

सहस्रावधानसौधस्तम्भसमानश्रीमुनिसुन्दरसूरिविहिता.

त्रैविद्यगोष्ठी.

प्रसिद्धकर्ता श्रीलालवागजैनसङ्घ तरफथी शा. देवकरण मुलजी, मुंबई.

प्रति. ५००

मुंबई कोलमाटलेन घर नं. २३ आवेला-निर्णयसागर प्रेसमां बालकृष्ण रामचंद्र घाणेकले प्रसिद्ध करनारके लिये छपी.

वीरसंघट ३४३६. विक्रम संवत् १९६६.

प्रस्तावना.

विदितानवद्यविद्यावृन्दविदीर्णमोहान्ध्रतमसो विदुषः परमवैदृष्यधुराधरणधौरेयानवद्यविद्यात्रजावदाता-
 श्रवधारयन्तु श्रमितां मुनिसुन्दराह्वयानां त्रैविद्यनैपुल्यं ग्रन्थस्यास्य शैशवविहितस्यावधारणेन, लक्षणादिशास्त्रशिक्षा-
 र्मनां तत्रज्ञवतां श्रीमतां मुनिसुन्दराह्वयानां त्रैविद्यनैपुल्यं ग्रन्थस्यास्य शैशवविहितस्यावधारणेन, लक्षणादिशास्त्रशिक्षा-
 र्चिरत्वमपि न कथञ्चनैतन्निरिक्षणेन छुण्णमवलोकयिष्यते तत्रज्ञवत्त्रिजगत्त्रिः, संदाचापरीक्षाद्यत्मतमपि द्दमाधराणामिवैषां
 पूज्यानामवलोकनेनैतस्यावतरिष्यत्येव वागोचरातीतं दृष्टिपथं, यतोऽत्रावलोकनीयमवलोकनसौन्दर्यमत्रज्ञवतां प्रयोगवैचि-
 त्त्यानुप्रासादिकमलङ्कारविषेद्यमत्र तत्रज्ञवत्त्रिः, प्रथमं ज्ञावद्भारका वितेनुः स्वीयं जयश्रयङ्करुविन्यासेन मंगलाचरणं जिनवरन-
 तिमयं, पूज्यानां हि समयोऽयं यद्ग्रन्थारम्भे जयश्रीरान्तरारीणामित्यध्यात्मपूर्णहृदयोद्भुह्वासशशधरसमश्रीश्चध्यात्मकद्वि-
 द्दमस्याद्यप्ये, जयश्रियं रातु जिनेन्द्रचन्द्रमा इत्यनद्वयमहिमगुणगुणगिरिमोजिरणपवित्रविधियद्यमथ्यां गुर्वावद्व्यां च
 यथा विलोक्यते विज्ञैस्तथा न्यसनीयो जयश्रीप्रदो जयश्रीशब्दः स एव चात्रापि, न केवलं गीर्वाणवदनावतारिष्यां गीर्वाण-
 ज्ञापायां किंतु स्वज्ञावसुत्रगानेकार्थततिनिधानकदपायां प्राकृतवाण्यामपि शान्तरसप्रधानायामयमेवांको न्यासि न्यासनि-
 पुणैरुपदेशरत्नाकरादौ जयसिरीत्याद्यवलोकनाच्छ्रीमद्विहिते, जचन्दि च पुरुषविशेषनिर्मिता ग्रंथा एवंविधांकाकिता यथा
 जगवन्नि श्रीहरिचक्रसूरिपादैर्विनिमित्तेष्वगण्यगुणाकरेषु ग्रन्थेषु विरहांकोऽङ्किवाराणसीवासजातमदोहुरविपश्चित्तिविजया-

वाप्तयथार्थन्यायविशारदपदसदाढो कलो कलो चनलो जकानेकडुस्तरतर्करत्नाकरंथशतविधानवितीर्णन्यायाचार्यपदास्रक्रिया-
 करणासादितगण्युपाध्यायवाचकादिपदाः श्रीमद्यशोविजयचरणश्च ऐकाराके संस्थापयामासुः प्रतिग्रंथमारंजे, परमाद्यानां
 प्रायश्चित्तप्रतिपत्तिसंबंधान्येषां चोपगंगमैकारजापविधानात्कवित्वधिस्वप्रसिद्धिस्त्रावाद्यथांकरणे स्पष्टतरमुपलक्ष्यते लक्षणा-
 दिदृक्षैः प्रयोजनं परं नैषां पूज्यानां प्रोक्तमन्तरेणान्यत्, जविष्यति च कदाचित्तरन्न तदस्मान्निर्व्यलक्षि यदि परं स्यात्के-
 पांचित् ज्ञातं ज्ञापनीया वयमुपकारधिया। अनन्तरं चापरगुरुस्मरणस्यावश्यकतामन्निमन्यमानैरजियुक्तरजियुक्तदेवतस्मरण-
 स्थानीयं यथार्थोजिधानचृतां श्रीज्ञानसांगरनामधेयानां स्मरणमकारि समुददीपि च प्रस्तुतप्रकरणप्रकरणपट्टिष्ठोपदेशनि-
 दानताज्ञापनेन तेषां त्रैविद्यनदीपणता, जायैतेवच जिज्ञासा जिज्ञासूनां श्रीमद्विपयिणी, सा च समापनीया सुधीचिः प्रकरण-
 कृषिहितगुर्वावलीगततत्प्रकरणावलोकनेन तद्यथा. “ श्रीसोमसुंदरगुरुप्रमुखास्तदीयं, त्रैविद्यसागरमगाधमिवावगाह्य ॥
 प्राप्योत्तरार्थमणिराशिसनर्ध्वलक्ष्मीलीलापदं प्रदधते पुरुषोत्तमत्वम् ॥ १ ॥ ” श्रीसोमसुंदराचार्यप्रवरा ये प्रकरणकृदुर-
 वस्तेऽपि श्रीपूज्यपादधित्तीर्णोपदेशामृतपानपीनाः, अनेन य आचचक्षिरेऽनवलंबधग्रथसतत्त्वाः यदुत ‘न चट्टारकाः श्रीसोम-
 सुंदरपादान्तेवासिनः कथमन्यथा जवेयुर्द्वयेऽपि सहाध्यायिनः कथंकारं च प्रायः समानवयस्कानां गुरुशिष्यजावोऽ-
 संन्नव्येव च लक्ष्मीयन्त्रः शिष्यार्पणं पूज्येभ्यः कुर्युः श्रीदेवसुंदरमिश्राः इतीति ’ केचित् परमविचारितरामणीयकमेतत् यतः
 ख्यापयन्त्येव पूज्यपादाः स्वयमेव श्रीमदीक्षितत्वमात्मनां शिष्यतामप्रतिमां च । “शिष्यस्तदीयोऽयमपीतिमन्यते श्रीवा-
 चकैकंक्षेप्वगुणेऽपि मादृशः ॥ ग्रहप्रज्ञोः पुत्र इति ग्रहावलो न पूज्यते पंगुरपीह किं जनिः ॥ ३० ॥ अहो तेषां करान्जो-

न्यागानां सुप्रनायता ॥ जातो येर्मास्त्रिगयोग्योऽथ हकं मुनिमुदरः ॥ २१ ॥” इति गुर्वावलीगौरवाविष्कम्भ्यां गुर्वावल्यां । तत्र
 प्राप्ताः कृदयनाशिष्टपनिर्मिता विकल्पकल्लोटाः पञ्चावयवुं स्युः श्रीसोमसुंदरसूरिपट्टे एकपञ्चाशत्तमः श्रीमुनिमुंदर इत्या-
 दिव्याख्यानकुञ्जिनं प्रनविष्णुः । प्रायः समानययस्कत्यादिकारणानि चाल्क्षितसाधुपदगौरवाहोणमेव चेत्तसि विदध्यु-
 यागनां ननु विज्ञातगुरुपदैर्पथैतिहासानां । यच्च विद्यमानेष्वपि किमिति सोमसुंदरसूरिषु श्रीमद्देवसुंदरपादवर्णनमित्यनूद्यते
 तदप्यमर्मनममेव, यतो ह्येऽपि येऽविद्यमाना एव ते, सत्सु च देवपादेषु यत्सोमगुरुं पादवर्णनं तदेव तेषां तद्विषयतासूचक-
 मित्यखं विशेषेण, वर्णनीयता तु श्रीमद्देवसुंदरपादानामसमत्तकिप्राज्ञारनिष्ठतद्दयस्मरणीयत्वद्योतनाय, बृहज्ज्ञाधीशत्वेन
 पूष्यपूरुषानां चातिशयितपूजास्पदत्वस्याख्याहतेऽथात एव च तद्विनेय इत्यचिहितं श्रीमद्भिः सामान्यतस्तदियता प्रवन्देन
 श्रीमतां दीक्षगुरुवः श्रीसोमसुंदरचरणा ज्ञानगुरुवः श्रीमन्तो ज्ञानसागरा ज्ञानसागरा गङ्गाधिपाश्चोद्देशाद्यतुष्टफलकल्पन-
 कृदयमरीरुहमाना देववदाराध्यपादाः श्रीयुतो देवसुंदरसूरय इति निर्णयानावाधोऽव्याहृतश्च, ज्ञानसागरगुरूणां त्रैवैद्यवि-
 योपदेशाश्रय इति तदृषीयोमहिमाख्यानं । ततो गोष्ठीविधानभूमिकल्पो विद्विधानयोग्यायोग्यपरीक्षणसम्यग्विज्ञात-
 याऽप्रयविद्वत्समागमोद्भयानन्दनन्दिदशके वक्रंतराशयैः, पञ्चाङ्गाख्यासानुयोगावसरोदीर्णप्रतिज्ञा विशुद्धयुद्धयाज्ञोगः १
 सत्सुत्तमायोगः २ सद्गुरुविनयप्रयोगः ३ पुस्तकप्राप्तियोगः ४ प्रमत्ततावियोगः ५ सततोपयोगः ६ शुद्धव्रतियोगः ७
 देशरोगयज्ञायादीनि साधनान्यैर्दंगुनीनान्तेवासिवर्गाविमृश्यतमान्याचल्युः ख्यातमाहात्म्याः, आख्याय च विद्वज्जोष्ठीगुण-
 गणाय ज्ञानदुमोन्मूत्रनामांतंगत्रिवर्गविध्वंसनव्यप्रदर्पाकरणप्रकरणेऽनेकाननणुप्रजावत्तार्वांनिधीन पुरुषसिंहान् यथाथार्था-

वासान्निधानश्रीमद्विवाकरवादिचक्रचूडामणिप्रज्ञश्रीमल्लवादिमनोहारिचञ्चरनिजितमोहमोपकोपञ्चश्रीमञ्जरिचञ्चसर्वविसे-
 वादिनिर्मूलस्वकटपनाशिद्विपमात्रनिमित्तग्रथतवितननविज्ञापगतलज्जद्विगम्भरमदनिर्मथनदेवसूरिसख्यश्रीदेवसूरिव्रह्मगोच-
 रातिगनिरवद्यचातुर्विधविधानविज्ञामारिपटहोद्वेषणख्यापितात्रयप्रदत्वगुणमहिममहीपालकुमारपालकुमुदकौमुदीपतिश्रीहे-
 मचञ्जाचार्यप्रचृतीन् ज्ञानरत्नरत्नाकराणां कृत्यमतनुप्रजायं गुणोपार्जनावश्यकतां गुणवद्गृह्यतां लोकानामाराध्यतमतां च
 गुणिनामाविर्जावयामासुः । लक्षणगोष्ठ्यां अन्तरेणैङ्क् अध्येयने इतिधातुं अधीये इति १ उच्यतीति २ व्याघ्रा इति ३ जा-
 गृक् निजाक्षय इत्यंतरा जागर्त्ति इत्यादीनि त्याद्यन्तानि, पंचहुलानीतिसमासे त्यादी त्रयोदश रूपाणि धातुरेकस्यासंसृष्टानि,
 विनागमिं जगामेति, मारिरेकाम, मामिनीजाम, मांढ्यां (मान्यां) दधिसेक् इत्यादीनि रूपाणि, गतिकारक इति, नित्याद-
 न्तरंगं बलीय इति च न्यायः; उंदोनुशासनगोष्ठ्यां मागध्यां १९५००००० लपह्वासिन्यां ४५५५९५०००० आर्यायां
 ०२५२०००० वेदाः, प्रस्तारादयः पट्टप्रत्ययाः; काव्यगोष्ठ्यां काव्यलक्षणं शब्दार्थजेट्टाः दोषा गुणा भूयणानि अर्थवैचि-
 न्यहेतवः, प्रमाणगोष्ठ्यां च प्रामाणिकचेदाः देवगुरुधर्मतत्त्वलक्षणानि । प्रस्तायनामात्रमेतदखिलमर्हेहेचनिर्मन्थगुरुनि-
 ष्कलं कर्ममयथास्थितवस्तुतत्त्वप्रतिपादनस्य । देवलक्षणं तत्र तावद्विपश्चिद्वृन्देद्यविद्यावर्यता निजगदू रागादिदोषानाली-
 ष्ट्वंममलकेवलपरिवृढितां प्रतिहृतात्मगुणप्रहननप्रत्यलघातिकर्मनिचयतां प्रशमामृतनिमग्नवदनेन्दुविकस्वरारविन्ददल-
 प्रख्यनयनबन्धज्ञापितक्रोधादितिरस्कृतिं वालकमनीयकामिनीशून्यांकानुमापितस्मरतिरस्कारं द्विपद्वारणहृत्ताखायोग-
 ख्यापितदोषप्लोपं; व्यतिरेकं निदर्शयामासुरन्धेषां विस्तरतोऽस्तथात्वं अरक्तद्विष्टानां देवतत्त्वपरीक्षणाय परीक्षाचणाः ।

प्रोक्तवन्तः प्रवचनसौधस्तम्भश्रीमद्धारिन्नद्वीयलोकतत्त्ववचांसि नेत्रैर्निरीक्ष्येत्यादितो यस्य निखिलाश्च दोषा इत्येतदन्तं
 भ्रष्टोक्तिदेवतत्त्वाय स्तोत्रभ्रष्टोकास्पदाब्जुक्तान्, तथेशः किमिति, ब्रह्मा चर्माहसूत्रीति च पद्ययुगल्यामलया परोक्तमप्यन्व-
 यादिदुर्देयस्वरूपनिरूपकं । प्रतिपादितौ परेण मनुष्यमात्रासर्वज्ञत्वाख्यादेवत्वदर्शकौ निषेधाय देवत्वस्यासिद्ध्यादिदोषा-
 प्रातत्वदर्शनेन निरस्यासमकट्याणकरणप्रवणकट्याणकमहिमोद्भावेनेन निरचैपुश्चेतनाचृचणाः श्रीजिनस्यैव यथाथार्थी देव-
 तत्त्वायतारितां लोकातिगायासावस्थानां च सिद्धानां प्लुष्टानन्तकालप्रचितमूलनिचयकर्मनिकराणां स्वप्नज्ञानदर्शन-
 वीर्यमुत्पानंत्ययुक्तानामिति । गरिमगुरुतास्पदश्रीगुरुतत्त्वपरीक्षणे समस्तश्रेयोवितरणंदक्षसम्यग्दर्शनज्ञानचरणाराधनच-
 ग्रयस्तद्भुपदेशनपराः पञ्चमहाप्रतीधूर्धरणधौरेया गौरवार्हा गुरवो निरचायिपत निश्चयाख्याननिपुणैः, प्रणिगदितं चागम-
 निष्णांतरारम्भपरिग्रहनिरतानामगुरुत्वं माध्यस्थेन । अच्युदयनिःश्रेयससाधनसाधीयोधर्मनिरूपणे अत्रयदानं मिथ्याव-
 चनादत्तादानात्रह्यपरिग्रहेभ्यो निवृत्तिः क्रोधमानमायालोचान्निधानकपायचतुष्कधिकृतिः विनयार्जवादिगुणाधिकारश्च
 यत्र सुप्रयत्नप्रतिपादितः स एव धर्मः, कुतीर्थिककथितस्य तु तस्यातथात्वं जीवतत्त्वावबोधवद्भ्रष्टप्रयत्नाच्चावादसर्वज्ञप्रणी-
 तत्वात्निखिलापरिगृहीतत्वाच्च तत् तत्तदोधांशुभिः पूज्यैः । तत्राद्ये हेतौ स्नानादेर्धर्मता सप्रसंगं निराकृता प्रतिष्ठापितं
 चापां सजीवत्वं प्रकरणतो वीतराणामेव यथार्थत्वादित्यं च, द्वितीये च तदागमतत्प्रकाशकानामसर्वज्ञत्वं तदागमानां च
 परस्परविरुद्धाश्रीविर्भावकताधिनाच्चाविता हिंसाद्यतिनिकृष्टोपदेशदानपटुता च साधिता, तृतीयस्मिंस्तु तस्मिन् सविस्तरं
 तत्परिगृहीतृणां निखिलाशता भवान्निनन्दिता च प्राडुर्भाविता । तदेवं देवगुरुधर्मरूपा तत्त्वत्रयी अत्राततातनुबोधैः शैशवे-

ध्यशैशवमत्तिन्निरिति यथार्थात्रिधास्य त्रैविद्यगोष्ठीति । यतो नात्र विश्वे वेविद्यते कापि विद्यावदातकदयाणापरा विहायै-
 तत्तत्त्वत्रयी, वेदनाचिचाराणात् प्रापणार्हत्वाच्चास्या नांशतोऽपि विद्यात्वं जंघन्यते । यथावदवबोधश्चासमाप्तिनिरीक्षणादेवास्या
 ज्ञात्री, नहि सूर्यप्रयोजनं मुकुराक्रान्ततद्विम्बेन बोध्यमानमवलोकयते । तथा चाशासे लब्धानया प्रस्तावनया प्रमेयं प्रमेयं
 समग्रामेनामध्येतुं श्रोतुं वा प्रयतेरन् प्रवर्तेरंश्चैतदन्निहिते तत्त्रयाराराधनेऽनदृषकदृपनातिगफलसंपत्तिसंपादनसमर्थ इति
 सागरान्तानन्दनामधेयः ॥

पूज्यानां चरित्रं नात्र विस्तरतो निरूपितं सोममौजाग्यहीरमौजाग्यगुर्वाह्यादिषु मुद्भित्तरेषु यथाहै निरूपितत्वा-
 निरूपकैः, स्वतनायाश्च उद्भस्थस्वजावत्वादानाग्रहाया यदि कोप्यत्र मुद्भणादौ जवेदोषः प्रमाज्यः परमकारुणिकैर्विधाय
 करुणामनुग्रहाजिलापुके मयि, ज्ञापयितव्यश्च यदस्मिन्नस्मिन् स्थानेऽमुकोऽमुको दोषो यतो द्वितीयावृत्तौ विदधामि
 विशोधनं, तस्यैहजातदोषस्य च वितरामि मिथ्यादुष्कृतं सकलजिनमार्गाराधनसावधानपूज्यचरणश्रीसंघसमद्वमिति
 १९६६ आश्विनशुक्लपष्ठ्यां सुरतपत्तनेऽलेख्यानन्देन ॥

सहस्रावधानधुराधारणधौरेयश्रीमुनिसुन्दरसूरीश्वरं-

कृता श्रीत्रैविद्यगोष्ठी

॥ ५ ॥ नमः सर्वादि । विघ्नद्विविधं सिने कुठाररूपाय गुरवे नमः । ऐनमः ॥ जंयश्रीखीलाखीवितरतु ममानंतमहिमा,
जिनः श्रीमान् वीरस्त्रियुवनविभुः सर्वकदनः । प्रवादा यस्यैवागमजलनिधेरत्र निखिलाः समादाय स्वैरं कतिपयलवान्
सत्त्वमन्जन् ॥ १ ॥ श्रीज्ञानसागराहस्वगुरूणां शार्निवारिधिं । उपजीव्योपदेशं च कुर्वे त्रैविद्यगोष्ठीकां २ । नमो वित्तैकां-
तिकाल्यंतिष्हितहेतुच्यः श्रीमशुरुच्यः । इह किल स्वपरसमयार्थसाथार्थदुष्यत्रैदुष्यपरिकर्मितमतयो विरूपतयः प्रायस्त्रैवैद्यगो-
ष्ठीरतयो न्नन्तीति तन्मनोविनोदाय तद्विषये किंचिदुच्यते । तत्र त्रैधाः प्रायो विदग्धा उपलज्यन्ते । तथाहि । केचन परम-
तमप्राचीनागण्यपुण्यप्रचयोपलब्धश्रीमशुरुचरणपरिचर्याप्रसादप्राप्तानवद्यविद्याविलासोपहृतसहृदयहृदया अपि श्रवगतवस्तु-
सत्तरतया न कदाप्यन्निमानकालुष्यमाशेऽस्त्वप्यन्ते ? केचन च किंचित्प्राचीनप्रचिताप्रधानकर्ममर्मवशतो निष्प्रतिमप्र-
तिज्ञातिरेकोन्नवाहंकारप्रचारप्रचारिताविवेका अपि सुयुक्त्युक्तोपदेशश्रेयणादिना, स्वतोप्यधिकतरप्रज्ञाप्रकर्षप्रतिहृतप्रवी-
णप्रकरप्रमाणप्रशिलरत्नाजिमानप्रकृष्टप्राशुरूपविशेषसमीक्षणादिना वा, व्यपहायावलेपाक्षेपं सम्यग्गुणानुरागासंगिनो बो-

च्युः । इह कतिचित्पुरुषा अनादिकालमपरसंसारकांतारोदरप्रसरणोपार्जितानिष्टकष्टौघहेत्पुष्टपुष्टाहृष्टरक्षोधिष्ठिता विशिष्टमार्गसंसर्गिणः कथमपि परमतमप्रयासप्रसाधितकतिपयशास्त्राल्यासा अपि परमार्थतो निविरुज्जडिमप्रचंडिमावष्टब्धचेतस्कतया शृण्वंतोऽपि तत्तन्निर्व्यपदेशोपदेशं, पश्यंतोऽपि च बहुरत्नायां वसुंधरायां तारतम्येन स्वतोऽधिकाधिकतरनिस्तुपमनीपासमुन्मेषोद्भासिप्रवीणव्रातान्, अखर्वगर्वपर्वतारूढमूढचेतोवृत्तितया न कदापि गुणानुरागानुपंगपूर्वकं मार्दवं वाज्जति । अनर्हाश्चैते सर्वथा असाध्यामयप्रचयप्रपीकृतांगगिवत् सद्रुपदेशादिप्रतीकारस्य, अनधिकृताश्च ते प्रबुद्धैरविबुधा विबुधजनोचितप्रशस्तशास्त्रगोष्ठीसुधापाने । आद्या द्वैधा अपि चाधिचक्रिरे तत्र सूरिभिः, परं द्वितीयाः साध्यव्याधिव्यथितांगजा इव प्रधानतरौपधविधानेन यथाप्रस्तावमहंकारनिराकरणविषयोपदेशलेखेन प्रतिबोधनीया इति ।

अथैतेषामन्यतमज्ञारयोपलब्धये संगमे समुपजाते सति यथोचितवचनादिप्रतिपत्तिपूर्वकमेवं स्याद् गोष्ठी । तथाहि । आगम्यतां ज्ञोः कोविदकुलावचूल अलंक्रियतामिदमासनं, किंचित्कलयथ. प्रतिकलमतुलकुशलकमलाक्रीडकोडासंकीडने चृंगचूयं यूयं, प्रामोमोदीदद्य शुज्वतां ज्वतां कलावतां दर्शनेन सद्योऽस्मच्छित्तचकोरः । उल्लसत्येव हि कलावतः समुदये अमलगुणरत्नरत्नाकरः । दुर्लभो हि धर्मव्रततिवितानोद्भेदकरालकरवाले बहुलदोषजालेऽस्मिन् कलिकाले विमलगुणमंडलाचरणचारिणां परमसौजन्यधारिणां दुर्गस्वर्गपवर्गमार्गप्रचारिणां अनवद्यविद्याविद्यासामराचार्यानुकारिणां सुविचारिणां सदाचारिणां संगमः । गमयत्येवायमनुत्तरो ह्युत्तरोत्तरोत्तमानेकगुणविवृद्धिदेतुः सेवधिरिव विधिवद्गुणजनसन्निधिः परमसुखसंपदां पदं विनयादीनां नरं । किं नोक्तं चतुरचेतश्चमत्कारकारिहारिप्रचुरवाक्प्रबंधेन श्रीमता हर्षमिश्रेण सकलकविकुल-

प्रवक्ष्यमदगदीपथे नैपथे नाम महाकाव्ये तथाहि । प्राणप्रियप्रणयिनीप्रवरगुणगणप्रगुणनप्रकटितप्रणयप्रकर्ष राजहंसवतंसं
 प्रति प्राह नल ईशापतिः । ऋशतापचृता मया जवान् मरुदासादिनुषारसारवान् । धनिनामितरः सतां पुनर्गुणवत्सन्निधि-
 रेव सन्निधिः १ ॥ तद्युक्तमेवैतत् सकलकलंदिकाकलनाविकलकौशलशालिनां विमलविनयविवेकाद्यनणुगुणमालिनां शुभ्र-
 यतां जयतां संगमेन यदद्यामंदांनंदसंदोहास्पदं जयामहे वयं । किंच ज्ञो यः खलु प्रवक्ष्यकलिकादानुजावप्रसरदोषचक्र-
 यालोष्ठलद्बहुधृषीपटलध्यामखितांतराले सकलेऽपि क्षितिंरुलतले दुर्लजतरमुपलज्यापि प्रथितप्रवीणप्रकरप्रार्थितप्रगुण-
 गुणगणसंगमं गुणिजनसंगमं, तच्चशुणानजिज्ञतथा गुणिमत्सरितया वा न प्रकृष्टप्रभोदामोदमेदुरतां विजृत्तिं, स खलु न
 प्रेक्षाचक्षुषां चक्षुषा प्रेक्षणीयः । यतो गुणानुराग एव मुख्यं लक्षणं वैचक्षण्यस्य, गुणानुरागश्च गुणवत्प्रेक्षणदृष्टेण एवाक्षुषप्र-
 मोदप्रकटनेनैव लक्ष्यः खलु दक्षैरक्षोदीयान् ॥ नागुणी गुणिनं वेत्ति गुणी गुणेषु मत्सरी । गुणी च गुणरागी च विरलः
 सरलो जनः १ ॥ तदद्य बंधो कृतकृत्याः स्मोऽनन्नवृष्टिन्यायेनोपपन्नगुणवतां जयतां संगमेन । परं पीयूषेनेव
 तोपयितुमिच्छामः श्रवणौ जवन्निवासावासग्रामाणीग्रामनामसंश्रवणेन । कुतो वा विपुलविपुलामंरुलमंडलाखिलमंडलमं-
 डलाखंडलाडंबरान्मंडलादत्र युष्मत्समागमः ।

अथ हंहो धीधनकैः २ प्रशस्तशास्त्रशस्त्रैर्निहय निखिलप्राणिप्रकरप्रेष्यताप्रदायिप्रसरद्विक्रमक्रमोज्ज्वलाजं मोहराजं ।
 दक्षिणक्षमथे लक्षणे विचक्षणाक्षोदीयोऽदृष्टूणाक्षामक्षोदं । कस्मिन् वापेंद्र १ जैनेन्द्र २ सिद्धहेमचंद्र ३ चांद्र ४ पाणिनि
 ५ सारस्वत ६ शाकटायन ७ वामन ८ विश्रांत ए बुद्धिसागर १० सरस्वतीकंठाक्षर ११ विद्याधर १२ मुष्टिव्याकरण

१३ कलापक १४ श्रीमसेन १५ शिव १६ गौड १७ नंदि १८ जयोत्पल १९ जयदेवा २० टिव्याकरणेष्वाम्नातिनो जवंतः । कं कं वा साहित्यशर्करासं स्वादं २ परमानंदपीयूषे निमग्ना शंबच्चित्तवृत्तिः । तथा आटीकंते जवंतः सुघटनाटक-पेटकाच्यासपटुपाटवप्रकटनैः स्फुटं नाटयंतः कीर्त्तिनर्त्ती नाट्याचार्यतासंटकं । कैः २ अलंकारवारंलंकारवारैरिव अलं सम-खंकृतं जवघदनं । आस्ते तावत्कर्कशतरतर्कवितर्कसंपर्ककर्कशधीत्वं । केपु २ वा जैनजैमिनिसुगतकणजह्नुसांल्याह्नुपा-दादिमतसंबंधिनानातर्कग्रंथसंदर्भेष्वधीतिनो यूयं । केपु २ चापरेष्वपि निश्चयग्रंथो ज्योतिःप्रच्युतिप्रशस्तशास्त्रप्रकरे-ष्वधीतिनो जवंत इति ।

धीमन्, युक्तमैवैतत् जवाहृशां विशुद्धबुद्धिस्पृशां सम्यक्सोत्तरवस्तुहृशां चारुचारिमोदारवर्यचातुर्यचमत्कृतचतुरविशां, यदेवं तेषु २ ग्रंथेषु क्रीडीकृतव्यासः सदञ्ज्यासः । किल शास्त्राच्यास एव हि सारमसारसंसारे । तद्यतामेव यत्र तत्र तत्रभव-तादर्शनात् । किंच । अस्तमीयिवांसः खलु ते त्रिशुवनत्रयनाचोगजासिनः सकलजगज्जंतुजातामितैकांतहितानुशासिनः प्रचस्ताशस्ततिमिरनिकराः सर्वज्ञदिवाकराः । अचकलच्चाविकलं सकलेऽपि क्षितितले कलिकालकालप्रदोषः स्वविलास-करालताप्रागह्वयं । अथच । प्रासरिसारिपुः सर्वतोऽप्यनिवारप्रचाराः प्रचुरतरतिमिरप्राञ्जाराः । अब्रोजबुध्द दक्षैरप्यलक्ष्या विशिष्य मोहपुराध्वानः । एवंच सति प्रशस्तशास्त्रप्रदीपा एव प्रगह्नायंते प्रदीपा जगति दुर्गोपवर्गमार्गोपदर्शकतया । किंच । बाह्यांधकारनिकुरंबमात्रोपसंहारकारिणः सहस्रकिरणदप्यतिरिच्यते ह्येष निर्विक्रोप्यवाहीकांतरतिमिरनिकरा-पहारकारी शास्त्रविसरः । तथा परिहृष्टपुष्टालोकादिविशिष्टपरिस्थूराविदूरार्थसार्थार्थगमनालंकर्मर्षीणे लोचने अप्यवगण-

यत्तदतीन्द्रियतत्त्वस्तुव्यतिक्रमबोधप्रत्यक्षं शास्त्रमंरुद्धं । किंच । महाचित्रनिधिरयं शास्त्रकोशो विधिवत्प्रदीयमानोऽपि
यो विषयैर्दृष्टिणशिष्येभ्यो न कदापि ह्ययितां शिद्दते, परं सुरक्षितव्य एव खड्गमर्यादप्रमादादिदस्युच्यः । तस्मान्निरंतरं
प्रमादपरिहारेण तदवबोधप्रसाधनावधानानुसंधानविधानैर्जाव्यं विबुधधुरीणैः । तैर्विना अपह्येयोपादेयोपेक्षणीयवस्तुनि-
करव्यतिकरे तत्तत्तदुदकोपलंजकतया, तथा २ विवेचनैकविकलत्वेनाह्म्यमोक्षसौख्यादेः प्रापकत्वेन स्वहितस्य सम्यग्ज्ञान-
क्रियादेः प्रमाथयितुमशक्यत्वात् । नच तान्यप्रयत्नोपलब्ध्यानि, तत्तत्प्रसाधनप्रधानसन्निधानविधानं विना तदध्य-
यनसाध्यस्यासिद्धेः । तत्साधनानि च विशुद्धबुद्ध्यान्योगः १, सद्गुरुसमायोगः २, सद्गुरुविनयप्रयोगः ३, पुस्तकप्राप्तियोगः
५, प्रमत्ततावियोगः ५, सततोपयोगः ६, शुद्ध्यान्नियोगः ७, देहारोग्य ८, जाग्या ए दीनि । दुरापाणि चैतानि । यतो
जगत्कर्ममर्मवशादधर्मोशर्मबाहुद्वयेऽस्मिन् कलियुगे प्रतिद्वयं प्रहीयमाणप्रधानमेधादिवलत्वेन क तावान् प्राचीनमु-
नीन्प्रपञ्चशेषुषीविशेषानुयायी विशुद्धबुद्ध्यान्योगः । अगल्यपुल्यप्रचयपरिपाकिमहिमोपलब्धः खलु समग्रमर्थार्थप्रबो-
धपट्टिद्विशिष्टरामितहितनिधिश्चीमद्गुरुसमायोगः । तथा विकुत्स्यातुब्रम्ह्येद्वादि कुनृपतिततिविध्वस्तानेकयत्न्यादितत्त-
न्महानगरस्थानेकलक्षणप्रमाणगमादिसदादर्शोद्धेदेन कौतस्तुतस्तावदज्ञानांधकूपप्रपतत्प्राणिप्रतिहस्तकप्रायप्रशस्तपुस्तकप्रा-
प्तियोगः । तथा तत इतो दृश्यमाननिरुपमानमिथ्यान्निमानाविरामाद्युन्मत्तकुनयोपचयप्रधानकुनूपतितत्पत्तिगृहीतोऽग्रविप्र-
राप्रदप्रदोद्यत्प्रमादानाञ्चोरोगाद्यनुमेयाजाग्यादिधुर्येऽत्र कलियुगेऽतिदुरापाणि तथाविधस्वास्थ्यप्रमत्ततोपयोगान्नियो-
गारोग्यजाग्यादीनि । ततश्चैवं दुरासदान्यप्यासाद्य कथमप्येतानि नाधीयीन् ये विधिवन्निरवद्या विद्याः, वंचितः खलु

तैरविबुधधुरीणैः स्वात्मैव तदुडोच्चश्रेयोऽन्यः । अग्रधीत्यापि च ये शास्त्राणि सततानवधारणेन वृद्धिविधुस्तया विदधीयेरन्
तदनुक्रमाद्भ्रानिनांजि सुशास्त्राणि, ते च समधिकतरं स्वात्मवंचनेन भ्रंचनीयतामंगीचेक्रीयंते । त एव हि धन्याः, प्रबु-
द्धजनमनोमान्या, ये विधाय विधिवत् शास्त्राध्ययनं पुनस्तदवधारणादिना प्रतिदिनं विवृद्धिमेव दधति तानि विदध्युः ।
तद्विवृद्धिश्च प्रायः पटुतरतदन्यासव्यासप्रयाससाध्या, सोऽपि प्रायस्तद्विषयोत्साहपूर्व इति प्राहुः प्रबुद्धाः । एषोऽपि गुणि-
जनप्रसङ्गः श्रेष्ठगोष्ठीविधानदधद्वृद्धिमानमुपलभ्यते । अतो बहुगुणत्वादेवापि ज्ञानादिगुणप्रकंप्रापकतया परंपरया साध-
नमेव जेगीयते श्रेयोमार्गस्य । तेन यथासमयेतामप्यादरिदारियुर्विदुराः श्रीसर्वज्ञोपज्ञसज्ञानोत्साहादिगुणोपचयहेतु-
मिति । यत उच्यते “ज्ञानोत्साहो गुणावाप्तिः प्रागदृज्यं बहुदर्शिता । तत्त्वबोधः श्रुतावाप्तिः साधुगोष्ठीगुणा ह्यमी । १० ।
किंच । इयमेव स्वमधुरिमविधुरितोद्ग्राधोलोकाधारसुधाभिमाना बहुंधरावक्ष्ये विचरच्चिबुधततितुष्टये प्रभवति । अतः पापी-
यधं क्षणं । दक्षिणाऽक्षुषक्षुण्णप्रायं समस्मान्निरचतुरवचनप्रपंचश्रवणोद्भूतप्रभूततापापहारप्रवाणं त्रैवैद्यगोष्ठीपीयूषयूपपूरं ।

अथ केचिदहंकारमपीशितिमानमात्मन्यादधतो न दरीध्रति तथाविधोज्ज्वलगुणानुरागं । ते चैवमखर्वगर्वाध्मातमानसा
न तामर्हतीति तान् प्रत्युपदेशद्वेषः प्रपंच्यते । तथाहि । तथाविधमवसरमुपलभ्य विघ्नन् कथंकारं भवद्बुद्धयगुहा-
यामुद्यत्ताखरकरनिकरप्रचारेऽपि क्वचित्तत्त्वचनान्यथानुपपत्त्यनुमेयापदेयाहंकारांधकारप्रचारः । विमरीमृश्यतामचिरस्य
मोहस्य दास्यं । किं युज्यते भवाहशामपि प्रेक्षाहशां हृदयेष्वंतरुद्यत्ताखरकरध्वांतारातेः किंचिद्वस्तुतत्त्वानवबोधोधावरणमनु-
मापयदहंकारशार्वरं । किंच अंतर्ज्वलच्चिन्थनयविज्ञानादिगुणतृणजरोद्भूतप्रभूतजाड्यज्वलनमनुमेमीयंते तदन्यथानुपपन्नायाः

मर्त्यहर्षोऽहामधूमस्फीतताया दर्शनेन प्रबुद्धाः । आः किमिदं हृत्विधेर्विततल्लितमिदं, यद्विचेकिनराणामपि बुद्धितरुज्वेवं
 गर्भगुर्याविवेकातिरेकोदकप्रकरनिपेकः । पुरापि के के ह्येकेनाप्यनेकाविवेकोत्पादकेनानेन ह्येका अपि नैकलोफनिकायाः कानि
 २ नाचरिकारयिपताऽकृत्यानि, कृत्यानि वा कानि २ न व्यसरिस्मारयिपत् स्मयेनानेन, विस्मयस्फीतताथायिस्फुरचरस्मृ-
 तिनदीलोरपि, तपूनं त्रिधेरेवेदमयंध्येष्ट्याप्रागहृन्न्यं परिपोस्फुरीति, तेषु २ पदार्थेषु लपपनीपद्यमानानामनुपपनीपद्यमानानां
 या तत्तत्तद्गुणगुणानां तथा २ नियोजने वियोजने वा प्रत्यक्षं, यद्गवाहशेषु, विमंलविद्याजलप्रधौतावदातहृदयेष्वप्येवमहं
 कारमयीकृन्निमात्रद्विस्रता । तथाचावावादीत् श्रीहर्षः कविमचर्चिका । अत्रयत्रव्येष्वनवग्रहग्रहा यथा दिशा धावति
 वेपसः स्पृष्टा । तृणेन धातेय तयानुगम्यते जनस्य चित्तेन चृशावशात्मना ॥१॥ अथवा कोऽयं विधिर्नाम । का वा तस्येच्छा,
 किं वा तथा सेपिद्येत । पुरुष एव हि अनवगतत्रयीतत्त्वतया स्वस्वरूपविवेचनादिविकल्पः सत्कृत्येषु गजनिमीलकाद्यवलंबी
 प्रमादानाजोगादिकुमित्रसंपर्कवशादवितर्क्यैवोदकं तत्तदसत्क्रियाप्रवृत्तस्तत्तद्गुःखफलोपजोगजाजनं बोध्येत । स एव च
 यदा श्रीसर्वज्ञोपश्रमशस्त्रोपदेशप्रदीपप्रदीपोपलब्धसमस्तवस्तुसतत्त्वतया सम्यग् विविच्य तद्गुणगुणस्वरूपं तद्गुपादान-
 हानयोः प्रयायत्येत, तदा समासादयत्येवायमुत्तरोत्तरतत्तद्गुणफलचरत्राजिष्णुः क्रमात्परमपदसंपदमपि ॥ यद्बुध्यते । ताव-
 त्कल्पयति पुरुषो हृत्विधिल्लितोऽत्रुःखसंघातं । चिंतयति नेति यावत्कोऽहं किं मे हितं चान्यत् । १ । इति च विविच्य विबुध्य
 च हित्वाहितप्राप्तिहानियत्प्रयतः । सा नास्ति कापि संपत् बुद्धति न या क्लरतले तस्य । २ । अतः परिज्ञातज्ञेयगुणगुणगरि
 माणो विचारचारिमाखंडपंक्षितिमानश्च विचारयंतां स्वचेतसा, किं चतुराणां चेतश्चमत्कारकारी स्यात् कदापि चैक्रीय्यमाणो-

ऽयमवलोकः । किञ्च । इह हि इतंते कलिकावधिलासे विस्फुरत्प्रबलमोहभ्रूपावकुतूहलोत्ताववलोच्छलत्कोलाहलोच्चा-
 दित्ताखिलमंजुलोह्लासिवहुलगुणचक्रवालाकलितवित्रासे कुतरत्यं तावन्निरवद्यहृद्यचातुर्वैद्यशाखं । नहि कोऽप्येवंविधः
 पुरुषविशेषोऽत्र समीक्ष्यते, यः किल कलयत्यविकलं सर्ववैद्यावबोधविशदिमानं । यतो गलंत्येव हि प्रतिकलमधुनातनेषु
 तमोजनेषु सन्निक्रजाजनोदरपूरिपूर इव शुश्रूषाश्रवणप्रहणधारणोहापोहार्यविज्ञानतर्कविज्ञानतर्कज्ञानलक्षणा अमी मनी-
 पागुणाः । गलत्सु च तेषु तदग्रिमनिदानानि विधौ प्रधानानि विद्यानिधानान्यपि परीस्पृशत्येव हि क्रमेणापहानिपदवीं ।
 एवंच क्रमेणः हीयमाने विद्यासौंदर्ये सामप्रतकावलीनेषु जनेषु ज्ञानलवा एव परिपोस्फुरति । तथापि योऽचतुरचेतस्को विद्याघ्रा-
 तमात्रतयैवाऽमानाहं कृतिजाजनमानुपंगरंगसंसर्गी संजायते, नार्हत्येवायमप्रतिमप्रामाणिकश्रोत्रियपरिपदि प्रवेशं । जवते
 च स खड्वहृष्टाश्रुतस्वीयज्ञानाणुताप्रदाधिपुरातनानेकमौनीचतुंदोदारचित्रचित्रः कूपमंडूक इव बहुश्रुतसदस्सु हास्यास्पदत्व-
 मिति । ततो विचक्षण समीक्षस्व क्षणमांतरचक्षुषा, कस्ते नाज्ञानातिशयो, येनैदं दुर्जरदृष्योद्धुरकंधरीजवसि । धीमन् नयस्व
 द्वाणमेकं स्वीयमानसं स्थिरस्थेमानं । अथधारय वैबुध्यधुराधारणधीरोदारपुरातनानेकमुनीचचंद्रोदयविद्याशक्त्यादिसौंदर्यं ॥
 तथाहि इह हि अहमहमिकाऽवनस्रकन्ननिःशेषवृंदारकासुरनिकरेश्वराखिलविपुलावलयप्रौढपरिवृढश्रेणिशीर्षवल्लीशेखरासंगि-
 रलोत्करोह्लासिरश्मिमंडलीमिलदविरलपदयुगलनखोन्मिषत्सिंदूरपूरारुणरुचिरोचिर्निकरकुर्वरितांबरोदरश्रीमज्जनपतिगदि-
 तोत्पादव्ययभ्रौव्याद्यनंतधर्मात्मकाशेषजगद्व्यवस्थाप्रकाशकामलपदत्रयीसमाकर्णनंतराविर्भवप्रतिजाप्राग्भारप्रकर्षप्रबुध्वाशे-
 षशुवनांतर्वत्तिपदार्थसाथोपनिषद्याथातथ्यगणधरपदवीप्राप्तप्रतिष्ठश्रीमज्ञौतमप्रचृतिगणपतयोऽतमुहूर्त्तमात्रकालेन चराचरोद-

देवानुपमस्तुतिविरचनवशात् प्रस्फुटचंरुबंधनीशखिगोड्ढखंरुंतराविर्भूतायां श्रीमज्जिनपतिप्रतिमायां चमच्चैक्रीयमाणचित्ताऽऽक्र-
माक्रांतदिकृचक्रविक्रमोज्ञासितश्रीविक्रमादित्यचूपतिप्रचृत्तिप्रवीणतद्विततसदसः श्रीमद्देवाधिदेवानणुगुणप्रख्यापनपूर्वं त-
स्वत्रयीप्रबोधप्रदानेन प्रजाव्यांचकृवान् श्रीमज्जिनशासनं, सुरगुरुरयचतुर एवैतस्य गज्जीरतरार्थानंदिसकलताकिंकचक्र-
चूडामणिपरिपत्संमत्याद्यप्रमग्रंथरलोत्करप्ररोहरोहणगिरेरित्यादिविशदावदातविवर्णने ॥

तथा पवित्र्यांवचूव ह्दितिवलयं सूरिवरः श्रीमद्भवादी नाम महावादी । यस्य जगवतोऽनतिशैशववयसोऽपि ह्दपिताशो-
पधिपह्दित्तिचृच्छिदादित्याच्चिप्रौढप्रतापशालिमेदिनीवासवोदारसंसदि प्रहृष्टे एणमासावधिवादमहासंगरे निजितजुर्जा-
योर्जास्विप्रतिजाप्रागचारादयाखिलसौगतावलीपुष्टगरिष्ठयशःप्रकरविर्भूतायशोगारगणप्रसंगसादितप्रवरस्थिरतरतागुणे य-
शोजरघनसारः सुरभयामासिवान् त्रिभुवनत्रवनोदरं । अद्यापि हि यत्प्रजवं न्यचक्राख्यग्रंथचक्रं समुच्चिनत्ति प्रसरहु-
र्वादिदर्पचक्रं ॥

तथा उपचक्रे जगवान् अपारसंसारपाराधारपरिमज्जजंतुजातमविकलकरालकद्विकालविलासेऽपि त्रिभुवनचर्तृश्रीमज्जि-
नपतिगदितानवद्यनिःश्रेयसाध्वप्रदर्शनेन कृतत्रिभुवनत्रज्ञो हरिभद्रो नाम सूरिभः । यतः इमाधरगुरोः प्राप्तप्रभवा सल-
द्वितबहुलविमलाबालनिष्प्रतिमोदारान्यर्थसदर्थसाथार्थुष्णाहरनिकरनीरपूरनिरंतरा, कचिद्विरचितानुभ्रमात्सर्थाद्वयाशेषपर-
प्रवादिप्रजवानेककर्कशतर्कसंपर्कप्रतिघातार्थोपस्थापितनिष्प्रतिमोत्तमोत्तमयुक्तिवरलोत्करकरंबितांतरा, कचिदुद्दंडदंड-
ककंदंबकभोजलध्वजलाऽमललोलकहोलमालोत्पतत्सीकरप्रकरासारव्यथितत्रिभुवनजनसंतापा, कचिक्वद्वितासारपरप्रवा-

दिप्रश्रितगम्यानुमानमीनावलीकटुःशकन्यञ्जिचारप्रचारा, असंख्येयाऽध्यक्षमुल्याङ्गुणशोदक्षमाप्रौढप्रमाणप्रकरप्रसर्प्यत्तिभि
 मिषगिजावलीसंकुळांतरादा, क्वचिन्निरवधोदारहृद्यपद्यावलीधवलविलसन्मरात्मंडलीसमाकुलविपुलखिनाज्ञोगज्ञोगा, क-
 चिदतिगूढप्रौढप्रचुराग्नीरार्थसार्थस्वल्पाक्षरानल्पगद्यपद्यावलीविकटपुटचेदपेटकोट्टघाटिताकावलावलीसाध्वसन्व्यूहा, क-
 चिदमृतरसनिस्यंदिश्रयणसुखदानेकप्रथितगाथागणगाधगूढप्रौढहृदसंदोहदुःशकापाठीनाधीवरप्रवेशा, आनंदितसकलसह-
 दयहृदया, संहृत्ताखिलसंश्रितासंख्यविपश्चित्कट्मपविलया, चतुर्दशप्रकरणशतीनिर्झरिणी पवित्रयांचक्रुपी निखिलचूलवयं,
 येन किञ्चोद्दामयादमहारण्यंगे क्षणमात्रादेव प्रतिहृतधितताञ्जिमाना धिक्कारकोरितत्तत्सन्त्यादिवाकोदिलकुटतटाघातशून्यी-
 चतहृदया योच्चा अपि माध्यमिकाः सत्तोपि सरलतरतादाहिंजलज्वलनसखिलजलधिक्कलमलावलीरंगजुंगतुंगचुंगकुंरंगां-
 गारनिरिकांतराहारविहारोदारप्राकारपुरमुखानेकपदार्थसार्थानपंषयंतः शून्यवादित्वमेवोरीचक्रिरे ॥ तथा प्रसर्प्यहृत्पसं-
 न्नारोलुरकंधरा अपि प्रारब्धे येन सहोदारवादसंगरे कृष्णमात्रादेव समीक्ष्य स्वीयालवर्गवर्षस्वह्लासं कृष्णिकत्वमेवाशे-
 पसंस्काराणां सूत्रयामासुः सौत्रांतिकाः। यस्य हि परमकोटिप्राप्तोदारज्ञानरमया आसादिताखिलभ्रूंडलाखंडलमंडलीमहनी-
 यमहिमानं समीक्ष्य विज्ञानस्यैव सारत्वं मन्यमाना अखिलत्रिभुवनवल्लयस्यापि तन्मयत्वमेव शरणीचक्रुर्योगाचाराः।
 इह हि पट्टदर्शनशेषवादि(त्व)संदोहा यदन्निधानश्रवणादपि माद्यन्मदजरनिर्झरिणीप्ररोहोचुंगभृंगधराधरानुकारिरफुरजं-
 धसिंधुरोद्धुरंगंचप्रकरविधुरितापरसिंधुरधोरणीव विमुक्ताशेषमदोत्कथ्या. निर्व्याजोद्भवसद्भक्तियुक्तीः प्रकटयंतः प्रकटमेव व-
 न्निकटमाटाटियुः क्रमथुगलवरीवस्याघटनार्थे ॥

तथा प्रीणयामासिधानमृतरसनिस्थं दिवाग्बिलासै स्त्रजगतीं निजप्रतिजावैजवाञ्चिञ्चूतदेवसूरिदेवसूरिर्नाम सूरिः । यस्य क्लिशाशेषवादीञ्जशिरःशेखरस्य पृथिवीप्राप्तप्रतिष्ठश्रीसिद्धचक्रवर्त्तिश्रीजयसिंहदेवोदारपरिपदि संकृप्तोद्दामचतुरशीतिवाद-प्रतिवादिनिर्जयनोजिताखंडपांडित्यरंजिताखिलचक्रवालप्रदत्तोत्तालमरात्मंडलोज्ज्वलचपलचारुचामरश्रेणिधवलविपु-ल्लापत्रसिंहासनावलीचंगरंगतुंगुंगंकिंकरप्रकरप्रचृतिपरिच्छदापूर्णनिकटतटोत्कटाहंकारसंज्ञारत्नारितातंजकुमुदचंद्राञ्जिधा-नाखिलव्योमांवारखंरुलविजयाजितमौढसत्कीर्तिनर्त्तकी जगन्नयोचुंगवंशाग्रनर्त्तनशीला कुरुतेऽद्यापि सकलसहृदयान् (श्यान-न्दसमास्कन्दास्कन्दान्) । यन्निमित्तानेकयुक्तिव्यतिकरांचितोद्दंडकस्फारवृत्तोत्कराप्रलरत्नरत्नाकरस्याद्वादरत्नाकरप्रमुखा नेकसत्तर्कग्रंथावली कां कां न चमच्चरीकरीति कोविदावली ॥.

तथा उद्योतयामास श्रीमज्जिनशासनं दुःखमांधकारसंज्ञारसंहारोद्यत्तरुणत्तरणिकरनिकरानुकारिप्रवरवाक्प्रचारः कोधिद्वंद्वद्वयः श्रीहेमचंद्राचार्यः । यस्याखिलविमलवाग्लहरीनाशितानाद्विकालालीनदुर्निवारविस्फुरन्मोहाहिविपप्रसरः श्रीमज्जुरधराधुराधरणधुरंधरतामामादधानः श्रीमत्कुमारपालचूपाद्यः समुद्घोषयांमसिवाञ्जिखिलशुवनवलयेऽपि समस्तजग-ज्जुत्रातरक्षोद्घोषणेन विलसद्यशःपटहं । यस्य किल कलिकालसर्वज्ञेतिविरुदानंदितसज्जनमनसः सपादलक्षलक्षणहृदोऽनु-शासनालंकारचूरामणित्रिपष्टिशलाकापुरुषचरित्रयोगशास्त्रप्रमाणमीमांसाप्रमुखानेकसत्तर्कग्रंथग्रथनानुकंपिताशेषविशेषविशे-पक्षस्य वैदुष्यविशेषव्यावर्णने किं ब्रूमः समधिकं मूढतारूढचेतोवृत्तयो, निखिलत्रैलोक्यवंदनीयपादारविंदयुगला जगवती शारदापि न देधीयते सामर्थ्य ॥

कोविदोत्तंसा बहवोऽप्यश्रूवन् विविधज्ञानादिगुणगुरवः श्रीमद्गुरवः । न खट्वेतेषां गुणपारावारपरपरं प्राप्नुयावर्षसहस्रै-
 रपि कश्चित्परं नैकोऽप्येतेषु कश्चिदहंकाराद्यनघगुणकालुष्यकलुषितमात्मानं चत्तार । इत तर्ह्येतदपेक्षया कः खलु ज्ञाना-
 तिशयः सांप्रतकालीनानां जनानां ॥ किंच । एतन्निष्टं किंतमिह जानीहि । यत्राहंकारांधकारप्रचारी, न तत्र निर्म्मलज्ञान-
 दिनकरकरप्रचारः, विद्याहंकारयोः सहानवस्नानस्वप्नावविरोधविधुरत्वात् । एकतरसंज्ञवे इतराज्ञावस्य स्पष्टनिष्टंकनात् ।
 कुत्रचिदहंकाराज्ञावेपि विद्याविरहदर्शनेन नात्र व्यञ्जिचारचौरप्रचारः शंकनीयः । तत्र तदुत्पादकाध्ययनादिसमप्रकारण-
 ज्ञावेहेतुकोदारविद्यानुपलंज्ञेपि तद्योग्यताया विद्यमानत्वात् । नच वयं निरहंकरत्वमेव सर्वथा विद्याहेतुं ब्रूमः, तदन्येपा-
 मप्यध्ययनादितच्छूनानां विद्यमानत्वात् । नच विद्यारूपस्वकार्योत्पादनासमर्थत्वात्तस्य तद्योग्यताया अप्यज्ञाव, इति वाच्यं ।
 तदन्यकारणाज्ञावनिमित्तकत्वात्तदनुत्पादनस्य । नच मुख्यहेतुसंज्ञवेऽप्यपरहेत्वनपेक्षं कार्योत्पादः संभवति, तेषां तदनि-
 दानप्रसक्तेः । यो यदचावेपि जवति, न तत्तस्यकारणं । घटस्यैव तंतयः । तन्नैवं तत्र तद्योग्यताज्ञावः साधयितुं शक्यः ।
 नचैवं साहंकारस्यापि तद्योग्यता जवति चित्यं, तस्य कदापि तददर्शनात् । अथाचक्षीथाः प्रत्यक्षमृपावादित्वमेतत् ।
 यदहंकारिपुरपत्राताना संतमपि विद्याप्राप्तारमपहुध्ने । दृश्यंते हि बहवोपि सुधियोऽप्रमाणोन्नताहंकारशिखरिशिखर-
 मारुढचेतसोऽपि विद्यावैशारद्यापहृतसहृदयहृदयाः इति । तदेतदज्ञानमदिरापानविह्वलचेतसां प्रद्वपितं । तत्पुरुषाणां
 चातुर्थेदस्य विद्यात्वायोगात्, तद्योगश्च तत्फलविरहात्, विद्या हि ज्ञानमुच्यते, तस्य चानंतरफलं कुमार्गविरत्यादि, स-
 न्मार्गसिधनादि च । तथाचोक्तं ॥ ज्ञानस्य फलं विरतिरित्यादि । तथा “तज्ज्ञानमेव न जवति यस्मिद्बुदिते विज्ञाति रागगणः ।

तमसो हि कुतः शक्तिर्दिनकरकिरणप्रतः स्थातुमित्यादि । अहंकारस्य रागादिविनात्रावित्यात्तत्त्वतस्तदचेदाचेति । नचाहंकारः सन्मार्गस्तस्य त्रवहेतुत्वात्, शिष्टनिन्दितत्वाच्च, आखेटकादिवत्, इति सिद्धं यत्राहंकारघोरबंधकारप्रचारो, न तत्र ज्ञानदिनकरविहार इति दर्शनापाकरणं ॥

अतः परित्याज्योऽयं सर्वथा प्रशास्यश्रेयोमार्गाराधनप्रधानसाधनानवद्यविद्याविशारदिभिः साञ्चिवापिञ्जिवलेपाद्वेषः । विधेयोऽनवरतमप्रतिमगुणानुरागसंगः, उपार्जनीयाश्च सम्यग्ज्ञानविनयनयविवेकादिगुणनिकराः । यतो गुणा एव दुष्प्रापाः प्रबलकलिकालविलासानुजावस्फुरदोपजातबहुलेऽत्र हितितले, गुणवानेव च त्रिविष्टपेपि विशिष्टजनेषु स्पष्टप्रतिष्ठास्पदं जंजन्यमानः समीक्ष्यते दद्वैः । यतो गुणाः सर्वत्र पूज्यंते । तर्था गुणवंतमेव हि वरीवृणीयुरहमहमिकया निरस्तापदस्तत्तत्सकलसंपदः, इन्द्रिसमिञ्जा अपि दुर्लभतरगुणवच्चरणपरिचर्यालालसमानसाः सर्वतस्तदन्यासदेशालंकरणं वोच्येरन् । अप्रार्थिता अपिच तद्गुणप्रकरप्रेक्षणप्रहृष्टमानसानिव्यञ्जित्किञ्चावितांतः करणतया गुणत्रत्पदयुगलं स्वमौढौ मौखिलीत्वामयलंबवयेयुः । स्वजावादेव च प्रथयंति कविप्रकांडगंधवाहा दिक्षु विदिक्षु च गुणवजरीयोयशःकर्पूरपूरसौरभप्रथिमानं, यतो नहि विकसत्तरमंजोजन्म अधर्मकर्मकृज्जन्मवल्लजवलदचक्षुरनध्यक्षक्ष्म्याः स्वस्मिन्निवासाय प्रार्थनाचाट्टनिघटयडुपलभ्यते । किंतु गुणगरिष्ठश्रेष्ठस्थानतया तत्रैव वावसीति सा । नचापि राजद्राजीधराजी रणकारकारिमधुकरनिकराकारणाय कचनाप्यरिचरितीति । किंतु स्वयमेव तंजधसौरभलोलपास्ते मधुपा गायंत इव तद्गुणनिकरान् कणकणाकारिरावप्रकारैः परिवरीत्रतः सर्वतः तदलंकरणचूयं संप्रतिपनीपद्यंते । अनन्यार्थिता अपि च स्वस्यैवोद्यतोऽत्राविशेषस-

मुन्नेपाय तथैवाहृतया नरविस्तरोत्तमा अपि निवेशयेस्तां निजोत्तमागन्नागे स्वेनैव च धितंतन्यंते तद्गंधसौरजपूरं
 सर्वतो दिगुदरधियंरु गंधयाहाः । तस्माद्गुणानेवेह बंधीयोमहिमप्राग्भाराऽप्रतिहननहेतुतया निरूपयामः खट्वपि ।
 किं च । यचनमपि गुणवन्मुत्पादेव समुत्थितं सम्यगादेयतामादधानमादेक्षीयंते त्रिबुधधुरीणाः । तथाचावादिपुर्विद्वराः ।
 शीरं प्राजनसंखं न तथा यत्सस्य पुष्टिमायवति । आवद्गमानशिरसो यथा हि मालुस्तनात्पिवतः ॥ १ ॥ तद्वस्तुजापितमयं
 शीरं दुदशीलप्राजनगतं तु । न तथा पुष्टिं जनयति यथा हि गुणवन्मुखात्पत्ति ॥ २ ॥ तस्मादनर्णीयः श्रेयःसाधनप्रगुणगु-
 णानुरागादिगुणोपार्जन एवाहितावधानैर्नवितव्यं स्वहितैपिचिर्मनीषिभिः । त एवचाहति श्रेष्ठ शिष्ठगोष्ठीमपि । तेनाथ
 अर्हथ प्रथीय सद्गुणानुरागासंगितया यूयमिदानीमिमां । ययमपि च सम्यगुपांसितश्रीगुरुचरणसरोजाऽप्रतिमप्रसादाद-
 धिक्कारिण एवान् । यतो इदीयोद्भिमज्जिमप्रचडिमावटव्यचेंतरका अपि श्रीमद्गुरुवदनोक्तद्वयचनप्रपंचोद्यद्दिनकरकर-
 निकरप्रतिहतातरतम.पटलपटिमतया समवोवोधिष्टाक्षोदीयोखरुणाप्रतिमप्राणदोऽलंकृत्यादिप्रशस्तशाखाणि । यतो
 नास्तीह तस्मिन्निचिद्वद्यं, महता चरणपरिचर्यापि यत्पादने न पटु पटिमानं प्रकटयति, घटयत्येवेयं दुर्घटोत्कृष्टविशिष्टश्री-
 पदानामपि संदंकं । विपटयत्येव च स्फुटं कटतदानीं घटपेटक विकटतरद्भ्रितकोटीरपि । सामान्यजनेष्वपि किंचिज्जरि-
 ष्टपुष्टरत्नविभवशातुष्टिपुष्टिमुपगताः श्रीगुरुपादा जायते एव जगज्ज्येष्ठस्त्रेष्ठसंप्रसाधनपटिष्टाः । यदुक्तं । गुरुयाणं चलणसेवा
 न निष्कला होइ कश्यावि । ततः सुखेनैव तथाविधपणासाधिमश्रुरा अपि श्रीमद्गुरुप्रसादमध्यासीना अध्वगी-
 ष्महि, अधीमहे वाद्यापि त्रिदुश्चतुश्चिप्रनोध्धमेधयशाखाणि । तथा तत्तद्वस्तुव्यतिकरेषु तत्त्वातत्त्वविचारणचतुरचेतोवृत्ति-

तामपि प्रतिकूलं कलयामः । नहि श्रीमद्गुरुप्रसादकदण्डमप्रज्ञावत्रैत्रयस्येयत्ता कापि समस्ति । तथा स्वप्नावात् श्रीगुरुरूपदे-
 शाच्च गुणमत्वेक्षणप्रहर्षिणोपि वरिवृत्तमः । तथाश्चिधवुधप्रष्टवरेष्टगोष्ठीरसिकस्वांततामपिदेधीयामहे । अतो युक्तिमत्येव
 संप्रत्यावयोरेषा शास्त्रगोष्ठी । ततो विधीयते द्वाणं । परं सा किमद्गुणलक्षणानुगामिनी । लत साहित्यसौहित्यानुसारिणी ।
 कर्कशतर्कानुयायिनी वा ज्ञानन्द्रो रोचते । लक्षणानुगामिनी चेत् तदा संप्रति सकलेष्वपि लक्षणेषु श्रीसिद्धहेमचन्द्रा-
 न्निधानमेव प्रधानतया धामदति तद्विचुराः अतस्तदाश्रित्य प्रेर्यते किंचित् । वावत्त ज्ञोः । अधीये इति त्याद्यंतं
 इङ्क् अर्ध्ययन इति धातुमंतरेणापि सिद्धयेत् ॥ सिद्धत्येव ज्ञोः धीङ् च अनादरे ह्यस्तन्या । ६ दिवादेः इये (सि ३-
 ४-७) इति सुस्पष्टमेव । तथा उच्यते समवाये इत्यनेनोच्यतीति, घ्रा गंधोपादाने इत्यनेन व्याघ्रा इति । तथा । जागर्त्सोति
 जागृक् निद्राद्य इत्यनेन । तथा गृत्निगरेणे गर्हितार्थे यडिं तदुपि द्वित्वे ह्रस्व (सि ४-१-३९) इति ह्रस्वे कृतोऽत्
 (सि ४-१-३७) इति ङकारस्याकारे गहोर्जे इति (सि ४-१-४०) गस्य जत्वे आगुणेत्याकारे (आगुणावन्यादेः ४-१-४७)
 तिवि गुणे धैमपि सिद्धयति इत्यादि त्याद्यंतानि विचित्राण्यपि चित्रकराणि सेपिद्धंते, कियंति वक्तुं शक्यानि । तथा
 पंच पप् इति व्यवस्थापिते पंच च पट् चेति विग्रहे प्रमाणीति (७ ३-१२७) डे अंत्यस्वरादिलोपे पंचपानाचष्टे इति
 णिञ् प्रत्यये अंत्यस्वरादे (७-४ ४३) रित्यंत्यस्वरलोपे क्रियार्थत्वा (३-३-३) ङातुत्वे क्विपि अग्रे हलशब्दे पंचपां
 हलानीति समासे धुटस्तृतीयः (३-१-७६) इति पो रुत्ये ततो ह्रश्चतुर्थ (१-३-३) इति ढत्वे पंचहुत्वानीति सिद्धि-
 मध्यास्ते । तथा उच्यतां विचार्य द्वाणं स्वचेतसा, कस्यधातोः परस्परसंपृक्तानि त्रयोदश रूपाणि सेपिद्धेरन् । वावच्चो

या गित्तेष्वपूर्वादात् (३-३-६७) इत्यात्मनेपदे-अद्यतनी ध्वमि सिचि प्रत्यये सिजाशिपोरात्मन (४-४-३६) इतीनागमे
सो धि वेति (४-३-७२) सिचो लोपेऽडागमे चोपसर्गाकारेण दीर्घत्वे नामिनो गुणो (४-३-१) वृतो नयेति (४-४-३५)
पन्ने ऽटो दीर्घत्वे अथागरिध्वं १ अथागरीध्वं २ नवा स्वर (२-३-१०२) इति खत्वे अथागलिध्वं ३ अथागलीध्वं ४
इतस्तान्नीड्रन्यां वेति (२-१-७१) पक्षे ढत्वे अथागरिध्वं ५ अथागरीध्वं ६ अथागलिध्वं ७ अथागलीध्वं ८ तथा स्वरग्रहे-
त्यादिना (३-४-६ए) अटि नामिनोऽकलिह्लोरिति (४-३-५१) वृद्धौ अथागारिध्वं ए अथागारिध्वं अथागालिध्वं १ १
अथागालिध्वं १ २ इडजायपक्षे च कृतां द्वितीरिति (४-४-११६) इरादेशे स्वादेर्नामिन (३-१-६३) इत्यादिनोपांत्यदीर्घत्वे ना-
म्यन्तेत्यादिना ढत्वे अथागरीध्वं १ ३ मिति सुसंगतान्येवेति ॥ ७ ॥ तथा गमिप्रकृतेरंगीकृतिं विनापि जगामेतिरूपं निरूप्यते ।
तथाहि । जगिस्तांसः जगिमाचष्टे णिजि प्रत्यये नामिनोऽकदीर्घत्ववृद्धौ अंत्यस्वरादिलोपे जगयतीति क्विपि तद्धोपे णेरन-
टीति (४-३-०३) णिज्जलोपे जगितिसिद्धं । पुनर्जगिवाचरति कर्तुःक्विपि (३-४-२५) तस्य लोपे क्रियार्थत्वाद्वातुत्वे पंच-
म्यामयि कर्त्तरीति (३-४-७१) शवि जगामेति रूपं प्रासिध्यत् ॥ ७ ॥ मारिरिकाम इति रेकृड् शंकायां माङ्गपूर्वकः रेक-
मानं प्रयुक्ते णिणि अद्यतनीमप्रत्यये णिश्रीत्यादिना (३-४-५०) हे आद्योऽशेति (४-१-२) खित्वे पूर्वस्य इत्स्ये णिग्लोपे
मव्यस्या (४-२-११३) इत्यकारस्याकारे मारिरिकाम इति सिद्धिमध्यास्ते ॥ ७ ॥ एवं मामिनीमाम इति नवरं अमञ्जमहममी-
मृगमृं गतावितिधातुः ॥ ७ ॥ इत्यादिमनोविनोदकाः क्रियाप्रयोगा बहुवोऽपि बोधवति । तथा मासशब्दात् न्यामि मास-
निशेति (२-१-१००) पक्षेऽकारलोपेऽसिद्धं वहिरंग (२-१-७२) इत्यकारस्थानित्वेन सोरु (२-१-७२) रित्यच्चावे धुट-

स्वृतीय इति दत्वे तु न्यायानित्यत्वे मान्द्रामिति मन्यते जाव्यकृत् । दुर्गस्तु मास्व्यामिति ॥ ७ ॥ दधिसेगिति । ननु यदि गतिकारकडस्युक्ताना विन्नक्त्युत्पत्तेः प्रागेव समास इति न्यायात् सेगिति पदेन समासस्तदा वृत्त्यंतोऽसप (१-१-२५) इति सस्य पत्वे विधातव्येपि पदत्वाजावात् पदादित्वाजावात् पत्वं प्राप्नोति । सत्यं, तदापि न जयति विधिव्याख्यानात् यतो नामसिदित्यादिनियमेन (१-१-२१) निवृत्ता पदसंज्ञा, वृत्त्यंतोऽसप इत्यत्र सस्य तु पत्वे पदमेवेतिव्याख्यानात्, विधीयते तर्हि दीर्घवपुष इत्यादौ पत्व, यतः पत्वे कर्त्तव्ये पदत्वं पदात्तत्वाच्च पत्व न स्यात्तन्न, नञा निर्दिष्टस्यानित्यत्वात् । एतदपि कुतो निश्चीयते व्याप्ती स्सात् (७-१-१३५) इत्यत्र द्विःसकारपाठात्, सहि नञा निर्दिष्टस्यानित्यत्वात् प्राप्तस्य पत्वस्य निषेधार्थं ॥ ७ ॥ एतच्च व्याकरण क्वचित्प्रचुरतरन्यायविचौरिदुस्संचरं, इयंच तेपा दिग् । तथाहि नित्यादंतरंगं वक्षीयः यथा ज्ञाया उदनो ज्ञौदनः तमिञ्चति (अमव्ययात्क्यन् च ३-४ २३) क्यन् ततः सनि अकृतव्यूहत्वात् ज्ञा उदनीय स इतिस्थिते द्वित्वं प्राप्नोति औत्वं च, ततो नित्यत्वात् द्वित्वे प्राप्ते तद्वाधिर्याऽतमंगत्यादौत्वं जयति जुज्ञौदनीयिपतीति ॥ ७ ॥ तदेव लक्षणाभूतकञ्चोखिनीलहरिमात्राह्वनप्रादुर्भवञ्चीतीत्रायः प्रौढपुण्योपचयलक्ष्य एवेति यतितव्यं तदाप्तये विधुधुरीणैः ॥ ७ ॥ अतुष्टस्वप्नमते यदि कविकुलंदाजिरुपपन्नदःपरिज्ञाने जयतः कौतुकं, तदा शृणु । समोर्ध्वसमविपमपादादिप्रकारैः प्रीणितविपश्चिन्मनासि बहुधा उदासि तत्र नानाविधा जातयो बहुप्रकारा दंरुकाः । मात्राउदसि मागध्या सप्तपष्टिः कोट्यः षष्टिलक्षधिके जेदाः । उपहासिन्या चत्वार्यञ्जानि षट्पंचाशत्कोट्यः सप्तनवतिर्लक्षाः षष्टिः सहस्राणि । आर्याया पुनरष्टौ कोटयः एकोनत्रिंशल्लक्षा. विंशतिः सहस्राणि विधानानि । एतज्जलाः प्रस्तारादयः षट् प्रत्ययाः

इत्यादि तंदोऽनुशासनं निस्तुपप्रतिज्ञाप्रज्ञाजिष्णुनामेव सम्यगवगतं ॥ ७ ॥ अथ कदाचित्साहित्यसुधारसास्वादे
 किंचित्सबलं मनस्तदा सर्कणः समाकर्णय लेशतः तगतं स्वरूपं शब्दार्थवैचित्र्यबंधुरं कविकर्म साहित्यसारं द्रुवते विद्वांसः
 तत्र शब्दो घाचक श्रौपचारिको व्यंजकश्चेति त्रैधा, मुख्योपचरितव्यंग्यत्रेदेनार्थस्यापि त्रैविध्यं । शब्दस्य वैचित्र्यं दोषहा-
 नेन गुणाधनेन श्रूणन्यासेन च बोधवीति । दुष्टासंस्कारासमर्थानर्थकपदवाक्यलुप्तध्वस्त विसर्गतिष्ठसंबंधवंचितसमाप्त-
 पुनरावधजप्रक्रमक्रमादयो दोषाः । माधुर्यौजःप्रसादाख्या गुणाः । अनुप्रासादीर्घनिं श्रूषणानि । अर्थस्य वैचित्र्यं वस्त्व-
 त्वंकारसत्रेदात्रेधा । इत्यादिशब्दार्थविचाररत्नसंज्ञारज्ञासुरे साहित्यसागरे कोविदानामेव प्रसरीसरीति बुद्धिवेडा । त था
 ॥ अत्कः शक्तयुतोऽक्षकर्मकचपः कूचीवराटः क्षुणो निखाकोजनिमांगगः सहतेकेहोलश्च होलव्रजं । सैवाह्यैकप्रतिष्कशो-
 गतसमासावः समाकंचनो विव्यत्यं जवंते क्रमादवकुटा राज्ञा ह्यऽदृष्टोपपात् ॥ १ राजोत्पले हरिजुजामिह केशवस्य यस्योरसी-
 डुरदनं च जटाकलापे । शंखांबरोपि पवनादरिनाथसूनुः कांतासयो गतनया विपुलं ददातु ॥ २ ॥ पायाघः करणो रणोर-
 णरणोरणोरणो धारणा दत्ता येन रमारमारमारामाः सारमाः । विष्णुजिष्णुरजीरजीरजीरजीरजी सारजी स
 श्रीमानुदयोदयोदयो दायोदयोवेदयोः ॥ ३ ॥ इत्यादिविषम २ तरवृत्तसमस्याचित्रक्रियागुप्तकादीन्यनेकविघ्नमनोविनो-
 दकवितकोशखान्यनेकशो जयेयुरिति कियदुच्यते समधिकं, कौतुकमात्रप्रवृत्तेरिति ।

प्रामाणिकचूडामणे अथ पट्टदर्शनी कर्कशतर्कशर्करास्वादर्सिकचित्तवृत्तिता चेत् तदा शुचोदकः खट्वयं तर्कात्रिदापसं-
 पर्कः इत्याकार्थ्यतां क्षणं तद्वितर्कोपि । इह मूलत्रेदापेक्षया परेव तार्किकाः । बौद्धा नैयायिकाः सांख्या जैना वैशेषिका

जैमिनीयाश्चेति । एतेषां च स्वरूपं निरूपमानपरिज्ञानप्रधानैरपि सूरिवैश्वर्यैश्च गौरवैरपि न शाशक्यते न्यक्षेण वक्तुं । अनेके
 चैतेषां तत्तत्कर्तव्यसंदर्भेषु स्वस्वव्यक्तव्यताप्रकारविस्तारा ज्ञवंतस्तु स्वयमेव तान्मतपूर्विण एवेति किमुच्यते ऽधिकं ।
 परमेतेषु श्रीमज्जिनपतिमतमेव विततमथितथतया मतिमतामन्निमतं । यत्र रागद्वेषाद्यशेषदोषस्योपी जिन एव देवः । तथा
 अजिह्वब्रह्मचर्यादिगुणपरिकरितमूर्त्तयः सुसाधव एव गुरवः । तथा निसर्गतोऽपवर्गसंसर्गहेतुर्दयामूलो धर्ममः । तथोत्पादव्य-
 यधौव्यात्मकं वस्तु तत्त्वमिति । एवमेव चैतच्चतुष्टयं युक्तियुक्तमुत्पश्यामः । तत्र तावद्देवो जिन एव विचारचारुचेतसि चकास्ति
 नापरः । एतद्धि देवलक्षणं, यदपारसंसारकांतारोद्रप्रसारिसंसारसंगंधरंगज्ञावप्राणप्रहाणकारिप्रकृष्टकूटकपटकोटिघट-
 नापटीयोमृगयूपमानाशेषरागादिदोषाऽदृषितत्वं । तथा निखिललोकालोकाकलनकुशलामलकेवलालोकसंपदाखिगितत्वं ।
 तथा अनादिजवोपचितप्राणिपरंपरानेकतत्तत्तत्रमप्रमुखाशेषदुःखोत्कारांकुरपूरप्ररोहप्रतिहततया (हननयो) दुर्वारकर्मप-
 दव्यपदलविकलत्वं, विगताशेषजन्मजरामरणादिक्लेशविह्वलत्वं । तथा निरवधिनिरपायानिह्वब्रह्मदर्शनानंदवीर्यात्मकत्वं । तथा
 अखिलत्रिशुवनवलयस्यापि अहमहमिकामहत्त्वमित्यादि । इत्यादिलक्षणलक्षितं एव च श्रीमान् जिनः प्रख्यायते संख्या-
 यद्भिः । तथा सर्वप्राणिप्रकरप्रकृष्टप्रमोदप्रदाने प्रवणा श्रीमद्भगवन्मूर्तिरपि चात्र साक्षिणी । तथाहि-अनुमेमीयंते हि मनी-
 पिणा निरंकमृगांकंरुखोऽव्वलविपुलकपोलस्थलप्रसर्पद्भ्रश्मिक्विस्मेरिताखिलमनीपिजनमुखारविंदप्रकृष्टप्रशामामृतरसस्यंदिव-
 दनेऽसंदर्शनेन । तथाऽनवमप्रशमधुधारसपूरपूरितोऽफुल्लकमलदलमंजुलोन्मीलदचदुललोचनयुगलनिजालनेन च क्रोधादिवि-
 कारप्रकारधिक्कारं । तथा वीबुद्धयंते प्रबुद्धाः कामिनीकमनीयांगपरिष्वंगप्रसंगविवर्जितोत्संगसमीक्षण स्मरतिरस्कारं ।

जाज्ञायंते विज्ञाः समस्ताशास्त्रादिविकलकोमलसरलशुजयुगलविलोकनेन विपद्वेपदोपस्रोपं । निश्चेचीयंते च विपश्चितः सम-
 स्तप्रस्ताप्रशस्तक्रियाकरणपरिहरणचणत्येन कृतकृत्यादित्वात् (त्वम्) । तथा च प्रोचिवांसः स्तुतिकृद्भिर्घांसः । प्रशमरसनिमग्नं
 दृष्टियुगं प्रसन्नं वदनरुमलमंकः कामिनीसंगशून्यः । करयुगमपि यत्ते शस्त्रसंबंधं यत्तदसि जगति देवो वीतराग त्वमेव
 ॥ १ ॥ नचैवं हरिहरविरंचिप्रच्युतीनामपि मूर्तिषु तच्चिह्नादर्शनात् रागादिरहितेति चिंत्यं, यतो निर्णीयत एव नयज्ञैः
 केपुचिद्देशेषु प्रसरन्नोपसमुन्मेषोद्भुमश्चकुटितटस्यपुटितोत्कटललाटपट्टावलीटीकनेन प्रकटमेव विकटकोधोद्यतकृपीटयोनिष्ठुष्ट-
 विशिष्टयशःशरीरत्वं । सुबोध एव च केपुचिद्विद्वसन्नमणीरमणीयांगरमणरसिकतावलोकनेन विस्फारस्मरपरस्मारघस्मरः ।
 तथा मुज्ञान एव पुष्ट्यपरिज्ञानैः कराद्यकरवाद्यप्रचंरुकुंडलितकोदंडकांडोद्धसन्नमुज्जरशूलशक्तिप्रमुखाप्रशस्तशस्त्रनिचयांचि-
 तकरनिकरावधारणेन विद्वेषोन्मेषः, लक्ष्यते दक्षैः करतलकक्षितामलजपमादिकासंकलनेन व्यामोहसमूहो विद्यमानः
 तदुत्तरतरपरमभ्येयरूपदेवांतरविशेषश्च । तथाध्यवसयीयत एव सङ्गिः पाणितलावलंबंविमलजलकुंरिकाकटपनेनाशौचशौच
 नीयथादिभिः सर्वसंसारिप्राणिगणेष्व्यो निर्विशेष इति । तथाचोक्तं स्त्रीसंगेत्यादि । तत्कथयत ज्ञोः कथमेते तथा २ रागा-
 दिदोषमश्रिता अपि देवत्वमर्हति । एवमपि तद्देवत्वकटपने विदुसा सा समग्राप्याराधयाराधकव्यवस्था । सर्वसंसारिणां रागा-
 दिमत्त्वाविशेषात् देवत्वोपपत्तेराराध्यत्वप्रसंगात् । अहो मोहनटनाटनप्रकारः । यतः “ सरागोपि हि देवश्चेत् गुरुरब्रह्मचा-
 र्यपि । कृपाहीनोऽपि धर्मः स्यात्कष्टं नष्टं हहा जगत् ? ” ततो युज्यते खलु सारेतरवस्तुव्यतिकरविचारणचणचित्तवृत्तीनां
 देवतत्त्वे सम्यग्विचारो यतः उक्तं नयज्ञैः । नैत्रैर्निरीक्ष्य विपकंटकसर्पकीटान् सम्यक्पथा ब्रजति तान् परिहृत्य सर्वान् ।

बुझानकुश्रुतिकुहट्टिकुमार्गदोषान् सम्यग् विचारयतु कोऽत्र परापवादः ॥ १ ॥ यथाच विचारितं जगवद्भिः पूर्वसूरिभिः
 सम्यग्यमार्गानुगामिभिः ॥ तथाहि । विष्णुः समुद्यतगदायुधरौद्रपाणिः शंभुर्बुलद्वरशिरोस्त्रिकपालमाली । अत्यंतशांतच-
 रितातिशयस्तु वीरः कं पूजयाम उपशांतमशांतरूपं ॥ १ ॥ दुर्वोधनादिकुजनाशकरो बभ्रुव विष्णुर्हरस्त्रिपुरनाशकरः
 क्लिदासीत् । कौबंधुहोऽपि दृढशक्तिहरं चकार वीरस्तु केवलजगद्धितसर्वकारी । श पीड्यो ममैप तु ममैप तु रक्षणीयो
 वध्यो ममैप तु नचोत्तमनीतिरेया । निःश्रेयसान्धुदयसौख्यहितार्थबुद्धेर्वीरस्य संति रिषवो नच वंचनीयाः ॥ २ ॥ रागादिदो
 पजनकानि वचांसि विष्णोरुन्मत्तचेष्टितकराणि च गानि शंभोः । निःशेषदोषशमनानि मुनेस्तु सम्यक् बंधत्वमर्हति तु को
 नु विचारयध्वं ॥ ४ ॥ यथोद्यतः परवधाय घृणां विधाय (निहाय) जगत्तः शरणं प्रवृत्तः । रागी च यो
 न्नवति यश्च विमुक्तरागः पूज्यस्तयोः क इह ब्रूत चिर विचिंत्य । ५ । रुजो रागवशात् स्त्रियं वहति यो हिंस्रो द्वियावर्जितो
 विष्णुः क्रूरतरः कृतघ्नचरितः स्कंदः स्वयं ज्ञातिहा । क्रूरार्या महिषांतकृन्नरवसामांस्तस्त्रिकामातुरः पानेद्बुधश्च विनायको
 जिनवरे स्वह्योऽपि दोषोस्ति कः ॥ ६ ॥ बंधुर्न नः स जगवानरयोपि चान्ये साक्षात् दृष्टतर एकतमोऽपि चैषां । श्रुत्या
 वचः सुचरितं च पृथग्विदोषं वीरं गुणातिशयबलतयाश्रिताः स्मः । ७ । यस्य निखिलाश्च दोषा न संति सर्वे गुणाश्च विधंते ।
 ब्रह्मा वा विष्णुर्वा हरो जिनो वा नमस्तस्मै ॥ ८ ॥ इति लोकोक्तचवनिर्णये श्रीहरिजडसूरिपादानां वचांसि । तथान्येष्वुचि-
 चांसः । ईशः किं विघ्नखिणो यदि विगतत्रयः शूलपाणिः कथं स्यान्नाथः किं जिह्वचारी यतिरिति च कथं सांगनः सात्म-
 जश्च । आर्याजः किन्त्वजन्मा सकलविदिति किं वेत्ति नात्मांतरायं संक्षेपात्सम्यगुक्तं पशुपतिमपशुः कोऽत्र धीमानुपाले

॥ १ ॥ तस्मात् सर्वाश्च सूत्री सुरयुजतिरसावेशविभ्रान्तचेताः शंभुः खट्वांगधारी गिरिपतितनयापांगलीलानुबन्धः । विष्णुश्च-
 क्राधिपः सन् द्रुहितरमगमजोपनाथस्य मोहादर्हन् विध्वस्तरागो जितमरणत्रयः कोऽयमेव्याप्तनाथः । श इत्यादि ॥ एनमपि
 च जगन्तमर्हन्तं केचित् महामोहोपहतमतयोऽनधिगतैतत्रिभुवनानुपममहिमप्राग्जारा मानुपत्वमात्रेणासर्ववेत्तृत्वमुज्जायय-
 तोऽनाप्ततया प्रतिपनीपेदिवांसः । तथाहि : ते ह्येवमनुमानयन्ति । कश्चन्रवर्द्धमानादिर्जिनो न सकलार्थसाक्षात्करणकुशल-
 ज्ञानशाली । मनुष्यमात्रत्वादस्मदादियत् । न चासर्वज्ञोऽप्याप्ततया स्वीकर्तुमुचितः, सर्वेषामपि तत्प्रसंगात् । तदेते मंदबु-
 ञ्च्यो यत्तदमंबवप्रज्ञापिनः कस्य स्युर्न हास्यास्पदं । अन्यव्ययतिरेकासिद्धेर्हेतोर्युगपदसिद्धताद्यशेषदोषदूषितत्वात् । एत-
 थंधाः सर्वेपि पुरुषा, मनुष्यत्वात्, प्रसिद्धपुरुषविशेषवदित्याद्यनुमानवत्पदस्य, प्रत्यक्षादित्रिर्वाध्यमानत्वात् । एत-
 द्रुषोत्तरेणपि विदुषां लक्ष्मैतेयवगणयितव्याः । तथा ऋद्धोक्थाद्भुतांचित्यमहिमवत्त्वेन जगवतो मानुषमात्रताया
 अस्मिन्नेः । तस्य च महिमांजोधेरयं विंदुरेको व्यावर्ष्यमानः समाकर्ष्यतां समुत्कर्णे सकर्णाः । तथाहि ॥ अन्तंत-
 हिमर्षेज्जयतो जगवतो ज्ञानत्रयावचासिनः स्वर्गावासप्रवासिनो गर्जावतरणसमय एव तावत्समुपलज्जते चतुर्दशशुभना-
 धिपत्यं सूचयंतीव चतुर्दशोदारस्वप्नानि जननी । समुपजाते च जगज्जन्मनि, प्रसाद्यंते सर्वतस्तत्क्षणादेवोद्यो-
 तत्रसखानि दिग्मुखानि, नारका अपि च जगवतो लोकोत्तरानंतमाहात्म्यच्युशिमवशादंतमुहूर्त्तकालं कलयेयुरतुल-
 मुलानि । वसुंधरापि च त्रिभुवनजनतोत्कृष्टपुण्यप्रचयोपचितोत्तमपुरुषजन्मप्रदार्पिणी समुद्भसिति चतुरंगुली । अथच
 सर्वथा अचिंतयत्येन जगज्जन्महिम्नो जगिति पीठप्रकंप्रेरिताप्रतिहतप्रांज्यावधिज्ञानावभुज्जिनजन्मानः सरजसमेव समि-

यूति प्रस्फुरद्बहुलत्रकिप्रान्त्राम्रोद्धासितोड्वलड्वोलकड्वोलोद्धासिमानसांज्ञोधयस्तत्ताहर्गदिव्यद्विसंपन्ना अपि पट्टपंचाश-
द्विकुमार्यो जिनजन्ममंदिरोदरे, विनयावनतशिरसश्च संस्तुत्यार्हतं तन्मातरं च, विदेधीयंते विधिवत् कृतकृत्यमात्मानं
मन्यमाना आयोजनं ह्यितितलसंमार्जनगंधोदकप्रवर्षणपुष्पप्रकरवर्षणादिकृत्यैरनुपमानं जगवज्जन्ममहिमानं । तथा सुरे
ज्जाणामप्यासनानि त्रिशुवनमौढप्ररिवृढप्राप्तिप्रजवत्प्रसर्प्यप्रहर्षप्रकर्षान्नरीचृततीव तत्कालमेव कलयंति चलयं । ऊटिति
प्रकटितोत्कटकोधसंघट्टोद्धसद्भूकुटितटस्वपुटितललाटपट्टप्रकटनपूर्वकंप्रयुक्तावधिज्ञानज्ञातत्रिजगत्पतिजन्मानो जगवन्नमस्कृ
तस्तुतिविरचनपराश्रुतुःपष्टिरपि प्रयतंते सुरेजा अर्हजनिमहिमप्रथनाय । अथच चकिप्रान्त्राज्जासुरांतःकरणा मित्ति
त्या समग्रा अपि सुरविसराधिराजा अमरगिरिगरीयःशृंगाशंसंगिसौवर्षसिंहासनाध्यासिनो वितन्वते जगवतः क्षीरपारा-
चारोदरस्फुरक्षीरपूरपूरितकुंभसंज्ञारैर्जन्मात्रिपेकमहोत्सवं । तत्रच महाप्रयत्नप्रताडितोदंडुडुत्रिप्रचंडकचक्रंवक्कडडक्कादि-
दिव्यचव्यातोद्यचक्रोन्नवन्मिलत्सकलदिककवालोड्वलद्वहुलप्रतिरवोत्तालधिपुलनंचोमंडलाविलंबंविप्रवलयतरोद्वयाणवलयकोलाह-
लोत्रस्यत्तलतरतारचतुर्जलधिजठरांतरस्फुरत्तिमितिभिर्गिलाद्यतुडुमत्स्यपुडोड्वालितांश्लिजलज्जरोत्संगरंगतुंगतरतरंगजंगप-
रंपरोत्पत्त्सीकरप्रकरैर्धाव्यते ब्रह्मांडजांफमपि । तथा सरजसरसवशनृत्यदमरसुंदरीसुंदरोरसः स्वस्तीप्रस्फुरद्भुत्थत्तारतरहार-
संज्ञारदिगुदरविकीर्षमाणद्वित्रक्तमुक्ताप्रकारैस्त्वारकितमिवाजाति भ्रूललयमपि इत्यादिजगवज्जनिमहव्यतिकरसमुपजातात
निममहिमबंधिमोक्षावने न प्रचविष्णुर्विष्णुरपि । अथ चानवरतसुरविसरपरिकरितमूर्त्तिरधिगततदवसरो जलधरधाराधोरणी
वानपेक्षितविषमोन्नतादिविजागः सुरतरुखि त्रिजगज्जनसमीहितार्थसार्थप्रथनप्रत्यक्षो वरिवृष्ट्यावर्ष सुवर्षमणिडुकूलाचर

एगनरथाभ्यपरिकरपुरजनपदादिचिरपि, तदनु परिहरन् समग्रसंगानुपंगमप्याङ्गित जगयंतं सकललोकाढोकाकलनकुशलाम-
 लकेनखाडोकसंपत् । अथ चाहमहमिकायनयकवमूर्ध्वनिखिचुवनविचुचक्रिप्रकटनोत्कंडुलमानसा विरचयंति चराचरोदा-
 राधारमौरिय सुरामुरविसरा जगवत्समवसरणं, यन्न शक्यते गुरुतरप्रतिज्ञाजिष्णुना सुरगुरुणापि व्यावर्णयितुं । यत्र
 जगत्रयीत्राणोपेय सज्जितस्वर्णरजतमणिमयी वप्रत्रयी । दंध्यनीत्ययमेव त्रिचुवनत्राणचंबुथातुर्गतिकचवोद्भवन्नयत्रापहारी
 जगयन् शरणमाश्रीयतामिति यदन्निय चतुर्दिगागतजनेभ्यो जलधरध्यानधिकात्कारवंधुरोक्षुरध्वनिमादधंडुञ्जिः । ननत्ति
 प्रयत्नदानदावडांदोखितखिचुवनदमनोद्दामपट्टिमैकधामाक्षाममोहद्विपः प्रोज्जासनोपाजितोद्यज्जयपताकेव वास्तोष्पतिस-
 मुत्तंजितो जंजजित्केतुः । इतस्ततः स्वामिपादारविद्वंदनोद्भूतप्रभूतप्रमोदातिरेकात् विमोमुच्यंते नाकिनिकायाः सिंहना-
 दान् । मधुरतरारावचाखितांबरोदरांतराखं जेगीयंते जगवज्जुणनिकरान् किंनराः । नृत्यंति चाप्रमाणप्रमोदजरजासुराः
 केचिसुरविसराः । तत्रच जगथाननवरतं पुरः २ संचार्यमाणस्फुरत्किरणनिकरक्युर्दितांबरोदरोदारचामीकरोज्ज्वलकमलमंजु-
 लदंखेणु पदयुगलविन्यासं विदधत्सर्वतोऽच्चित्यमाहारम्यवशतः संनमस्तु तरुणेष्वपि प्रविश्य प्राग्दिशा विलसदशोकतरुतले
 त्रिदशपरिदूषोपढौकितप्रौढचामीकरोज्जासिंहासनेऽध्यास्ते । शिरसि दरिधरीति चापहृतसकलसितकरमंडलस्फुरद्भवद्वि-
 मोद्भयहर्षसंचयं जगवत्खिचुवनपतित्वावधोकं त्रिदशगणपतिविपुलमातपत्रत्रितयं । चाखयंति चोन्नयतोऽपि सुपर्वप-
 तयो जाह्वीजलसमुद्भल्विमलकल्लोखोह्लासिज्ञात्रज्जाजितोदारचामरश्रेणीं । इत्याद्यनंतातिशयधानो जगवतो महिम्नः
 प्रथने सुरगुरुष्यप्रसुरेयेति किमुच्यतेऽस्मादृशैरिति । एवंच विरचय्य चिरं त्रिजगद्वितोपदेशोपकारं यज्ज्वानंतचतुष्टयीस्व-

रूपो विमुक्तदेहस्थितिः, सर्वजन्मजरामरणदिक्लेशविरहितः, प्रागप्रदर्शितस्वरूपः, सिद्धावस्थासंसर्गजागपि । तस्मान्मात्स-
 योत्सारणेन सुनिश्चितपारमार्थिकदेवांतराज्ञावेऽत्र त्रिभुवने श्रीमान् जिन एव सेव्योऽपवर्गाज्जिवापिञ्जिरिति ।
 तथा गुरवोऽपि सम्यग् ब्रह्मचर्याद्यजिह्वगुणपवित्रपात्रीचूतगान्ना एव हि सम्यक्परिज्ञातश्रेयोमार्गाराधनसावधानाः पर-
 स्यापि तत्प्रबोधने प्रवर्त्तने च प्रत्यक्षा यथावदासेव्याः स्वहितमिहृञ्जिः । यतो नहि स्वयमधिज्ञातश्रेयोमार्गा श्रप्रवर्त्तमा-
 नाश्च तत्र परेषां तत्प्रबोधप्रवृत्तिप्रदाने प्रत्यक्षतामाकलयन्ति । स्वस्मिन्नसतः परेषां प्रदातुमशक्यत्वात् । स्वयं दरिद्रो न
 परमीश्वरीकर्तुमीश्वरः इति न्यायात् । तन्मार्गश्च सर्वविरतिदेशविरतिजेदेन द्विविधः श्रीमज्जर्मनिधिः । तत्र सर्वोत्तम-
 गरिमगुणवत्प्राप्तुर्वत्तलक्षणस्य सर्वविरता एव गुरवो गुरुगौरवाद्ग्राः । ते च पंचमहाव्रतधुराधारणधौरेया एव ज्ञेययुस्तेचैवं
 ज्ञेयाः । ये हि सूक्ष्मेतरादिज्ञेदाशेषसत्त्वसंघातोपघातरक्षकनिष्ठा एव यतन्ते सर्वथा मृनोवाक्काययोगैः । प्राणान्तेऽपि च विश्व-
 विश्वविश्वविश्वसाद्यशेषदोषद्विरेफनालीकं नालीकं वाचचति वचनां कष्टपान्तेपि न्न ये जैद्धुमात्रोपजीविनः सर्वप्राणिपीनापवर्जि-
 नस्तत्तद्विततदुर्गातिगतदुःखसंगतिनिदानं नैव शोश्रीयन्ते ह्यदत्तादानं । नैव रंरस्यन्ते मनसापि तत्तद्भ्रममाद्यशर्ममाकार्मणे
 सर्वधर्मकर्मनिर्मथने रमणीरमणीयांगरमणे । सर्वचयनिधाने नंसाराजुसंधानलोचनप्रधाने सद्बुद्धितिरोधाने निःशेषदोषपो-
 पाधाने तत्तद्बुद्ध्यनविधाने सदा शोकोञ्जकमादधाने सर्वाशर्महम्मर्याधर्मकर्मोपचयं विदधत्येवपरिग्रहसन्निधाने (न)मनःप्रणि-
 धानं । एवं च पंचमहाव्रतीधुराधारणधुरंधरा निषेधयंत्येव रजनीचोजनजजनादिसमस्ताश्रवसंतानं । दंदह्यतेऽनवरतं
 दुस्तपतपःसमुद्दीप्तज्वलनज्वालाजिनिजदुष्कर्ममर्ममर्तुणसंदोहान् । निरोधयन्ति च ये साधुयोधाः समितिनिपुणतयामनोवा-

पायकपायाश्च न त्रितो धिनः । नाश्चिष्यंति च सदा गुप्तिप्रितया प्रासनिवासिनः क्षितितलसमुच्चलद्धुलकर्मकर्ममलधूर्त्वा ।
 ततश्चैवं सम्यगगतस्वरूपशिवपथपथिकाः सुसाधव एवाभ्युपेया गुरवो नापरे । सावद्यकर्मन्त्र्यो विरतिविरहितानामपि
 गुरवो पशूनामपि गुरत्वप्रसक्तैर्विशेषाज्जावात् । किंच यतो यथावत् तत्त्वातत्त्वप्रबोधप्रदानेन परेषां प्रधावटप्रपातरक्षणोदेव
 गुरवो गुरगौरवमर्हति । ततश्च तत्तत्प्राणिप्रह्लाणादिकुधर्मोपदेशानुमेयाज्ञानगदाधितल्लेचनाः कथं परेषां तत्त्वमार्गोपदर्श-
 नेन दुर्गतिगर्त्तवर्त्तप्रपातरक्षिणः । नखंधा अधैर्निरुध्यंते विधिवदधमाध्वप्रवर्त्तनात् । तथा कथं गुरुतरपरिग्रहाद्युपलशिवा-
 ज्ञारत्नारितांगाः स्वयं संसारसागरकोडे बुडंतः परेषां तदुत्तारणाय प्रगट्त्वायं ह इति • विमर्श्यतां द्युषं गुरुत्वमपि ॥ ॥
 तथा श्रीमान् धर्मोपि श्रीमज्जिनवरोपदिष्ट एव प्रतिज्ञाति प्रेक्षाचक्षुषामद्व्यूयतया • यत्र हि व्यावर्ण्यते, सकलजीवनिका-
 याचयदानमेव प्रधानं सर्वसत्त्वैकहितार्थानं । त्रितरेव प्रशस्यते सर्वदुःखसंयोजनेभ्यः सदा मिथ्यावचनादत्तादानाब्रह्मप-
 रिग्रहजनिन्नो जनेभ्यः । धिक्क्रियंते च यत्र प्रयत्नतः क्रोधमानमायालोचकपायाः । अधिक्क्रियंते च विनयार्जवमार्दवद्वंति-
 प्रचृतयो गुणाः । आदेर्जीयंते सकलदुःखकर्ममर्म्मिष्ठुर परमपदसौधाधिरोहसोपानवीथीप्रायं बहुधा तपः । इत्यादि कः
 शक्नोत्यस्य श्रीमद्भर्मनरेर्दस्य बंदीयौ नैचवप्रथिमानं प्रथयितुं । साक्षात्कटपतरुवायं त्रिजगज्जनमनःकटिपतानदृपसंपत्सं-
 प्रितरणयाव्य लनेतालज्यलनज्यालाकरालरिपुकरवालप्रवलमृगराजोत्फणफणित्प्रचृतिभ्योपि परित्रायत एवासौ निज-
 जाफिरुजनिकरं । रक्षत्येवायं सम्यगाराधितो दुस्तरतरजलधिजलपूरापुराकारोदरेऽपि प्रसरतस्तनुमतः । किमुच्यतेऽ
 धिक । शिपदसुखास्वादफलस्यापि प्रधितरणे पटीयानेवायं । नचैवं परतीर्थिकसार्थसमर्थिता अपि तत्प्रापणप्रवृणतया च-

कासंति चतुरचेतस्सु । तत्र पट्टजीवत्त्वावबोधतद्ब्रह्मोपायानपायप्रयत्नाच्चावात् १ । तथा असकलकलयित्पुरुषविशेषप्रणी-
 तत्त्वात् २ । निविडरागद्वेषकामक्रोधलोजाद्यन्निचूतैरजितैश्चियपुरुषविशेषैः परिगृहीतत्वाच्चेतिहेतुत्रयी । नचैषा अस्मिञ्जिता-
 दिद्वूपणकणेनापि परीकरितस्वरूपा । यतो न तावद्वैकिकधर्मेषु प्रथमतः पट्टजीवपरिज्ञानपूर्वकस्तद्ब्रह्मप्रयत्नः । तदुपधा-
 ताविनाच्चाविल्लानादिक्रियास्वपि धर्मबुद्ध्या प्रवृत्त्युपलब्धेः । नच तासामपि धर्महेतुतेतिचित्त्यं विचारचारिमावदातहृदयैः,
 जलशैवलाद्येकैश्चियजंतूनां तदाश्रितत्रसजंतूनां च प्राणापहारकारित्वात् । यदुक्तं उत्तरमीमांसायां “दूतास्यतंतुगलिते ये
 विदी संति जंतवः । सूक्ष्मा त्रमरमानास्ते नैव मांति त्रिविष्टपे” ॥ तथा स्कंदपुराणगतनरपुराणे । कुसुंभकुंकुमांजोवन्नचित्तं
 सूक्ष्मजंतुभिः । न हृदेनापि वस्त्रेण शक्यं शोधयितुं जलं । १ । सूक्ष्माणि जंतूनि जलाश्रयाणि जलस्य वर्णाकृतिसंश्रितानि ।
 तस्माज्जलं जीवदयानिमित्तं निर्गन्थशूराः परिवर्जयंति । २” इत्यादि । नच हिंसाक्रियाया अपि धर्महेतुता, निरंतरं तन्मात्रो-
 पजीविनां शौनिकधीवरादीनामपि परमतमधार्मिकत्वेन विप्रादिभिः अपि पूज्यत्वोपपन्नेः । नच तेषामाजीविकाधिया तत्र
 प्रवृत्तेर्दुर्गातिदौर्गत्याधिगतिनिदानाय सा, परेषां तु परलोकैककहितधर्मार्थितया तत्र प्रवृत्तेर्नविव्यति तद्ब्रह्मरितिवाच्यं । पर-
 बुद्धिजेदमात्रेण ज्ञावानां स्वप्नावनाशाच्चावच्यमिकत्वात् । प्राणापहारस्वप्नावे विपन्नक्षणे जीवितमरणशंसिनोर्द्वयोरपि
 प्रवृत्तौ तुदयस्यैव फलस्योपदर्शनात् । अथ मन्येथाः । न स्नानादौ प्राणिप्राणोपरमेणधर्मागता, जलादीमां प्राणित्वेनाऽप्र-
 सिद्धेः । तदाश्रितानां च कतिपयत्रसजंतूनां बधसंभवेपि तत्क्रियोपाजितोर्जस्विष्युप्राग्जाप्रतिहृतत्वेन तद्बधोन्नायद्यकणि-
 कायास्तीर्थयात्रादिबन्धव तदंगतोपपत्तेरिति । एतदप्यज्ञानांधकारनिकरवाधितहृष्टितावचेष्टितं । अनुमानादिप्रमाणैर्जलादी-

नामपि जीव्येन पूर्वसूरिभिः प्रसाधनात् । तथाहि । आंतरिहं जलं सात्मकं । अत्रादिविकारे स्वतः संभ्रूयपातात् ।
मत्स्यादिवत् । जौममंजोऽपि सात्मकं । द्रुतज्रूसमानस्य स्वभाषस्य संज्ञवात्, दर्डरादिवत् । तथा वनस्पतिरपि सात्मकः ।
स्वप्नायोग्याहारेण वृद्धिदर्शनात्, बाढादिवत् ॥ ॥ तथासप्तमणीतागमप्रतिपादितत्वाच्च जलादीनां जीवत्वमवसेयं । नच
तेषां संदिग्धाप्रमाणता, रागादिविरहितपुरुषविशेषप्रणीतत्वात् । रागवतो हि मतिरसर्वथेचतुत्वेन, तत्परतंत्रतया च क्वचिन्मो-
मोदि । षेपञ्जज्ञश्च क्वचित् वेप्ये वस्तुनि दोषोदि । अतस्तद्वतः संज्ञवति क्वचिदनुत्तरामभ्युज्जिरणं । तद्वहितस्य तु किं
नाम स्यात्तन्निदानं । यदुक्तं । रागाद्वा वेपाद्वा मोहाद्वा वाक्यमुच्यते ह्यनुत्तं । यस्य तु नैते दोषास्तस्यानुत्कारणं किं स्यादिति ।
नच तत्प्रणेतू रागादिनिवृत्तिरपि संशयदोषावलंबितामाकलयित्री, तदुक्तत्वस्य स्मर्थैरपि परतीर्थिकसाधैरपि व्यर्थयितुम-
शक्यत्वात् । पूर्वोपरव्याहृतवचनवादित्वाच्च । तस्मान्न तत्प्रणीतागमस्य प्रमाण्ये संदेग्धि कश्चनापि विदग्धः । तथाचोवि-
यांसो विद्वांसः । “हितोपदेशात्सकलशङ्कसमुद्गुसंसाधुपरिग्रहाच्च । पूवापरार्थेष्वविरोधसिद्धेस्त्वदागमा एव सतां प्रमाणमि-
ति” । नच हरिहरादिचिरासैस्तथानुपदेशनात्संदिग्धमेव जलादेः सात्मकत्वं । तेषां पूर्वप्रदर्शितन्यायेन रागादिमत्त्वेन, प्रद-
र्शयिष्यमाणयुक्तेश्च सर्वज्ञत्वासिद्धेरासत्त्वान्नायात् । अत्रिधेयं वस्तु यथास्थितं यो जानीति यथाज्ञानं चात्रिधत्ते स आस्य
इति लक्षणस्याघटमानत्वात् । तथा हरिहरादिचिरासैस्तथानुपदेशनमप्यसिद्धं । जले विष्णुरित्यादिना, वेवेष्टि ज्ञानात्मना
चराचरोदरमिति विष्णुरिति निरुक्तेः परमार्थतो जीवत्वस्यैवात्रिधानात् । तथा महात्कारते आरण्यके पर्वणि पंचमपत्रे । एवं
पतति संसारे तासु तास्विह योनिसु । अविद्याकर्मवृणात्रिर्त्राग्ममाणोऽथ चक्रवत् ॥१॥ ब्रह्मादिषु वृणातेषु ऋतेषु परिवर्त्तते ।

जले शुवि तथाकाशे जायमानः पुनः २ रित्यादिना तृणजलशुवादीनामपि प्राणित्वेन प्रधानत्वाच्च (प्रसाधनाच्च) । तथा । वायु-
काजावादपि तेषां तत्त्वमवबोद्धव्यं, तद्वाधकं हि गत्याद्यजावश्चेत्तदा कथितपुरुपादिना व्यञ्जिचारः । श्वासादिरहितत्वं चे-
त्तदप्यसन् अस्पष्टस्यातिशयिवेद्यस्य तस्य तेषामभ्युपगतेः । स्पष्टस्य च यूकामत्कुण्डंशादीनामप्यदर्शनात् । इत्याद्यनेकशो
युक्तिभिः संप्रपंचं प्रपञ्चितं खड्वेतत्पूर्वसूरिञ्चिरित्यलं विस्तरणेत्येवं जलादीनां सात्मकतासिद्धेः तत्राणिप्राणोपहारकारित्वा-
दवसेया स्नानादिक्रियास्वधर्मगतिति ॥ ॥ यच्चोक्तं तदाश्रितानां कतिपयत्रसंजन्तानां वधसंज्ञवेपि तत्क्रियोपाजितेत्यादि, तत्र-
विचार्यते किञ्चित् । ननु तत्र कौतस्कुती पुण्यसंपत्तिरिति वाच्यं । बाह्यदेहमलापगमादिति चेन्न बाह्यदेहमलापगमेप्यांतरम-
लापगमाजावात् तयोः प्रतिबंधासिद्धेः, परिश्रूलस्य विनादेरप्यंत्रमलानपगमात्सूक्ष्मतरपापमलापगमसंज्ञावनाया अप्ययुक्त-
त्वात् । किञ्च जलेन वहिरशुभमलाद्यपनयनाद्यथांतरस्याप्यशुभमलस्यापनयनानुमितिरिवं स्रक्चंदनागरुक्स्तूरीकर्पूरविलेपना-
दिशुभ्रव्यस्याप्यपहरणदर्शनादांतरशुभ्रकर्मणोप्यपहरणप्राप्त्यनुमितिरपि दुर्निवारा स्यान्न्यायस्य समानत्वादेवं चानिष्टाप-
त्तिरिति । अथ क्रियात्वादिति चेन्ननु सा किं सामान्यतस्तन्मात्रं विशिष्टा या कश्चित् । आद्यविकल्पे त्रिशुवनस्यापि सक्रि-
यत्वात्स्वर्गाद्यावासेष्वेव निवाससंज्ञयात् श्वत्रादीनां रिक्ताप्रसक्तिः । द्वितीयेतु किंनाम तस्या विशिष्टत्वं, निरवद्यत्वं चेत्तदे-
तन्महदपत्रपिण्डुताविचेष्टितं । असंख्यसत्त्वोपघातनिर्वर्त्यत्वेनावद्यप्राज्ञारस्य तत्रानंतरमेव प्रदर्शितस्याप्यस्मृतेः । आगम-
प्रतिपादितत्वं त्वनुद्घोष्यमेव, तत्प्रतिपादकागमानां हिंसादिसंस्कपथोपदेशादिना प्रमाणत्वानुपपत्तेः । यद्वृत्ते जिनस्तुतिकृता
'हिंसादिसंस्कपथोपदेशादसर्वधिन्मूलतया प्रवृत्तेः । नृशंसदुर्बुद्धिपरिग्रहाच्च ब्रूमस्त्वदन्यागममप्रमाणमिति" । तथा कचि-

द्विषिष्यत्वादिपि। तदुक्तं व्यासेन “नोदकक्लिन्नगात्रो हि स्नात इत्यभिधीयते। स स्नातो यो दमस्नातः स बाह्याच्यंतरः शुचिः
 १। चित्तमर्तर्गतं द्रुष्टं तीर्थस्नानैर्न शुद्ध्यति। शतशोपि जलैर्घोतं सुराज्जंडमिवाशुचि। २। आत्मा नदी संयमतोयतीर्था
 सत्योदका शीघ्रतटा दयोर्मिः। अत्राज्जियेकं कुरु पांडुपुत्र न वारिणा शुद्ध्यति चांतरात्मा। ३। अन्यैरपि। मृदो जारसहस्रेण
 जलकुंजशतेन च। न शुद्ध्यति दुराचाराः स्नातास्तीर्थशतैरपि। ४। न शरीरमलत्वगान्नरो ज्वति निर्मलः। मानसैस्तु
 मर्दमुक्तो जत्रत्येय हि निर्मलः। ५। जायते च धियंते च जलेष्वेव जलौकसः। न. च गच्छति ते स्वर्गमविशुद्धमनोमलाः। ६।
 तथा। आग्नेयं वारुणं ब्राह्म्यं वायव्यं दिव्यमेव च। पार्थिवं मानसं चैव स्नानं सप्तक्रिधं स्मृतं। ७। सप्त स्नानानि प्रोक्ता-
 नि स्वयमेव स्वयंप्रुवा। इव्यजायविशुद्ध्यर्थं कृपीणां ब्रह्मचारिणां ८ इत्यादि”। वयुःकष्टकारित्वं विशिष्टत्वमिति चेत्तदपि
 न चतुरचित्तवमत्करणंचतु। तस्य हिंसादिक्रियास्वपि समानत्वप्रियदवापिप्रहाणादावाजीवनाशमपि तस्य संभवात्प्राणि-
 यपरतूजयत्रापि समान एवेतिदर्शितं। किंच। नार्ये नियमो यत्स्नानादौ वपुषः कष्टमेव। शिशिरसमयादौ कदाचिदेव
 तदुपगंजात्। ग्रीष्मर्तुसमयादौ तु शिरसि तपत्तपनखरकरप्रक्रमोद्भवत्प्रचुरतरतापप्रतापितांगस्य लुल्लत्कल्लोलावलीलुवमा-
 नस्य परमतमशैत्यमुखसंपदेव प्रोद्धावस्यत इत्यसिद्धं चोः तत्र वयुःकष्टकारित्वमिति यत्किंचिदेतत्। अथ मनःप्रसादजन-
 क्तव्यं तद्विशिष्टत्वमज्जिमति चेत्। ननु कोयं मनः प्रसादो नाम। किं सामान्यतः प्रमोदमात्रं, आहोश्चिद्विशिष्टः कश्च-
 नापि लयविशेषः। प्राचीनविरुद्धे सैनिकादीना तत्र ऊहितक्रियास्वपि प्रमोदः प्रपोस्फुरीत्येवेति तत्रापि तथाप्रसंगः।
 द्वितीये तु स किं रागेषुपदिव्याकुलत्वान्नावजनितश्चेतसः स्वास्थ्यविशेषः, अनिर्वाच्यो वा कश्चिन्न तावदाद्यः पक्षोऽदुष्णः।

तत्र रागादिव्याकुलत्वात्तावासिद्धेः । स्नानं हि गात्रप्रदहादकत्वेन यदुर्दुर्ष्पादिविवर्द्धकतयाऽन्वयव्यतिरेकाभ्यां रागाद्यवष्टं-
 क्रमेव निष्टंभ्यते लोकैरपि । “स्नानं मददर्षकरं कामांगं प्रथमं स्मृतं । तस्मात्कामं परित्यज्य नैत्र स्नांति दमेरताः” इत्या-
 दिवचनात् । अन्यथा कथं रागाद्येपिणामपि जोगिनां बहुपरिचयज्ञाततत्स्वरूपत्वेपि प्रवृत्तिस्तत्र । यदैपिणामनुचवादिज्ञात-
 तत्स्वरूपत्वे यत्र प्रवृत्तिस्तस्य तद्धेतुतया व्यवहर्त्तव्यं । यथा नीरोगतैपिणां तत्र प्रवृत्तेरौषधं तथेति कथं तत्र रागाद्यत्रा-
 वजनितं मनःस्वास्थ्यं । तद्धि जगवत्प्रतिमादौ रागादिचिह्नविमुक्ते निरुपमोपशमामृतह्लाविते परिदृश्यमाने पुनः २ स्तशुणानु-
 चिन्तनेन रागादिविस्मृत्या परमोपशमाद्युदयेन जायमानं युक्तिमत् । यशुणं हि प्रायो वस्तु चिन्त्यते, तशुणं चेतोपि संज-
 वदुपलभ्यते, कामिनीरूपादिविकटपने रागाद्युत्पत्तेर्वीतरागावस्थार्थाने तदपचयस्य चोपलब्धेः । अन्यव्यव्यतिरेकाभ्यां दर्पा-
 दिजननगुणमेव च जलमिति नाद्यः पक्षः क्षेमकरः । द्वितीयेऽनिर्वाच्योपि रागाद्यत्रावजन्यश्चेत्कर्त्तव्योसिद्धता । तत्संपृक-
 श्चेत्तदा न तेन किञ्चिदिति बाह्यात्रमेतत् मनःप्रसादो विशिष्टत्वमित्यपि । ततो विशिष्टक्रियात्वादित्ययमपिहेतुर्न साधी-
 यान् । अथ जलस्य पवित्रत्वादिति चेन्न । पवित्रापवित्रव्यवहारस्य लौकिकपरिकट्टिपतत्वात् । जवतु वा । तत्रापि तेन देह-
 स्यैव पावित्र्यं, नांतरात्मनोऽस्य तपोज्ञानादेरेव शुद्धिप्रसिद्धेरन्यथा जगतोपि धार्मिकत्वापत्त्या सैव श्वत्ररिक्ता । तदूचे-
 मानवे धर्मशास्त्रे ऋगुग्नोक्तसंहितायां पंचमाध्याये “सर्वेषामेव शौचानामर्थशौचं परं स्मृतं । योऽर्थं शुचिर्हि स शुचिर्न मृष्टा-
 रिशुचिः शुचिः ॥१॥ हांत्या शुश्र्यंति विद्वांसो दानेनाकार्यकारिणः । प्रह्वन्नपापा जापेन तपसा वेदवित्तमाः ॥२॥ अङ्घ्रिर्गात्राणि
 शुश्र्यंति मनः सत्येन शुश्र्यति । विद्यातपोभ्यां ऋतात्मा बुद्धिर्ज्ञानेन शुश्र्यति ॥३॥” इत्यादि । तथा स्कंदपुराणे काशीखंडे

षष्ठाध्यायेषु कं मृदोः नशः । जायं० । जलस्य देवत्वात्तत्त्वानं धर्महेतुरिति केचित् । कथं ? तत्सर्वव्यापित्व विष्णोरंशत्वात्-
 आचोकं । जारते आरुष्यके पर्वणि । विष्णुराह । अन्निरास्यं क्षितिः पादौ चंद्रादित्यौ च लोचने । द्यौर्मूर्ध्नि मे दिशः श्रोत्रे
 तथापः स्वेदसंचयाः । १ । तथा आदित्यपुराणे तृतीयेऽध्याये । अप्सु तिष्ठति नैवापस्तं विदुः परमेश्वरं । आपो रूपं च यस्यैव
 नमस्तस्मै जलात्मने । इत्यादीतिचेन्न । तृणकाष्ठादीनामपि तत्प्रसक्तेश्चात्प्रागुक्ततद्वद्व्याप्ययोगाच्च न जलस्य द्रव्यत्वं । ज्वलतु वा तदपि । तथापि कथं
 तिचेन्न । घृष्टिधान्यादीनामपि तत्प्रसक्तेश्चात्प्रागुक्ततद्वद्व्याप्ययोगाच्च न जलस्य द्रव्यत्वं । ज्वलतु वा तदपि । तथापि कथं
 तत्त्वानस्य धर्महेतुता । यतः पायूपस्थपादाद्यधर्मांगैः संस्पर्शनेन विकुत्स्यातुष्ट्यपुर्मलक्युत्सर्गेण च प्रत्युतमहत्तराशातनया
 नरकानुबंध्यवधप्रोक्षास एव समीचीनतामंचति । यत्क्रियया हि सामान्यजनोपि क्रुच्यति तत्क्रियया स्वदेवमारिरात्ससीत्यहो
 मोहनटनाटनप्रकारः ॥ अथ मतं न सर्वजलत्वानादौ धर्महेतुता, परं गंगागोदावरीनर्मदादितीर्थेषु त्वानादौ सेति चेत् ।
 कथं ? तत्रापि जलमात्रत्वाविशेषात् । तीर्थत्वमेव विशेष इति चेत्, किं तत् इव्यतो जावतो वा इव्यतश्चेत् साध्यञ्जिहित-
 पानसि । “दाहोपशमस्तृष्णाविष्टेदो मलविशोधनं चैव । त्रिजिर्थनिर्णयुक्तं तस्मात्तद्रव्यतस्तीर्थमिति” न्यायोपपत्तेः, परं तत्त्वाने
 दाहोपशमाद्येन युक्तं नत्यात्मशुद्ध्यादि पूर्वोक्तविकटपानतिवृत्तेः चित्तमंतर्गत्यादिव्यासवचनाच्चेति । द्वितीयपक्षश्चेत्तदसत्यं
 क्रोधविनिगृहीते दाहस्योपशमनं ज्वलति तीर्थं, लोचने च निगृहीते तृष्णाविष्टेदनं च स्यात् । “अष्टविधं कर्मरजो बहुतरजव-
 संघितं यतो नश्येत् । संयमतपोन्निरुग्रैस्तस्मात्तद्भावतस्तीर्थमिति” तल्लक्षणायोगात् । ज्ञावे वा तत्र जावतीर्थत्वस्य पूर्वोक्त-
 युक्त्या तत्र त्वाने तीर्थांशातनाप्रसक्तिः । किंच व्यासेनापि ज्ञानादीनामेव जावतीर्थत्वमन्यथायि तदुक्तं । स्कंदपु० काशी

खंने षष्ठेऽध्यायेऽगस्त्यो लोपासुब्रह्माह ॥ शृणु तीर्थानि गदतो मानसानि ममानघे ! येषु सम्यग्रः स्नात्वा प्रयाति परमां गतिं । १ । सत्यं तीर्थं ह्रमा तीर्थं तीर्थमिन्द्रियनिग्रहः । सर्वश्रूतदया तीर्थं तीर्थमार्जवमेव च ॥ २ ॥ दानं तीर्थं दमस्तीर्थं संपुनस्तीर्थमुच्यते । ब्रह्मचर्यं परं तीर्थं च प्रियवादिता ॥ ३ ॥ ज्ञानं तीर्थं घृतिस्तीर्थं पुनस्तीर्थमुदाहृतं । तीर्थानामपि यत्तीर्थं विशुद्धिर्मनसः परा ॥ ४ ॥ ध्यानपूते ज्ञानजले रागदोषमद्वापहे । यः स्नाति मानसे तीर्थे स याति परमां गतिमित्यादि । यद्यप्यत्रैवानेन पौराणिकव्यासेन पारासर्षेण नद्यादीनामपि तीर्थतोक्ता पुण्यहेतुतया तद्यथा । यथा शरीरस्योद्देशाः केचित्पुण्यतमा स्मृताः । तथा पृथिव्यामुद्देशाः केचित्पुण्यतमाः स्मृताः ॥ १ ॥ प्रजावादद्भुताद्भ्रमेः सखिलस्य च तेजसा । परिग्रहान्मुनीनां च तीर्थानां पुण्यता स्मृतेत्यादि । परमस्य प्रत्यक्षोपलब्धयविसंवादवचननिश्चीयमानासर्ववैतृत्वस्य नियुक्तिवचोवादिनः कः प्रेक्षाचक्षुषां विश्वासो वचनेषु । नियुक्तिवचोवादिन्यं चास्य सूत्रपादमेवेत्युपेक्ष्यते । किं तर्हि क्वचित्सत्त्वचःसंवादः प्रदर्श्यते ऋवतेतिचेच्छुच्यते । एकांते स्वदर्शनश्रद्धालुतया ऋवता तत्र प्रामाण्यान्युपगतेरस्माकमपि क्वचित् जिनवचोऽञ्जोघिसीकरतयैव तद्वचसां सम्मतत्वात् तदाह श्रीजिनस्तुतिकृत् । 'सुनिश्चितं नः परतंत्रयुक्तिषु स्फुरंति याः काश्चन सूक्तसंपदः । तवैव ताः पूर्वमहार्णयोद्धृता जगुः प्रमाणं जिनवाक्यविशुष इत्यदि' । तत्र स्नानक्रियादौ पुण्यकणिकापि प्रोन्मीलतीति किं ऋवत्तत्र पद्भविषंजुवधोऽत्रपातकघाताय, येन स्यात्तीर्थयात्रादिदृष्टांतावदंजस्य सुष्ठुतेति । ततश्चैवं तद्वधाविनात्राविस्नानाद्यधर्म्मक्रियास्वपि धर्म्मधियाप्रवृत्तेर्न सर्वथा लौकिकधर्मेषु पद्जीवितस्यपरिज्ञानपूर्वकस्तज्ज्ञानप्रयत्न इति शुद्धः प्रथमो हेतुरिति ॥

तथाऽसर्ववेचनप्रणीतत्वमपि तत्र सिद्धमेव । यतस्तत्प्रणेता किमीश्वरस्तदन्यो वा स्यात् । ईश्वरश्चेत् तन्न, तस्यादेहित्वेन
 यत्कृत्वायोगात् । वचनं हि वर्णात्मकं । वर्णाश्च तादृवादिप्रयत्नाविनाजाविन इति कथमदेहस्य तत्संज्ञकः । देहिवाभ्युपगमे
 च तस्य । अर्पाणिपादौ जवनो ग्रहीता पश्यत्यचक्षुः सशृणोत्यकर्णः । स वेत्ति विश्वं नहि तस्य वेत्ता तमाहुरग्रं पुरुषं
 महातमित्याद्यागमविरोधः । अथास्यावस्थाऽद्यमन्युपगम्यते । एका परमशिवावस्थैव । अपरा च संसारावस्था । इत तर्हि
 मायाविनोऽस्य नटयन्नानारूपविर्बनाडंबरस्य कः सुधीः श्रद्धधीत वचःप्रपंचं, कथं च सर्ववित्त्वमिति । अथ स्वरूपेणा-
 देहोप्यनंतशक्तिमत्त्वात्सत्त्वोपकृतये देहमारचय्य तत्त्वमुपदिशतीत्येतदप्यसाधिष्ठं । यतः स नित्य एकस्वभावा ईशश्चाभ्यु-
 पगम्यते । ततश्च तस्य स्वदेहोत्पादने सहकार्यपेक्षायामनीशतानुपंगः । ईशस्य परापेक्षायोगात् । एतदेव ह्यनीशतादृशेण
 यत्परमुखमेच्छेति । तदनपेक्षाया स किं नित्यं देहमुत्पादयत्यसित्यं वा । नित्यं चेत्तदा सदेहत्वप्रसंगस्तस्य प्रलयजायात्
 तथाच स्वरूपेणादेह इति वाङ्मात्रं स्यात् । अनित्यं चेत् तर्हि ईश्वरस्याप्यनित्यताप्रसंगः । सर्वथा कारणनित्यत्वे कार्यनि-
 त्यताया अयोगात् । कार्यं निदानाच्चि गुणानधीते इति वचनात्तदन्यकारणांतरस्थानन्युपगमाच्च, तदन्युपगमे पूर्वोक्तदो-
 षादिति । किंच तदनित्यं वपुः किमीश एव विनाशयति परो वा कश्चित् । ईश एव चेत् तत्किं येन स्वभावेन विदध्यात्ते-
 नैवापहरति, स्वभावांतरेण वा । तेनैव चेत् कथं कार्यचेदः कारणस्वभावहेतुकत्वात् कार्यचेदस्य । ईश्वरेन्द्रासहकारिसाम-
 ग्रीचेदात्कार्यचेद इति चेत् तत्राप्येतत्पर्यनुयोगानतिवृत्तेस्तथाहि येन स्वभावेनैकसहकारिसामग्र्यां स व्याप्रियते विती-
 यायामपि तेनैव तदंतरेण वा । न तावत्तेनैव । कार्यजेदमसंगस्य तादवस्थ्यात्तत्रापि सामग्र्यंतरापेक्षायामनवस्थापत्तेः । अथ

स्वप्नावांतरेण तदा स्वप्नावेनैवेशस्य त्रिन्नकार्यकरणे समर्थत्वात्किं सहकारिसामग्रीपरिकल्पनेन । परमेवमीश्वरस्यानित्यता-
 प्रसक्तिः, स्वप्नावनेदादप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वप्नावं नित्यमितितद्वृत्तणायोगात् । अथ परो विनाशयतीतिपद्वृत्तदेश्वरेण
 प्रयत्नकृतां स्वां तनुं परो विनाशयतीति महीयानीश्वरस्य महिमोपवर्णितो जयता । अथ स्वकार्यकरणानंतरं स्वयमेवैतद्वि-
 नश्यति इति चेत् ननु तथापि स्वविनाशे तत्किमप्यपेक्षते नवा । नापेक्षते चेत् तर्हि निर्हेतुकोऽस्य विनाश इति कथं
 कादाचित्को, निर्हेतुकस्य कादाचित्कत्वायोगात् । नित्यं सत्त्वमसत्त्वं वाऽहेतोरन्यानेपेक्षणादितिवचनात् । कथं वा कदाचि-
 दकृतेपि कार्ये न विनाशः, कृतेपि वा न न विनाश इति । ईश्वरसंजिहीर्षामपेक्षत इति चेत् न तस्य नित्यत्वेनैकस्वप्नाव-
 त्वेन सिद्धासंजिहीर्षारूपविरुद्धेष्वाघयायोगस्य प्रदर्शितत्वात् । तन्नेश्वरसर्वज्ञप्रणेतृत्वं दौकिकधर्मेषु कोऽप्यवलंबि ॥ अथे-
 श्वरादन्यस्तत्प्रणेतृति चेत् । ननु सोऽयं सर्वज्ञोऽसर्वज्ञो वा, सर्वज्ञश्चेत्तर्हि स वेत्ति विश्वं नहि तस्य वेत्तेत्यादीश्वरसर्वज्ञाघ्यप्र-
 ख्यापकागमविरोधः । परेषामपि सर्वज्ञत्वेन तद्वच्युत्वापत्तेरन्यथा सर्ववित्त्वविरोधात् । अथासर्वज्ञश्चेत् स्ववचसैवान्युपगतं ।
 तर्ह्यसर्ववैच्युत्प्रणीतत्वमिति सिद्धं नः समीहितमिति ॥ ७ ॥ किंच तत्प्रतिपादकागमा एव परस्परविरुद्धार्थान्निधायितया स्वप्न-
 णेपुरसर्ववित्त्वमावेदयतीति किमस्माकं प्रयासेन । तथाहि ॥ न हिंस्यात्सर्वभूतानीतिप्रथममुक्त्वा पश्चात्तत्रैव पवितं । पद्-
 शतानि नियुज्यंते पशूनां मध्यमेऽहनि । अश्वमेधस्य वचनान्यूनानि पशुत्रिखिचिः । तथा । अग्नीषोमीयं पशुमालज्जेत ।
 सप्तदश प्राजापस्यान् पशूनालज्जेतेत्यादि । तथानृतत्रापणं प्राग्निषिद्ध्य ब्राह्मणार्थेऽनृतं त्रूयादित्यादि । तथा न नर्मयुक्तं
 वचनं हिनस्ति न स्त्रीषु राजन्न विवाहकाले । प्राणत्यये सर्वधनापहारे पंचानृतान्याहुःरपातकानि । तथादत्तादानमनेकधा

निरस्य पथाङ्कं- यद्यपि ब्राह्मणो हठेन परकीयमादत्ते बलेन वा तथापि तस्य नादत्तादानं यतः सर्वमिदं ब्राह्मणेभ्यो दत्तं । ब्राह्मणानां तु दोर्वर्त्याहृपलाः परिशुंजत इत्यादि । तथा अपुत्रस्य गतिर्नास्ति इति लपित्वा “अनेकानि सहस्राणि कुमारब्रह्मचारिणाम् । दिवं गतानि विप्राणामकृत्वा कुलसंतति” । इत्यादि । किंयंतो वा दधिमपञ्जने कृष्णा विवेच्यंत इति साधूकमसकलकलयितृप्रणीतत्वादपि न लौकिकधर्माः सिद्धिसीमंतिनीसंगहेतव इति निखद्योऽयं द्वितीयहेतुरपि ॥३॥

अथ तृतीयस्त्वालागोपादागनं प्रसिद्धिपराञ्चूतासिद्धतादिदोष एव । यतस्तत्परिग्रहणः प्रायो विप्रादयः प्रसिद्धिपद-
वीप्रपन्ना दरिद्वरयंते तदुपदेष्टारोऽपि च । ते च प्रायः सामान्यजनेभ्योऽपि समधिकक्रोधलोभाद्यञ्जित्त्वचित्ताः शिष्टमा-
र्गातिवर्तिनो दूरे खटवशर्ममर्मचिह्नमर्मकथाया अापि । ये ह्यगाधलोभाञ्जोधिनिमग्नंचेतसो मोहाधिततया अपश्यंतः कृत्यादि-
विज्ञागं विज्ञागं विकुत्स्य म्लेच्छसेयादीन्यप्यकृत्यान्यादेर्जीयंते, ये चोत्तरक्रोधाञ्जित्त्वामरहोधिष्ठिताः स्ववपुःपीडाद्य-
प्यवगणथ्य शिरोजतरपरिस्फोटनादिञ्जिरपि प्रकटग्रंथ्यात्मन्यौत्कथ्यसंतंके तेऽपि पुण्यशनेपुण्यञ्जानमिति कस्य न ह्यस्य-
मुदेति । तथा दुरवस्थोपस्थादींश्चित्रग्रामविसंश्रुद्धितचेतना निःशेषदोषशरणे रमणीजनाग्रमणादायविरमं रसिकस्वांता
गर्ताशूकरा इवाशौचनीया धर्म संस्पृशंतोपि माद्विन्यधराधरमधिमधिमिरोहयति । किंचोत्तिन्नाशेषनिशेषातिशयप्रकाशे कलिका-
लायकाशे आसप्रणीतशास्त्राख्येव धर्माश्वबोधयोरधारः । तानि च विप्रैः सर्वजनातिनिशिट्टगृहवासोपसेविञ्जित्तत्पु-
त्रपुत्र्यादिनिवाहाजीविकाङ्गव्योपार्जनोपायाद्यनेकचित्ताचक्रव्याकुलितचेतोभिर्दुःसाधावबोधधारणानीति कथं ते धर्मधुरा-
धारणधुरंधरतामादधीरन् । किंच तेषा ब्राह्मणत्वमपि नाममात्रादेव न परंमार्थतस्तत्स्वरूपं ह्येवमन्वयधायि “ गुणैः कुंदेदुनि-

मद्वैतयमपरायणः । यो वाहयति पापानि स वै ब्राह्मण उच्यते ॥ १ ॥ दानशीलद्वयमावीर्यध्यानप्रज्ञादयो गुणाः । यत्र सर्वे समाः संति स वै ॥ २ ॥ ब्राह्मणो ब्रह्मचर्येण यथा शिष्टेन शिष्टिकः । अन्यथा नाममात्रं स्यादिन्द्रगोपककीटवत् ॥ ३ ॥ सत्यं ब्रह्म तपो ब्रह्म इन्द्रियनिग्रहः । सर्वभूतदया ब्रह्म एतद्ब्राह्मणलक्षणं ॥ ४ ॥ एकवर्णमिदं सर्वं पूर्वमासीद् युधिष्ठिर । क्रियाकर्मविज्ञानेन चातुर्वर्ण्यं व्यवस्थितं ॥ ५ ॥ शूद्रोऽपि शीलसंपन्नो गुणवान् ब्राह्मणो भवेत् । ब्राह्मणोऽपि क्रियात्रयः शूद्रात्प्रत्यंतरो भवेत् ॥ ६ ॥ ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रश्चैव युधिष्ठिर । निर्वृतश्चरति यो धर्मं तमेव ब्राह्मणं विदुः ॥ ७ ॥ चतुर्वेदोऽपि यो विप्रः शुक्लं धर्मं न सेवते । वेदत्रारधरो मूर्खः स वै ब्राह्मणगर्दन्नः ॥ ८ ॥ कृपिवाण्डिज्यगोरक्षां राजसेवां चिकित्सितं । ये विप्राः प्रतिपद्यंते न ते कौंतेय ब्राह्मणाः ॥ ९ ॥ गोरक्षकान् वाण्डिकान् प्रेष्यान् वार्ष्णेपिकांस्तथा । मैथुने च रतान्नित्यं विप्रान् शूद्रवदाचरेत् ॥ १० ॥” इत्यादि ॥ अतो व्रंष्टाचारैः प्राणतिपातमृषावादादत्तादानाब्रह्मपरिग्रहाद्यासकैरपि परिगृहीतधर्मैः कः प्रेक्षाचक्षुषां विश्वासः । यतः कदाञ्चिरोपरचितपरिग्रहं निश्चितहितमपि नाङ्गीयते वचनादि । यदुक्तं । शीतेऽपि यत्नलब्धो न सेव्यतेन्निर्यथा स्मशानस्थः । शीलेनिपन्नस्य वचस्तथ्यमपि न गृह्यते तद्वत् ॥ ११ ॥” इति कथं ददृक्षोदाहृतमस्तत्परिगृहीतोपि धर्मः सेव्य इति विचारणीयं चतुरैस्त्वर्थीतत्त्वमिति ॥ त्रैविद्यगोष्ठी ॥ ४ ॥ श्रीमत्तपागणनचौऽगणत्रास्करात्रश्रीदेवसुंदरगणाधिपशिष्यकेण । श्रीज्ञानसागरगुरुत्तमपाठितेन वाद्येऽपि तर्ककुतुका-
न्मुनिमुंदरेण ॥ १ ॥ शरशरमनुमितवर्षे १४९९ स्वस्यान्येषां च शैशवे सुधियां । जिह्वापटिमोपकृते विदधे त्रैविद्यगोष्ठीयं ॥ २ ॥ इति त्रैविद्यगोष्ठी श्रीमुनिमुंदरसूरिभिः शैशवे कृता ॥

श्रेष्ठि-देवचन्द्र लालभाई-जैनपुस्तकोद्धार-ग्रन्थाङ्कः ११०

श्रीमद्बलशेखरसूरीन्द्रशिष्याणु-श्रीरत्नमण्डनकृता

श्रीजल्पकल्पलता.

विरथातिकारकः-नगीनभाई घेलाभाई-जव्हेरी,-अस्यैकः कार्यवाहकः.

इदं पुस्तकं मुम्बय्या शाह नगीनभाई घेलाभाई-जव्हेरीनाजार इत्यनेन निर्णयसागरसुद्रणमन्दिरे कोलभाटवीथ्या २३ तमे गृहे

वा रा घाणेकरद्वारा मुद्रयित्वा प्रकाशित ।

प्रति ५००

वीराब्द २४३८ विक्रमाब्द १९६८ दिस्ताब्द १९१२

वेतनम् ३ आणका

Sheth Devachand Lalbhai Jain Pustakoddhār Fund Series. No. 11.

PREFACE.

This work known as Jalpa Kalpa Lata is written by *Shrimān Ratna mandan* of 'Tapāgachha' who was the disciple of *Shree Nandiratna*, the disciple of *Shrimān Ratna Shekharsuri*

It embodies the discussions held between *Shree Mankya Muni*, the disciple of *Shree Vadidev suri* the learned contemporary of *Shree Kalikāla Sarvagna Shree Hemchandracharya*, and one *Shankara Naiyayika*, a native of Benares They are questions and answers in the form of verse The subject matter of this volume will be of great help to the students of Grammar, Poetry and Logic,—Vyākaraṇa, Kāvya and Nyāya The highly technical character of the terminology (संज्ञा) employed in these dialogues has made it impossible for the publishers to give any explanations of their own

This is the "Eleventh volume" of the series published by this Fund. We are indebted to *Shree Chaturvijaya*, the disciple of *Pravartaka Shree Kantvijaya* the disciple of *Shree Vjayananda Suri* alias *Atmaramji*, and *Panyas Shree Anandsagar* for going through the proof sheets.

We are also thankful to *Panyas Shree Siddhivijaya* and *Anandsagar* and *Pravartaka Shree Kantvijaya* for having furnished the original manuscripts.

NAGINBHAI GHELABHAI JAVERI

A Trustee for himself and Co. trustees.

August 1912: }
325, JAVERI BAZAR,
BOMBAY.

श्रीजल्पकल्पलता—प्रस्तावना.

श्रीगणधरेन्द्राय नतिततिः प्रपोस्फोरीनु

विदितपूर्वमेतद्विदुषां समेषामपेतद्वेषुषां ह्रुहाहितधर्मधैर्यकसरिकिशोरपोषाणां यद्वैकमीये त्रयोदशे शतके निखिल-
रितलस्वलनास्खलितवलप्राग्भाषण्यसंभारभ्राजिष्णुभूयनहतमारविकारसंचारविधिवद्विधूतराज्यादिसमस्तसारनिकराना-
दिक्कालीनकर्मततिनिहितिप्रभुप्रभावलब्धरमारामादिसद्गव्याराकपारगतपुरुषोत्तमपशुपतिप्रभृतिलौकिकगणाच्यदेवसंदोहा-
वितर्क्यपरमयोगिनेद्येकैकलावलीकनलम्पटेकैकलविच्छ्रीमज्जिनेन्द्रशासनानुसारिशासनश्रीपत्यास्थाने दियाकरायितं श्रीमन्नि-
रागाम्परपरभृतिसमर्पणप्रणैर्यधार्याभिधानैः श्रीदेवसूरिभिः ।

स्पष्टं चैतत्स्पष्टितगुर्वागलीगुर्वावलीवोधजातस्वान्तपरिकर्मणां “श्रीदेवसूरिस्परश्च जगत्प्रसिद्धो, वादीश्वरोऽस्तगुण-
चन्द्रमदोऽपि नाल्ये ॥ १३ ॥ येनादितश्चतुरशीतिसुनादिवेला-लब्धोहसज्जयरमामद्रकेशाली । वादाह्वये कुमु-
दचन्द्रदिगम्बरेन्द्रः, श्रीसिद्धभूमिपतिसंसदि पत्तनेऽस्मिन् ॥ १४ ॥” इत्यादिविलोककानामखिलविन्मत्तजोपकाणाम् ।
समजायन्त च श्रीसिद्धाधिपहृदरविन्दावासपद्मापरिवृढा वादाद्यगण्यलब्धिनिधानभूता लोके समस्तसारतरनिरीक्ष-
णचणे यन्धतमचरणकमलाः श्रीमन्तोऽनेकवादविजयलब्धकीर्त्तिमुखरितदिककचालत्रादिगजघटाविशरणनदीष्णशा-

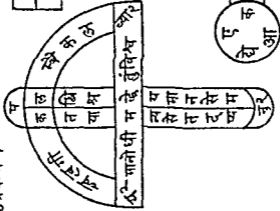
दूल्शौर्यशरणशिव्यश्रेणिविस्फारितयशोनिचयाः अनेके शिष्या भुजिष्याः । प्रादुर्भूतश्चाभाग्यवाःप्राहप्रोपितसहु-
 च्छिकस्त्वरिपरिमलाना “ब्राह्मणश्रमणं” इतिन्यायसत्यापनसादराणा दिवसनाथालोकप्रसर इवोलूकानां द्विजा-
 तीनां मत्सरोऽनूतो विवेकेक्षणक्षोदकः । हेतोरमुग्मादेव श्रीमतां परमपुण्यपाथेयपुष्टात्मश्रीमद्वर्णनीयपादानामाग-
 मनोत्सवेऽकाण्ड एवारब्धं विवादलास्यं वाराणसीवासवासितानिवर्त्तनीयासममोहनीग्रमलमुपितान्तःकरणनिलयज्योति
 रालधाविवेकालयेन शङ्करब्रामण्या, पर्यनुयुक्ता परमगुरवः शैशवयौवनवार्धक्यूरुपावस्थ्यात्रितयविहितानेकदुर्दमनादि
 वृन्दजागर्जज्ञघटाकुम्भकपणकठीरवायमाणा बाह्युपाध्यलङ्कृताः स्वाभाविकसौभाग्यभङ्गीपरिवृतकरणाः प्रतिभाप्राग्भार-
 पराभूतपीयूषायिप्रणयाचित्चरणदेवाचार्याः श्रीमदाराध्यपादाः श्रीमदेवाचार्याः, कान्तासम्मिमततया शब्दार्थप्राधान्य
 प्रोञ्जय केवलरसप्राधान्यावगाढानेकस्वरूपे काव्यविषयेऽर्थप्राधान्यमनुसृत्य साधनीयार्थसिद्धिसाधनसाधनसाधनाना-
 यामान्वीक्षिक्या चौष्टगोष्ठीमिषेण । तादृशे चावसरेऽऽसरवेदेधसामन्तिपदामुपस्थानं नासमञ्जसं प्रत्युतोभयपक्षनि
 व्यक्षपातप्रशंसाप्रबन्धरसपदम्, अन्तर्भाषणादिप्रतिबन्धकापत्तिस्त्रापाद्यमानास्थानधर्माख्यानकुशलवार्त्तावृत्तान्तप्रत्येग्न-
 न्तेवास्त्यधिकारवहिर्भूतेषु, श्रीमता च चौलुक्यचन्द्रश्रीसिद्धराजमौलिमुकुटद्योतिचरणचरणरुहामनेके अभून्न-
 श्रीमन्तो रत्नप्रभमाणिक्यमुनिमहेन्द्रसिंहाद्याः गुरुप्रवरपरिचर्यापर्याप्तपरमार्पादिप्रचुरतरराद्धान्तसिद्धान्ता वादविजया-
 हवाहृतजयश्रियः सिद्धान्ततत्त्वनदीप्यताकनकनिकपपट्टा विदिता जगतीतले जगज्जन्तुजातजीवितत्राणक्षमक्षमादिगुण-
 गणाङ्गीभूताः, समापतितश्च महप्रतिमल्लन्यायेन वादसमरो जगजनयितृविषयस्तत्र मुनिमाणिक्येन माणिक्यदृढताति-

शायिना माणिक्येन महात्मना, एष एव महात्माऽपरेऽप्येतादृशेषु शेषेषु प्रयोजनेषु दिनकर इव दिने स्वप्नभावं प्रादुरमायदेव । प्रभावकचरितेऽपि श्रीमद्देवसूरीयग्रन्थे तत्प्रभावं परमो बोधुय्यत एव, यतस्तत्र कुमुदचन्द्रवादप्रकरणे “अथाह देवसूरीणां, माणिक्याख्यो विनेयराट् ।—कः कण्ठीरवकण्ठकेसरसटाभारं स्पृशत्यङ्घ्रिणा, कः फुन्तेन शितेन नेत्रकुहरे कण्डूयनं काङ्क्षति । कः सन्नहति पन्नगेश्वरशिरोरत्नावतंसश्रिये, यः श्वेताम्बरदर्शनस्य कुरुते वन्द्यस्य निन्दाभिमाम् ॥ ९४ ।—अथ चोवाच माणिक्यं, विशिषिं लिख मामिकाम् । श्रीमत्पत्तनसङ्घाय, विनयातिशयस्पृशम् ॥ १११ ॥” एष एव च महात्मा महो ह्यनुमशक इहापीति कुशलोदन्तानुयोगमासूत्र्य भट्टभणितिततिमनतिक्रम्याततयानास्थानं वादस्य जगत्कर्तृत्वसम्प्रवेतरद्भृपं, न चात्र नोद्यमनोद्यधिपणाधिगतधर्माधारागमधार्यदुत न तावच्छूरोऽनुमन्यते जगत्कर्तृतां यतोऽद्वैतवादरसिको हि सः, स्पष्टं चैतत्तदीयशारीरकमीमांसायां पदे पदे, यतस्तदितिहायुशीलनशालिभिः प्रतिभाभारिभिर्भगवद्गीताभाष्यवाक्यत्रयमरुकमहीपतिमहिषीसमाजिगमिषाविषयकपद्मपादान्तेयासिच्यकचनवीथिविनोदनानुन्नहरिप्रभवानुकरणाख्यानं चायष्टम्भयद्भिः कथमेकान्तो ब्रह्मैकान्तिकः कान्तस्तेषामित्येकान्तयितुमेकान्तःकरणीभवितुमाभावेत । नैवाथवास्ति तस्य स्ववचननियन्त्रितस्यान्योऽध्या, यतः प्राक् प्रकटितवान् यदुत सर्वास्तिरुवर्गगणितप्राप्तिकमनीयकैलासवासासाधारणकारणकाशीविकाशावकाशादागममत्रेति, तेन लब्धापूर्वलाभशयकृतिक्रियाकारिताविष्कारादनन्तरं किमन्यद्देयं स्यादनुत्तरमुत्तरमनुत्तममनीषिणामिति तदेवोत्तरितवान् । भवतु वाऽसम्मतं, वेदानुसारिसमस्तसृष्टिस्पृगनुसरणायश्रितं, परं तत्रोपन्यस्तोऽनेकसन्न्यस्तेतराश्रितो हेतुः कार्यत्वाख्यः कार्यसाधकतया

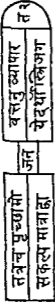
विष्टश्चासौ तिलपेपं पुष्टप्रतिभेन मुनिमाणिक्येन श्रीमता माणिक्येन सावयवत्वसंस्थानवच्चविकारिवकृतमितिप्रतिभोत्पाद-
 कत्रविकल्पशिखासूनुना तमसिद्धं विदधता, आविर्भावितमेतद्विततेन श्रीमता ग्रन्थकृताद्येन गुणवाद्येन स्तवकेन, तत्रान्तरा-
 न्तरार्थक्रियाघटनापद्धतिप्रकटनकूटस्थनित्यतानिराचरीकरणाकाशीयकोष्ठाक्रमवावदितिनभोद्रव्यावस्थानिवन्धनव्यापकता-
 सहगत्प्रसप्रदेशत्वादि संपादितं लक्षणसमीक्षणविचक्षणेक्षणीयं स्वरूपवृन्दम् । विचाखण्डितं चाचेतनोपादानाभूत-
 भाधिप्रागसतः स्वकारणसत्तासमवायेत्यादिकं कार्यरूपं प्रकल्पितं तच्चिदुत्पादवियदुर्पादापवर्गविस्थावस्थानादिना यथायथं
 मतिमन्मनश्चकोरचन्द्रायमाणप्रवन्धेन । द्वितीये तु तस्मिन्विस्मितिविधायि यद् गृहीतमुक्ताक्षरासमस्तपदाष्टादशशक्षरनि-
 यतानुप्रासगुप्तश्लोकरुश्लेषश्लिष्टकरपल्लयीवाक्यान्तवर्णैक्यकृग्धातुकचेकीयितक्रियानामधातुगम्यास्तिकाद्यं न्यगादि निगदित-
 महिम्ना महानुभावेन ततमाततकाव्यकोविदतानुयोगानुक्तये, आन्वीक्षिक्यां त्वाद्यस्तवककृत्चेतुविशेषविशेषकर्त्तनाय
 दूषणमुदघोपि घुष्टामरयशसा, तत्र विरुद्धत्वमवरुद्धंत्वात्सशरीरत्वेन कर्त्तृतायाः स्वाभाविकोत्पादुकतासकलितमूर्त्तीनां
 तरुल्मण्णदीनामकलितधीमद्धेतुकानामवाधमुद्घोधवोधनादकान्ताऽकामविरक्तानामनेकान्तिकता, विकल्पितं च विरुद्ध-
 बुद्धिकृदबुद्धिककुबोधविततध्यान्ततमोऽरातिना मुनिपतिपादपद्मपरागपानपीनमधुपायिनाऽगोचरे गणेशजनयितुर्विधा-
 दिप्रभावाननु चतुर्द्धा, चराचरोद्भवचरीकृत्तिचर्यायामार्यतमप्रेक्ष्यं प्रयोजनवत्ताकर्मैरितिस्वभावतादृश्याभिधमभिहितं
 भिदां त्रितयं त्रिपुरासुरपुरत्रितयमिव । तथाच नचेद्वाधा कार्यप्रत्यक्षेऽध्यप्रत्यक्षत्वे कर्त्तुः क एवापरः कालाल्याया-
 पदिष्टः कालत्रयेऽपीत्यभिप्रायात् । अशरीरत्वेन' नैवासौ विश्वविधाता विश्वीयेऽर्थनिचये ततः सत्यप्रतिपक्षता ।

दाशिता उपाधिभेदा अपि । स्तनके चास्तोकयुक्तिलवके तृतीयस्मिन्नुदीराम्भूवे महाप्रभावेण यत्सप्तुः सृष्टैरेक्यमितरद्दा, व्यापकत्वे तस्य वपुषाऽशुचिपदार्थपङ्क्तिपरीतता, ज्ञानरूपेण तु तथात्वे न विधायिता विश्वस्य, असार्व-
 ज्ञ्यामिनाभूता यद्यार्थोदितिनोदनपटिष्ठता पशुपतेरिव द्रव्यादिनवानवार्थतावादिनः, तमदृष्टाययोरप्यपराभवनी-
 यच्छाययोरवाधनोघविषयत्वात् । पर्यन्ते प्रस्पष्टं स्पष्टितं च धर्माधिकाशकालपुद्गलादीनां यथायथं रूपं संक्षेपे-
 णातितमेनायगम्य चागमेशितृशयवासपवित्राङ्गे यथार्थमवगमं सोऽवीभणदर्भकभारत्यभिधया यतिव्ययम् । सर्व-
 चैतच्छ्रीमद्रमण्डनसिद्धान्ततत्त्वरत्नमण्डितात्मानं आविर्भावितवन्तः श्रीमन्तो रत्नमण्डनाः । श्रीमन्तश्च श्रीमद्रत्नशे-
 खरसूरिवर्येणु भासमानेषु श्रीमच्चिनशासननभोभागभानुमालिषु श्रीमन्नन्दिरत्नपादमकरन्दमुग्धमनोमधुपाः । सूरिवराणां
 भूमण्डलभामिनीमण्डनकालश्च षोडशशतीयो वैक्रम इति श्रीहीरसौभाग्यसोमसौभाग्यत्रिजयप्रशस्तिप्रभृतिग्रन्थतल्य
 यलोकनतो निश्चेचीयते निर्णयचणैर्मनीषिभिरिति श्रीप्रभूणामपि स एवानेहा, नचोपलब्धिसृष्टिमायाता इतरे श्रीमतीया
 ग्रन्थाः, भविष्यन्ति परमष्टमपत्रेऽयोचाम चेत्युपलब्धेरनुमितेः, परं स्युश्चेदवगतां त्रिपुणैर्ज्ञापनीयोऽहमिति प्रार्थये सुधनघ-
 कृपावृष्टिमभिलाषुकः x x x x x x x ॥ वीरात् २४३८ तम वर्षे भाद्रपद-पूर्णिमायां लिखितम् ॥

उत्रबन्ध १

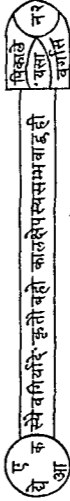
मुशाल बन्ध. ३

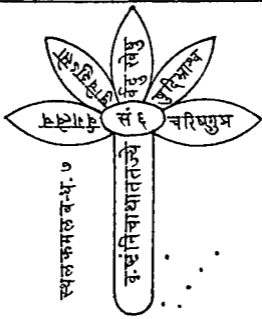

धनुर्बन्ध २

भल्ल बन्ध ४

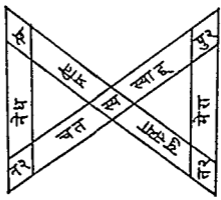

जलकमल बन्ध. ६

वज्रबन्ध ॥ ५

10 10

ते ना

व ग

दा दि

म ल

भू का

जं लो

शो शो

भू भू

भू भू

भू भू

भू भू

भू भू

भू भू

भू भू

भू भू

भू भू

भू भू

11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

ॐ

11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

॥ अहं ॥

श्रेष्ठि-देवचन्द्र लालभाई-जैनपुस्तकोद्धारग्रन्थाङ्के—

श्रीमद्रत्ननन्दीकृता

जल्पकल्पलता ।

जिनवर ! वरद ! त्वं सेवके देव ! केली-ममृतलहरिकल्पां कारयेह स्वदृष्टिम् ।

रचय मयि च वाचां देवि ! चेतः कृपालु, त्रिभुवनभवभावाभासने भानुभानः ॥ १ ॥

जल्पकल्पलतामेतामस्तोकस्तवकत्रयाम् । कुर्वे सर्वेप्सितां सुग्धभृङ्गवाचालतावहाम् ॥ २ ॥

इह हि पुरा पुरारिसरित्तरङ्गायमाणभणितिभङ्गीभर्त्सितोत्सर्पदीर्घ्यालुवादीन्द्राहङ्कारकालुष्याः शिष्या-

चलिव्याजवहुरूपकल्पनपुरस्सरसततसेवासक्तसुरसूरयः श्रीदेवसूरयः स्वपदारविन्दविन्धासर्पावितविश्वम्भरं
 चिहरमाणाः प्रापुः प्रमाणापेतकेतकश्चेतकेवलव्यवहारिनिकेतकेतनपटकपटपाणिचालनाकार्यमाणाष्टकाष्टा-
 रुमलाकमलाकमणहिल्लपाटकपुरम् । तत्र च प्रवेशोत्सवे शोभासम्भारभासुरे भवति सति कलिन्दिक्काकाद-
 म्बिनीचिन्दुनिकुरुम्यसम्बसम्पर्कोल्लसदभिनिवेशाङ्कुरः शङ्करनामा प्रामाणिकग्रामणीर्वाणारसीयासी रलाकर-
 स्तुहिनकरमिव गुरुवरं वीक्ष्य विस्तारयामास तास्ता वचोवीचीः, तथाहि-ननु भोः सहृदय्य! हृदयालवालोल्लतायाः
 कुशलतात्रिदशलतायाः सकलकामितपदार्थज्ञदानैरुपटुकले सुनय आमनन्ति ढे फले । यदुक्तम्-“वक्तृत्वं
 च कवित्वं च, विद्वत्तायाः फलं विदुः । न कवित्वं न वक्तृत्वं, सोऽधीतोऽपि नरः खरः ॥ १ ॥” तद्यदि भवतां
 मत्याः सरस्वत्या इव हृदरविन्दे वसन्त्याः साहित्यामृतनित्यास्वादतः साहित्यावासिस्तदा काप्योष्ठगोष्ठी
 नन्यत्रव्यक्ताव्या क्रियतां, व्याक्रियतां वा सम्पन्नं काव्युद्विगतं किञ्चिदेकं कवित्वम् । यदि च निचिडजडि-
 मकदलीकाननकर्त्तनकर्कशाऽञ्चै तर्कशास्त्रे कुशकोटिनिशितां शेऽश्रीयते श्रीमतां मतिः । तदा सर्वदुर्वादिङ्ग-
 र्थपर्वतश्च(निर्वणधामायमानं विधीयतां किञ्चिदनुमानम् । अथ पृथुबुद्धितया द्वितयमप्यदो वेवियते वस्तदा भो
 वाग्देवतासुताः । सुतरां भव्यमभवत् । यतः—“वाग्मत्वं कवितान्वितं यदि तदा गङ्गाम्बुना दक्षिणावर्त्तः
 रुन्दुरधरि मञ्जरितयानुर्गीरुहः स्वर्गिणाम् । जातः शीतकरः कलङ्करहितः सौभाग्यवत्याः शिरस्यावह्वं सुकुटं
 स्फुरत्सुरभितालव्याञ्चनं काञ्चनम् ॥ २ ॥” सम्भवति चैवं, न खलु शारदापद्मयोरिव साहित्यान्वीक्षिकीवि-

द्ययोर्विद्यते विरोधः । यतः—“घेषां कोमलकाव्यकौशलकलालीलावती भारती, तेषां कर्कशतर्कवक्रवचनो-
 द्गारेऽपि किं हीयते? । घैः कान्ताकुचमण्डले कररुहाः सानन्दमारोपितास्तैः किं मत्तकरीन्द्रकुम्भशिखरे नारो-
 पणीया नग्वाः? ॥ ३ ॥” श्रूयते हि पहुलेतिगुरुविरुदजयन्तचन्द्रकाशीन्द्रसदसि कविप्रामाणिकृतया विष्टरद्रयं
 ताम्बूलयुगलं चाससाद सादरं श्रीहर्षनामा विदुरपुरन्दरः । स एव च विरचयामासैवं सौवस्तवम्—“साहित्ये
 सुकुमारचस्तुनि दृढन्यायग्रहग्रन्थिले, तर्कं वा मयि संविधातरि समं लीलायते भारती । शय्या वास्तु मृदूत्ता-
 रच्छदवती दर्भाङ्कुरैरास्तृता, भूमिर्वा हृदयङ्गमो यदि पतिस्तुल्या रतियोपिताम् ॥४॥” तस्मात्प्रतिपद्यमका-
 न्तमासा(द्वि)दिसन्दर्भहृदयङ्गमग्नपथसन्दोहसुन्दरं किमप्युच्यतां; सिच्यतां सुधासारैः सुधीजनघटाकर्णघण्टा-
 पथः । अयेदमभिमानीनो भट्टभट्टारकस्य भणितमाकर्ण्य कर्णान्तक इव श्रीगुरुकरुणयाऽमात्रशास्त्रोपनिपदां
 पारद्गतः सङ्गतः सुर इव श्रीदेवसूरिसादरपादारविन्दपरिचर्यया सुनिमाणिन्यं माणिन्यनामा व्यतरदनुत्तरं
 तत्कालमुत्तरं दत्तरङ्गं विदत्तराणाम् । यथा—“साम्यं पिप्पलपारिजातकरभक्षमाभृष्टृपदुद्योमणी—लद्योत्तद्युति-
 मालिसागरसरःस्वर्णारकृदादिवत् । पद्गतकोपनिपत्तिपणमतिना तल्लेशलब्धोष्मणामेतेन प्रसुणा भणामि
 भवतां जाघट्टि भट्टाः! कथम्? ॥ ५ ॥” परशुररीकृतबहुलचालभावयोरभावयोरेव रेवाप्रवाहान्तरे वारणयोरी-
 धान्तर्याणिविसरे वात्करङ्गैः क्रीडितुं समः समायोगः, तद्वदन्तु द्विराधृत्या कुतः श्रीमतामिहागमनमासीदसी-
 मानन्दकृत? । निरुपमाऽपवर्गरमाङ्गनापाङ्गमार्गमेनिर्गच्छदनर्गलहृग्धारासुभगरङ्गत्तरङ्गशृङ्गायमाणोदकाभोग-

भांगीरथीसद्मगलत्पातरूपङ्कपूरपौरपदपातुकनाकलोकत्रियस्तन्मस्तकासीनमुक्तिपूर्याश्च कासीनगर्याः । इति
 चेत्तदा—“त्यत्तीरे तरुकोटरान्तरगतो गङ्गे । विहङ्गो वरं, त्वन्नीरे नरकान्तकारिणि वरं मत्स्योऽथवा कच्छपः ।
 नैगान्यत्र मदान्यसिन्धुरघटासङ्घटारणत्कारत्रस्तसमस्तभूपललनालब्धस्तुतिर्भूपतिः ॥६॥” इत्यादिवाक्य-
 ब्रजव्यञ्जितात्यन्तरतिभिरपि युग्मादृशैः किमिति पर्यहारि दूरेण, दूरणसमीरणनिभागीयमाना भागीरथी ।
 इन्त भोस्तपोधनक्रिशोर ।—“पीयूषद्रवकुण्डनिर्गतवृहज्जम्बालपिण्डोज्ज्वलं, सुज्ञानो दधि माहिषं किमगमस्त्वं
 जाञ्जमुद्रामरम् ? । किंवा तावकहृद्विकेतनमिदं ब्रह्मप्रहृतानन-द्वारा धन्धनशङ्किताऽपशकुना विद्या विवेशैव न ?
 ॥७॥” येनैतावदप्यविश्रान्तश्रुतश्रेणिकठिनपाठकुण्ठितरस्मनः सेवितसंविदाकरोऽपि न विदाङ्करोतु भवान् य-
 द्रुत-सर्वयस्तुनः स्वीकारपरिहारयोः कारयिता स एव स्वेच्छाकारी परमेश्वरो, येन जघटे जगज्जङ्गमस्थावरम् । ननु
 अम्मदम्भयमनोमनोरथपूरणदिविजंघटे येन जघटे जगदतिवाक्ये वादिगजघटेभारिभिर्युष्माभिः कर्णगोचरी-
 कारिते निरचरि करिष्यमाणायः प्रामाणिकाचारकेलेः प्रस्तावनेयमासीदिति दितिजगुरुणाप्यवर्णनीयां सुदं
 वयमनुयोभूयामहे । ततः कथयत यं कश्चिद्विष्टपसृष्टिपरमूर्षकाष्टे परमेश्वरं, स किं वृद्धपरम्परोपदिष्टः प्रमाण-
 पथपथिकतां प्रापितो वेति ? पक्षयुगलोज्ज्वलो जल्पकेलीमरालो विमलमवगाहते मानसं सुमनसाम् । तत्र
 प्राचीनो मनोविनोदाय नो जायते, वृद्धानां रागाद्यपगुणागारतया सम्यगुपदेशदानासम्भवेन तदुपदिष्टार्थस्य

सर्वथा प्रत्येतुमनर्हत्वात्, दृश्यन्त एव हि परप्रतारणप्रवणान्तःकरणाः पुमांसोऽनेकेऽप्यन्यथा विचिन्त्य
 अन्यथापि प्ररूपयन्तो, यथा तरङ्गिणीतीरे गुडशकटं विपर्यस्तं धावत भो डिम्भकाः ! इत्यादिवादिनः ।
 नाद्येतरोऽपि रोपितमीतिबह्वीकस्तर्कविश्लोकहृदयालवालान्तराले, यतस्तत्किमस्ति प्रमाणं ? येन जगन्नि-
 र्माणकृदुपलम्भोऽवावोभोत् । न तावत्प्रत्यक्षं, तस्येन्द्रियार्थसंनिकर्षोत्पादुकतयातीन्द्रियविश्वविधातृग्रहणा-
 समर्थत्वात् । ननु जागर्त्सि जगतीजनुःसृजोऽनुमापकमनुमानम्—“यच्चण्डयुंतिमण्डलं तुलयति सोरीकृतास्र-
 दृशाम्भोजं भो ! जगदीशदशितमतव्योमान्तविद्योतकम् । विद्यागन्धनिधानमानमधुपस्तोमानपेतद्विपचेतः-
 कैरवभैरवस्फुरदनुच्छिष्टार्थयुक्तिर्इवि ॥ ८ ॥” तच्चेदम्-भूधरधरादयो, बुद्धिमद्धेतुकाः, कार्यत्वात्, यद्य-
 तत्तद्बुद्धिमद्धेतुकं, यथा घटः । कार्याश्च भूधरधरादयस्तस्माद्बुद्धिमद्धेतुकाः । यश्च तेषामुदयमाने
 बुद्धिमान् हेतुः स भगवान् परमेश्वर इति । न तावद्धेतुबुद्धतासिद्धतादन्दशुकी इष्टापि दंष्टुमीष्टे ।
 सायद्वाथनिलाज्ञोव्यास्मिद्नुमानोद्यानमध्यस्थपक्षवानीरावनीरुहविहितविश्रामत्वात् ? । नाप्यसौ निष्प-
 न्नकलमेकेदारवद्धते दुर्हरविरुद्धतां, सवलसपक्षवृत्तिप्रगुणगोफणोच्छलद्युक्तिकल्लोलगोलकदुराकलनीयत्वात्—
 २ । नच व्यभिचारपिशाचेन च्छलयितुं क्वचिच्छक्यः, सच्छायेऽनुमानवनेऽसिद्धसाकमाकाङ्क्षितसाध्य-
 साधनायोत्तरसाधकतया विपक्षासम्बन्धशिखाबन्धवन्धुरितत्वात् ३ । नापि कालालयापदिष्टतादुष्टताद्वा-
 डकया ताडयामासानः, बाधकाभाववाणात्तदुच्छेदनच्छेदुकतानुकृतजानकीजानिकृत्वात् ४ । नापि दुरुद्धर-

त्रिन्द्राव्यभिचारिताचारितावकाशः, प्रतिज्ञाताथैवपरीत्यप्रत्यायनप्रत्यलप्रत्यनुमानांभावात् ५ । तस्मात्—
 “मृत्सौरभ्यभिवाम्बुसेचनमनोनेभ्योरिव प्रखनः, पत्रिस्तोम इवाञ्जनं धनमिव श्लिष्टं तडिद्धिभ्रमाः । दीपाक-
 म्पनतेव माकृतलयं धूम्येव धूमध्वजं, हेतुः सैप तमन्वमीमपत नः शुद्धः सुधीसाक्षिकम् ॥ ९ ॥” अत्र प्रति-
 निधीयते—भोः पणमतोपनिपूणनिर्दूषणधिपणाभूषणाः ! यौष्माकीणेऽमुष्मिन्नवयवसुन्दरेऽनुमानोदारके-
 दारे केऽप्यस्माभिरुदीरिता दुरन्ताऽसिद्धतादिदोपतुरङ्गाः सैरं चरन्तः केन शक्या निवारयितुम् । तथाहि—
 हेतुस्तावदयमनिर्द्वार्यमाणस्वरूपतयाऽसिद्धताव्यधीसम्बन्धलब्धापकीर्तिः । कार्यत्वं हि किंलक्षणं विचक्षण !
 वियक्षितयानसि क्षित्यादौ ? किं सावयवत्वं संस्थानवच्चं विकारित्वं कृतमेतदितिप्रतिभोत्पादकत्वं चेति
 चतुर्भेदी चेदीव दीव्यति व्यतिकरे वादिविजयश्रियः परिणयस्य । तत्र न प्रथमः पृथुमतीनां मनोरथरथे सार-
 थितां प्रथयति प्रकारः—“यस्मात्त्वदाशयकुशेशयशो(श)त्स्यते तत्, कार्यत्वलक्षणवलक्षशकुन्त्यपत्यम् । भूमूथर-
 भृतियु प्रथितप्रतीप-भावेपु चाभ्रककुभादियु बम्भ्रमीति ॥१०॥” ननु कथं नमः प्रभृत्(तिज्व)भिप्रेतकार्यत्वप्रचारो
 येन युष्माकं हेत्वैनेकान्तिकत्वेहा फलेग्रहिस्तास्य निरवयवत्वादिति चेद्विदम्भमिदं भवानवादीत्, परमम्बुजव-
 न्धुनिम्नमभ्यरादौ किं समग्रे सम्यद्धसुत तत्प्रदेशे ? नाग्रिमस्तरणिमण्डलतावत्परिणामतापत्तिप्रत्यक्षबाधादिव-
 द्दोषोदयात् । द्वितीये तु प्रदेशान्धुपगमेन वियदादेः कथं न सावयवत्वम् ? प्रदेशावयवयोरेकार्थिवाचकतया
 प्रयुक्तेः । तथा च मतव्याहृतिहेतुव्यभिचारादयोऽपि लब्धप्रचाराः स्युः । अथ परमाणुमयो विभागोऽवयवः

तदितरस्तु प्रदेशस्ततो व्योमाद्यपरमाणुजतया सप्रदेशं स्यान्नतु सावयवमिति कुतस्त्यः साधनव्यभिचार
इत्याचक्षीथास्तथापि—“दोषोद्धासचशप्रसृत्वरतमस्काण्डे दिदेदीपया—मासानोऽव्ययवप्रदेशविपयो भेदस्त्वया
दीपकः । अस्माभिः परमाणुतः प्रकृततामानेज्यमाणं पुरो, दुर्वारव्यभिचारदीर्घरसेनं निद्ध्याय विध्यास्यति
॥ ११ ॥ यतः पूर्वं तावदग््नरादेरपि विभागाः समग्राः परमाणुमया एव सन्ति न खलु कज्जलचूर्णपूर्णसमु-
द्रकनत्रिरन्तरपुद्गलभूरिते लोके स कश्चिन्नभसो विभागोऽस्ति यो निर्भरं न विभराम्बभूवेऽणुभिः । तत्कथं
न हेतुरेव व्यभिचरिण्युः । अथ गम्भीरगीस्तरङ्गभङ्गीसागरः सङ्गुणीपेः यदुत्-परमाणुमया इत्यस्य परमाणु-
निष्पन्ना इत्यर्थः प्रथत्यस्माकमन्तःकरणाम्बुद्धान्तरे बालरोलम्बलीलायितम्, न च नित्यतया वियदादेर्विभा-
गास्तथाभूता भवन्ति, किन्त्वसमवेतानेरुजातीयपरमाणुपूर्णस्तेन स्तेन इव नैव दोषः साधनध्वंसहेतुः । तदा
तु पर्यन्तावयवतयाभ्युपगतेऽप्येकस्मिन्नगौ परमाणुनिष्पन्नताया अभावादव्यापकत्वं भवादृशवादिशतेनापि
नापाकर्तुं प्रनोभूयत इत्यभूदवयवलक्षणस्यास्य व्यभिचारः । द्रव्यसमवायिकारणमवयव इति चेत्तद्व्यक्षणं
वक्ष्यते तदपि समवायस्य पुरो निरुसिज्यमाणतया द्रव्यसमवायितानुपपत्तेरसम्भवभवत्परिभवम् । ततो
व्यभिचरितभिव्रलक्षणतया प्रदेशावयवयोरभेदेन वियदादेः सप्रदेशत्वमङ्गीकृत्यापि सावयवत्वसाधनव्य-
भिचारमनपाचेक्रीयाञ्चक्राणञ्चतुरचक्रे चतुर्थव्रतविलोपकामानुपशमोपाख्यानमाख्यापयसीति—“जातो यस्य
विभागभिन्मयगडुः पीडावहोऽसम्भवबाहुष्ठाव्यासिद्वढाहुलीयुगलंतः प्रस्फोटनिष्पीडितः । मत्पीयूपमयोक्ति-

जल्प-
तद ११॥
॥ ४ ॥

५५
कोपि-

॥ १५॥

जा-

वं २॥
॥ १५॥

युक्तियुवतीसूतः सतां बह्वभः, सोऽयं हेतुग्रहे तुलामुपगतो दोषः शिशुः खेलतु ॥ १२ ॥” किञ्च—मायययत्वं किमुच्यते? अवयवेषु प्रवर्त्तमानत्वमिति चेत्तदा वदावयवेषु ते सामस्येन वर्त्तरन्नैकदेशेन वेल्यवतरति शरत्तरणिमण्डलमिव पक्षयामलं कुयुक्तिघनपटलव्यापक्षयामलम् । तत्र नादिमो वादिमोदाय, सामस्येन वर्त्तने ह्येकसिद्धेवावयवे सर्वस्य पर्वतादेः परिसमाप्त(त)यानेरुदृत्तित्वाभावस्तथाचाणुमात्रतानिल्यतादिप्रसङ्गसिद्धमद्गीकुन्ने । द्वितीयोऽपि त्र प्रामाणिकः, पर्वतावयवविनो यौष्माकमते निरंशतायाः स्वीकारात्ततः सावयवत्वहेतुं स्वरूपासिद्धिरूपाऽस्खलितस्वरूपा हितयातमप्यालोकयामः ॥ अथ संस्थानवत्त्वमार्थं त्वं कार्यत्वं प्रति पनीपयसे सु, तदा तदपि व्योमादिनापादितानैकान्तिकृतापवादम् । संस्थानवत्त्वेपि तस्य नित्यत्वेन बुद्धिमद्वेतुकृभावात् । ननु कोऽयमकाण्डकूष्माण्डोद्भेदविडं(डि)र्त्री वाग्ध्वरः । अभूर्वन्नष्ट्रुपाः परं कूर्परे कृचं कस्यापि नापन्नमेवं धभूवांसो भूवांसोऽपि वायदूकाः परमाकाशादेः कोऽपि नाचकृशौ संस्थानवत्त्वं, तथापि चित्रीयितचित्तवृत्तयः पर्यनुयुञ्जमहे, कीदृशमाकाशास्यैव संस्थानमिति चेत्तत्तद्वच्छेदकपदार्थपरिमाणसम्पादितावच्छेदकस्वरूपमिति प्ररूपयामः । ननु यदीदमेव नभःसंस्थानं तदा भूरिभेरीभाङ्कारमधुरितकर्णान्तप्रासादपारापतत्रासतालुपटाटवं प्रकट्टमासे, नह्यवच्छेदकवस्तुनिवहविविहितानेकताया इव व्योमनि तज्जनितसंस्थानिताया अप्यौपचारिकतयानैकान्तिकत्वात्तद्भूतरलतां कलयत्यस्माकं तिलमात्रमपि चेतः । भवत्वेवं, परमुपचारः सप्रमाणं स्यादप्रमाणं वेति भेदयुगली रङ्गयुगली लीलायते चतुरचेतोऽरविन्देषु । तत्र

क० ल०

स्त० १

क/५ कोपि
वी/४ ध्यु
रथो २५॥

टया/
॥ ४ ॥

प्रमाणं यदि तदा ध्यनिरनिलयः प्रमेयत्वादित्यस्यैवानेकान्तिकृत्यं सम्यगस्यापि स्यात् । अथाप्रमाणं तत्कथं
 मासपदार्थीप्रन्यकारो मृगैरागीकथदाकाशस्तु घटाकाशादिभेदभिन्नोऽनन्त एव इति, अप्रमाणोपचारघटितानां
 गटाकाशादीनामप्रमाणत्वे, नमसस्तद्भेदभिन्नतानुपपत्तेः । यदि ह्यप्रमाणं तुरङ्गशृङ्गादयः सन्ति तज्जगदङ्गणे
 किमद्वीकुरन्ति रुग्णापि भावस्य भेदताम् । अथ—“स्वमान्तः सुरतां पुरा कृतवता केनापि किं नार्पया-मासे
 दर्पणदर्पणगुणितं पण्याद्गनाया धनम् ? । इत्थं यादृशमाविभक्तिं गगनं संस्थानितां तत्कृतां, हेतुस्तादृशुपैतु
 नानु चतुरानेकान्तिकृत्यं तु नः ॥१३॥” इतिचेद्वरमकृयाः, सर्वथाऽसंसहिष्णुर्यदङ्गीकथोपचरितां व्यभिचारि-
 नाम् । अथयोररीचरीकारिपीष्टत्या मुख्यवृत्त्यापि सा, यतो यत्पर्यतादिकर्मसांज्यु संस्थानं तत्किं गुणो गणयेत
 किंवा नेति—“कक्षीकृतव्यिपक्षीकः, सोम साम्यधरः समे । किं नु हंसो न मांसो न, व्यासो वाचां सुधासुचाम्
 ॥१४॥” ततश्च यदि गुणस्तदा पञ्चविंशतिगणेषु गुणेषु कः स इति वाच्यं ? परमाणुप्रचयोपजनितं परिमाणमिति
 वेत्तुं साधुना साधनेनामुनार्द्धमण्डितापक्षलक्ष्मीपक्षमलाक्षीजल्पकेलीदीक्षितानां तन्तनीत्युत्तरङ्गविरङ्गम्, ३
 भूर्जटिगञ्जन कृतामायनार्थप्रयुक्तानुमानोदन्यदासीनपक्षपुण्डरीकाक्षकुक्षिनिक्षिसमुचनभावाभोगान्तभूतप्र-
 भृतप्रतिभापरिमलरूपादिपदार्थेषु परमाणुप्रचयनिष्पन्नपरिमाणापेतप्रहेतोरप्रभृत्तेः । अथ बुद्ध्यादिगुणाः
 गद्वयान्युतिनीत्या निजनिजाश्रयोत्पादेऽनर्थान्तरतयोत्पादुकाः पृथक् पक्षीकर्तुं न योग्या इति गिर्योदिगुणिग्राम
 एव पक्षस्तत्र च समस्ते हेतोः प्रभृत्तेः कथमीपदप्युक्तदोषानुपह्न इतिचेत्तदा शशकसङ्काशदोषदूराटने पुरः प्रा-

दुरासीदुरात्मा मतव्याघातव्याघः, उत्पन्नं सद्रव्यं क्षणमगुणं तिष्ठतीति भणनेन गुणानां पृथगुत्पादाभ्युपगमात् ।
अथ चेश्वरपृथगुत्पाद्यत्वेऽपि गुणानामेकक्षणमपहाय शेषकालं गुणेषु समवायेनावस्थानात्तद्गतपरमाणुप्रचय-
जपरिमाणं तेषु तत्कथमयं भागासिद्धिभागधेतुरिति भावसे । तदोपचरितात्तादृगपरिमाणाद्यथा भागासिद्धिं
सिद्धामपि निषेधसि तथौपचारिकसंस्थानादाकाशादावसिद्धामप्यनेकान्तं (न्ततो) समीचीनतया स्वीकुर्याः ।
नो चेदनैकान्तिकतास्यापनमिष भागासिद्धतोत्थापनमप्यसमीचीनमेव स्यादुभयत्र सादृश्यादिति मन्दीकृत-
वादीशोक्तिः प्रतिबन्दी नामादीनवः स्यादुक्तं च—“गृहीते वादिना वाक्ये, तद्वाम्यग्रहणं हि यत् । प्रतिब-
न्दीति सा प्रोक्ता, विवादक्रमकोविदैः ॥ १५ ॥” न च, गौणमुख्यन्यायेन मुख्यतया शिखरिप्रमुखानामेव
तज्जन्यतासाधनाय पक्षाद्युपन्यासप्रयासमकुर्मो, गुणानां तु गौणानां तदनुसरितया धान्यप्रयोजनोपक्रान्तकर्प-
णतृणोत्पत्तिरीत्या स्वयमेव तत्सिद्धिः स्याद्, अतस्तेन पक्षान्तरालपतयात्व इत्यालपनीयं, कूटस्यनित्येषु वृषाङ्का-
द्यात्समुत्पद्यमानानां बुद्ध्यादीनां प्राधान्येन तज्जन्यतासिद्धये नियमतः पक्षीकार्यतया हेतोरुदितदोपाऽप्रमोपात्,
गुणानां तदुत्पादनाय अनुमानान्तरं निर्मास्यत इति चेत्? तर्हि तत्रोत्तमाङ्गमुखलोमक्षालनपृथक्खलिन्यायः
स्वलयितुं खलायिष्यते । अथ समिति सामस्येन समवायतोऽवयवेषु अचयविषु च स्थानं स्थितिरित्यर्थः ।
संस्थानं क्रियैवास्थीयते । तथाच विगतविगानाऽवकाशो भगवद्गर्भजन्यो जाघट्टि जगदाभोग इति अङ्गी-
कुर्वाथास्तथापि—“दिग्वासो दर्शनैकः शिवपुरमर्गेर्षीकाममामश्रयस्व, स्वान्तं किं वस्तु सत्यास्तुलयति कम-
२० अना-ए १५ कामा-कालोऽत्यास्तीति ॥ १७ ॥ ३६ ॥ १६ ॥ कामा ॥
कालि-को वत्या । विगतविगाना-भगवद्गर्भजन्यो जाघट्टि जगदाभोग इति अङ्गी-
कुर्वाथास्तथापि—“दिग्वासो दर्शनैकः शिवपुरमर्गेर्षीकाममामश्रयस्व, स्वान्तं किं वस्तु सत्यास्तुलयति कम-

न्याय्यामतः को मरालेम् । अर्थिभ्यः किं कदर्यः कथयति पवनः किं करोत्याहे विष्णुः, कीदृग्वर्पासुजोऽब्दस्ताव
 भवति यदेः कीदृशो हेतुरेपः ॥ १३ ॥” त्वमेव ब्रूहि कीदृशो ? नहि वयं पीयूषयूपेपीथिपापूरकं सुखमि-
 याञ्जोनिपामीश्वरं दोषभाषणथिमविषवर्षणादूपयाम इति चेत्तर्हि नित्यतया पक्षाद्विपरीतेष्ववयवत्ववसा-
 मान्येऽवयवान्तःसमवायायस्थानरूपायाः क्रियाया सद्भावादनैकान्तिकः? । प्रश्नोत्तरं । ततो द्वितीयोऽपि त्वदाश-
 योग्जलकैरवरविकल्पो विकल्पः २ । अथ विकस्वरपिकस्वरमधुरवाचोयुक्तिबद्धीवनोह्लासिदशनांशुकुसुमसा-
 रेऽनल्पमञ्जल्पसन्तायतारे जातीसजातीयस्तृतीयः । अन्यथा सतो भावस्य अन्यथाभवनं हि विकारित्वं
 तत्र प्रचुरतरं चन्द्रमुकुटादिकृदम्यवस्तुष्वपि व्यापिप्रियते यते ! यतः कूटस्थः पदार्थः किमर्थक्रियाकरणस्वभाव-
 स्तद्वकरणम्यभावो वेति विकल्पदेतं जल्पद्वैतण्डिकप्रकापडण्डकण्डूविलण्डनकठिनमुत्तिष्ठते । ततश्च यद्याद्यः
 प्रकारः प्रियकारः, तर्हि सोऽर्थक्रियारूपस्वभावः सन् क्रमेण कार्योणि कुरुते योगपद्येन वा? । तत्र प्रथमपक्षस्य
 दुर्यदृग्दम्यवस्तुविकारितापादनविकटकार्यकरणार्थेऽल्लुकृतप्रकटवीदकस्य पश्चाद्विचार्यतया धुर्यास्थीयते द्विती-
 यस्मनो गौगपयेन येषु कार्यकार्यङ्गीक्रियते । तदा प्रथम एव क्षणे कालान्तरकरणीयसकलस्वकार्यकरणाद्वि-
 तीयादिक्षणपरम्परायां न किञ्चित्कर्त्तव्यमस्तीत्यनर्थक्रियाकारितयाऽवस्तुतामास्तिद्युते । अथ यथा निर्वृतात्मा
 निर्वर्तितसूर्यतत्तत्कर्त्तव्यतया पुनस्तत्कर्त्तव्यतया पुनस्तत्करणायाप्रवर्त्तिष्णुरपि नाऽवस्तु स्यात्तथा युगपदे-
 कक्षणसमापिताशेषकार्यः शेषकालमतत्करोऽपि कूटस्थ इत्याख्यायते तदा किमुत्तरमिति चेत् ? अवस्तुताप-

त्तिरिति व्यतारिध्वमेवास्माभिरुत्तरं; त्व- किं निर्वृतस्यापि तथात्वमापद्यते। नैवं, स हि कार्येच्छाऽदृष्टादिसां-
सारिकसहकारिकारणकलापव्यपाकरणेन कृतार्थतया च किमपि कार्यं न कुर्यात्, परमवार्यवीर्यान्तराय-
क्षयोपार्जिता वीर्यपर्यायवाच्या तस्य शक्तिः प्रत्युतानन्ता वरीवर्ति, सर्वशक्तियुक्तस्यैव चावस्तुता,
तत्कथं तस्य तस्याः प्रसङ्गः। न चैवं घटाकोटिमाटीकते कूटस्थः। स हि यदि प्रागिव पश्चादपि शक्तिसम्प-
न्नस्तर्हि किन्न पुनस्तानि कुर्वीत। न च कृतार्थत्वादिना तदकृतिः श्रेयसितरा, प्राक्कार्यकरणस्वभावस्य पश्चात्त-
दकरणस्वभावतावतारेऽस्य द्विरूपतापत्तेः। तथाच क्रमेलकमौलिकनीलकनाशमेनेशत् कूटस्थता, एकस्वरूपेण
सकलकालव्यापकतायास्तल्लक्षणत्वात्। अथ समस्तार्थसमापनसमये समग्रापि शक्तिः समापचेत्तदाऽस्मदा-
ख्यातावतारादवस्तुतापत्तिरेवेति। अथ क्रमेण कार्यं करोतीत्यङ्गीकारस्तदा-“जिह्वारङ्गतरङ्गिता दशनरुग्मुक्ता-
वलीमालिनी, वाक्पीयूषनदी-मदीयवदनावासे-वसन्ती सती। एकान्तं क्रमर्षक्षदक्षुरूपं नारीव याऽरीरमत,
सूते सम्प्रति सा प्रभेदसुतयोः सश्रीकमेतद्युगम् ॥१७॥” कूटस्थः क्रमेण कार्यं कुर्वाणो येनैव स्वभावैकं
करोति तेनैवापरं स्वभावान्तरेणवा!। यद्याद्यस्तदा सदा सकलकार्याणामतिरूपतापनीपत्तिः। स्यादेकरूपताप-
नीपत्तिः, अभिन्नस्वभावेन तेषामुद्भावनात्। अथ धूमः पावकस्यैव कर्तृस्वभावैकताकार्येकरूपस्य नान्वयव्यति-
रेकावनुविधत्ते, स्तम्भकुम्भादिकार्याणां भेदाभेदयोः समग्रधिकारणभेदाभेदसम्भृतयोरेवोपलम्भात्; तेनैक-
स्वभावजन्यत्वेऽपि समवायिकारणभेदुत्तेषां नानात्वं भावीति-वीतवैभाव्यः प्रकार इति चेत्! मैवं- मनसि

मन्येयाः सृष्टक्षणेकसमवायिकारणघटितानामपि घटघटीशरावोदञ्चनादीनामावालगोपालं भेदप्रतीतिः ।
 ततो जगति^१येषां च नानारूपत्वं तेषामेककर्तृकत्वेऽपि भिन्नस्वभावजत्वमित्थमेवान्वयव्यतिरेकावपेतव्य-
 भिचारतया विवेकिप्रवेकप्रियावतो भिन्नस्वभावोद्गावितानां द्यौत्तिकवैकरूपतापत्तिः । अथाद्येतरः सम्पद्येत
 रत्ये, तदापि किं पूर्वस्वभावमविहाय विहाय वा ? इति विहायस्तलविहरदहस्करहरिणाङ्गाविव प्रकाराविमो
 भवान्धकारध्वंसरसिकाबुद्धिहाते । तत्राद्यो न हृद्यो, नहि स्वभावं प्राचीनममुञ्चद्युदीचीनमञ्चतीति चतुर-
 चेतोरुचिरं, तदपगम एव तदुत्पादानुभवात् । नापि द्वितीयो, नद्वीनस्वभावोद्भवे कूटस्थनित्यत्वोपरमो
 मा भूत् । अप्रच्युतानुत्पन्नस्यैरेकस्वभावं हि कूटस्थनित्यम् । एवं च घटादेरपि कूटस्थनित्यता दुर्निवारा । पूर्व-
 स्वभावत्यागेनोत्तरस्वभावस्वीकारस्य तत्रापि सद्भावाद् । इति नार्थक्रियाकरणस्वभावकल्पना जल्पनायोचिता ।
 अनर्थक्रियाकारित्वपक्षे त्ववंस्तुत्वं, यदेवार्थक्रियाकारि तदेव परमार्थसदित्यादिवादिभिः कुवादिभिरेव प्रत्य-
 पादि । ननु ये धर्मास्तिकायादयस्त्वया निष्क्रियाः स्वीक्रियन्ते तेषां का गतिः ? इति चेन्न, पर्यायरूपोद्भवविनाश-
 नवर्त्तनादिसामान्यक्रियाकरणस्य विशेषक्रियाविषयहेतुकर्तृतायाश्च तेज्वभ्युपगमादकूटस्थतया तदुपपन्नत्वाच्च ।
 ततः शङ्करादीनामपि भिदुरस्वभावतयाऽन्यथाभवने युक्तिभिः साधिते सिद्धं विकारित्वम् । तथा च—“या जज्ञे
 जनकं विनैव गर्णेपो वो(पैवो)भुज्यते याष्टभिः, पण्यस्त्रीरिवं कृत्रिमप्रणयिनी यानार्यसुभ्रुरिव । केकीवाञ्छितपञ्च-
 वर्णमपि यन्नामाब्दहेलातुलाकन्या तालुपु ताडितेव यदिता तत्याज सा खालयं ॥१८॥” प्रहेलिका ॥ शङ्करस्य

* विनायकः ।

च विकारित्वे तत्करणायपरेण बुद्धिमद्धेतुना शङ्करेण भाव्यं, तस्याप्यपरेणेति चिपुलव्योमंतलव्यालम्बिधूम-
वक्षीवास्खलितमुल्लसन्ती सती दुर्निवारानवस्था न वः स्थापयेत्तत्त्ववित्त्वम् । अविकारित्वे तु जगद्धटनं
कल्पकोट्यापि न घटामटाद्यते । तन्न तृतीयोऽपि शुद्धराणां प्रियङ्करुः । अथ सुभटकोटिनिर्द्घाटनप्रकटितप्रता-
पोष्मभीष्मादिवीरमकाण्डखण्डितदोर्दण्डताण्डवपाण्डवनिधनेच्छुदुर्योधनशल्यसेनापतिपदन्यासन्यायेन ज-
ल्पाकूपारपारप्रापणप्रवहणायमानमथमपक्षत्रयाशक्यव्यवस्थापनस्थानुजगज्जनकतासिद्ध्याशावशात्तुच्छोऽपि
तुरीयः प्रकारः शरणीक्रियते, तदापि मण्डपाद्याच्छादकच्छदाधपाकरणकूप्यादिखननोत्सेचनादिभिराकाशं
कृतमिति व्यपदिश्यमानतया कृतमेतदिति प्रतिभोत्पादिकत्वस्य नभस्यपि भावाद्धेतुः प्रल्वसौ बहुलोहर-
क्षाविरहितः स्यादनैकान्तिकतावेतालवनितातून्तजनिततत्कच्छलापन्नः । नन्वाकाशकृतताप्रतीतिः कृपाणीव
समारोपखरोपलापातकुण्ठीकृता प्रयोगगुरुपस्य प्राणभूतं हेतुं हन्तुं न शक्तेति चेत् प्रेमपात्रप्रियतमापुरः
प्राञ्जलोऽयं प्रलापः । अतस्मिंस्तदध्यवसायो हि समारोपो यथा—“वोधो नौयानवृक्षस्यदविरहिलयस्वमराज्ये-
न्द्रजालव्योमोर्वीमेलमायोल्मुकरयमृगतृष्णाम्बरश्यामिकानाम् । अत्रोच्चानुचंभावाग्रहभिलनवियद्दालवष्पीह-
पाथोलौहिल्यूर्द्धीन्द्रशङ्खप्रमुखकपिशताशुक्तितारोत्तराणाम् ॥ १९ ॥” न च कृपादावकृतमाकाशं कृततया प्रती-
यते, तत्र तत्र तदाद्याकारविशेषितस्याकाशस्यैव करणात् । द्रव्यस्य पूर्वपर्यायपरिहारणपुरस्सरोत्तरपर्यायस्वी-
कारणं हि करणं, ततो यथा मृद्भव्यं स्यासकोशादिरूपतां परित्याज्य घटरूपतामापादितं घटः कृत इत्युच्यते,

तथा नभोऽपि भूगर्मगततावन्मात्रपार्थिवपरमाणुसङ्घातसंयुक्तापर्यायं परिहार्यं खनकैरनेकैः कृपाद्यभिधेयं
 तद्विभक्ततापर्यायमद्भिकारितं कृपादितया कृतं व्यपदिश्यते । ननु द्रव्यतोऽत्यन्तव्यतिरिक्ताः पर्यायास्तत्कथं
 तेषां करणे तस्य कृतत्वं तार्विकम् ? इति चेन्न, तस्मात्तेषां हि कथंचिदपार्थक्यमेव दृष्टमदुष्टम् ; अन्यथा यथा पृ-
 थुमुभोदराधाकाराः कुम्भस्य तथा स्तम्भस्यापि किं न बोधुवति ? उभयत्र भेदाविशेषात् । भिन्ना अपि समवायतः
 कुम्भेन सम्बद्धाः ? इति चेत्तदापि ते कुम्भेनेव स्तम्भेनापि सम्बद्धाः प्रसज्येरन्, समवायस्य व्यापकत्वादेकत्वाच्च
 प्रत्यासत्तिविप्रकर्षाभावेन सर्वत्र तुल्यत्वात् । एवं च भेदैकान्तवादिनः पर्यायाणां नियतैः सम्बन्धिभिः
 सम्यन्थासिद्ध्या जगदासमं जगदासमञ्जस्यमेव प्रसासज्यते । तथा सति भौक्तिकमालान्तरालमिलद्द्वरकृवद्वि-
 विधपर्यायानुयायिनो द्रव्यस्य कथंचित्तदभेद एव सुन्दरः । तथा चावाचि प्राचीनाचार्यैः—“द्रव्यं पर्यायवियुतं,
 पर्याया द्रव्यवर्जिताः । क कदा केन किंरूपा, दृष्टा मानेन केनचित् ? ॥२०॥” अतः सिद्धमवाधितमम्बरकरणम् ।
 अथ कृपादौ कृतत्वमन्यत्र चाकृतत्वमित्येकस्मिन्निर्देशे चाकाशे कृतत्वाकृतत्वयोः कथमवस्थितिः ? परस्पर-
 विरोधादिति चेत्, मैवम्, यतो योऽयं कृतत्वाकृतत्वयोर्विरोधव्याधिरूद्राव्यते, स तावदिह न सहानवस्थानरूपः
 सम्भवी, तस्य परस्परविरोध्युभयधर्मनिर्मिताऽध्यासत्वात्, सम्भवे वा चिरकालमेकत्र जलतडिज्जलधिवा-
 डवहव्ययाडवस्थितिनिर्दर्शनप्राज्यभैषज्यप्रतिक्षेपणीयत्वात् । अथ परस्परपरिहारस्थितिलक्षणाः, स च स्वरूप-
 निष्ठो व्यावर्ण्यते लब्धवर्णस्ततो नैकं विरुद्धद्विस्वभावं स्यादेवं भापसे, तदपास्तप्रभावं, एकस्यापि प्रस्तरादि-

यस्तु नस्तु पारस्पर्यवतः कालान्तरेण तरणिकरनिकरव्यतिकरवशाद्गुणस्पर्शनात् । समसमयं विरुद्धोभयमयो
 न प्रमीयत इति चेत्, तदप्यकमनीयम्, पावकस्यैकस्यैव समकालमुज्जानुष्णस्वभावस्योपलम्भात् ।
 वह्निर्हि दहनस्वभावः स्पर्शरूपेण नतूत्फालज्वालाकुलोऽपि रूपरूपेण, अन्यथा रूपसंनिकर्षेण तदालो-
 क्ते लोकेनेत्रह्योपणमापनीपद्येतेति अवोचाम चान्यत्र—“गत्वा यौगमतेऽक्षिपाणियुगपच्छीतेतरस्पर्शतः,
 स्याद्वादं जगदीशदर्शितमसावातिष्ठिपद्यिष्टे । तत्पुण्यादिव देवतावदनतामग्निर्जगाम ब्रजङ्गमव्याजमय-
 ब्रजं निजमजलानर्जं तेजस्विताम् ॥ २१ ॥” तदेवं जातवेदसि स्पर्शरूपगतयोर्दाहादाहयोरिवाकाशे
 निष्प्रदेशेऽपि पर्यायद्रव्यविषययोः कृतंत्वाकृतत्वयोरैककालिकी दृत्तिरदिरुद्धैव । न च नभो निष्प्रदेशं,
 पूर्वोक्तयुक्त्या नभः सप्रदेशं युगपन्नानामूर्त्तैः सम्बध्यमानत्वाद्बसुधावदित्यादिप्रमाणैश्च तस्य सप्रदेशत्वसिद्धेः,
 तथाच सत्येकस्मिन्श्रीवरावयविन्याधृतानाधृतरक्ताऽरक्चलाचलादय इव वियति विरुद्धयोरपि तयोः प्रदे-
 शभेदेन धृत्तौ (कृतः) कृतौजास्सञ्जायते विरोधारातिरनेकान्तधरानेतुः । तत्र्यस्मान्नित्येऽप्याकाशे कृतबुद्ध्युत्पा-
 दादनेकान्तकृतान्तदन्तान्तरालप्रवेशनितान्तव्याकुलो हेतुः । निःस्वश्रेष्ठिस्वप्नान्तःकार्त्तस्वरकटाहोत्पादनप-
 टभरणन्यायेन भागासिद्धोऽप्ययम् । कूपौकःप्राकारादिष्विव पर्वतोर्वीतर्वादियु कृतमितिप्रतिभोत्पाद्स्या-
 भावात् । प्रमाणिकानां तत्र वर्त्तत एव सेति चेत्, तर्हि भो ! धर्हिणा इव बहुलसन्देहलोलाहिनिस्तर्हणाः
 केन प्रमाणेन तेषां तदुत्पत्तिः । न प्रत्यक्षेणातीन्द्रियतया क्षित्यादि कुर्वाणे शर्वाणीपतौ तस्याप्रवृत्तेः । अनु-

मानेन चेत्तदप्येतदन्यदेति विकल्पद्वयं भीमघनश्रयद्वयमिव मध्येजल्पयुद्धं युष्मद्युक्तिदुर्धरदुर्धनध्वजि-
 नीविध्वंसायोद्धुरं धावति । यद्येतत्तदास्मात्कृतबुद्ध्युत्पादस्तस्माच्चैतदनुमानमिति—“युक्तिजालजलभाजि-
 दुर्द्धरैः साधनोरुमकरैः करालिते । मज्जयन्नजनि जल्पनीरधौ, लोहनौवदितेतराश्रयः ॥ २२ ॥” अथा-
 न्यत्तदा कामुकमियुनेनेव मदननन्दनेनेव मत्सरच्छुरितहृज्जनेनेव च सद्बुदोपाभिष्वद्विणा किमनेन
 क्लीबचिरुल्पेन, तदेवेह भवता यतावतार्यताम् । यद्वा तेनापि किं . नापितक्षुरेणैव सर्वजनकेशकल्प-
 नपरेण, तत्रापि हेतोः कालात्ययापदिष्टत्वादिदोषाणां सुसाधत्वादिशत्रुधवधूराद्धौदन इव सिद्धः
 सोऽर्थसिद्धस्तत्र तुरीयभिचातुरीतुरीयुयशोऽङ्कुशुशुभ्रूतिसमये सहकृत्वरी शैवकोविदकुविन्दानाम् ४ ।
 हंहो ! जल्पाकपाकशासन ! सकला अमी विकल्पा मदकलविकल्पकल्पाः कल्पान्तेऽपि नाल्पाया अ-
 प्यभिलपितसाध्यसिद्धिसुन्दर्या विलासान्दोलतल्पाः स्युः, ये खल्वास्माकीनस्मेरमनःकम्रकमलाङ्गमधुकर-
 कृतानुकाराः सद्यो दृष्ट्यमानकुवाद्युच्चादोत्कटचटत्काराः कार्यत्वप्रचारास्ते केऽप्यन्य एव वेविद्यन्ते । तत्कुतो
 रङ्गेण रत्नशङ्काचान्तचेतसा चाकचिक्क्याकाशकानि काचशकलानीव त्वया तेऽपलप्यन्ते । ननु प्रकटयामस्तानचे-
 तनोपादानत्वमभूतभावित्यं प्रागसतः स्वकारणसत्तासमवाय इत्यादय इति । सत्यं सन्त्यमी अपि तद्भेदाः, परं
 दुष्टतया नैतेऽपीष्टं दातुमीशते । यतः पूर्वस्तावदुःशात्रव इव निशातदेशासिद्धिनिष्कोशासिद्धिधाकृतः
 जगदन्तर्गतदेहि सन्देहोत्पादुकसंवेदनसमुदायस्याचेतनोपादानत्वाभावात् समवायिकारणं ह्युपादानमुच्यते,

तच्च सर्वसंविदामात्मैव । न चासावचेतन इति वाच्यं, तस्य चैतन्याभावे पापाणप्रायतापस्या जगति जीवाजीवव्यवस्थायविलोपात् यदि च प्रायः समग्रप्रामाणिकग्रामणीप्रमाणिक्रियमाणे यौष्माकीणमतेऽप्यचेतनश्चित्तया परिणमन्नन्युपगंस्यते तदा—“भूतानां निचयो विचेतनतयाचान्तोऽपि चञ्चर्यते, काये, सुखसुखे, चेतनप्रलपतां लौकायितानामपि । रङ्गादङ्गमृदङ्गमङ्गलमिलद्धोक्कारबद्धोद्यमा, नर्त्तिष्यन्ति गृहाङ्गणे युवतयो वद्धापनं कुर्वताम् ॥ २३ ॥” नन्वात्मा स्वयमचेतन एव किन्तु चेतनासमवायेन चेतनः स्यात् इति चेत्तर्हि स भवत्वन्यथा यादृशस्तादृशः परं यदा काचित्समाधिदुत्पद्यते तदा समेतचेतनादेवेति मन्तव्यं, अन्यथा हि कारणानुगुणं कार्यमिति योऽङ्गीकारः स्यात्तस्य परिहारः । वद च त्वमेव धवलतन्तुव्रातव्यूतं वसनं कचन मेचकमचकात्? तन्नाचेतनाचिदुत्पादो न्याय्यस्तन्नायोऽनवद्यः । अभूत्भावित्वं चानैकान्तिकताङ्कितं, प्रागुक्ताकाशकार्यतावत्पर्यायरूपेण नित्यपदार्थेष्वपि तद्भावात् उक्तं च—“न च नाशोऽस्ति भावस्य, न चाभावस्य सम्भवः । भावाः कुर्युर्व्ययोत्पादौ, पर्यायेषु गुणेषु च ॥ २४ ॥” तार्तीयिकोऽपि तर्वात्ति निवर्त्तयितुमियत्ति न रर्त्तति, योगजुपामशेषकर्मक्षये पक्षान्तःपातिनि तस्याप्रवृत्तया पक्षैकदेशसिद्धेः, कर्मक्षयो हि साध्यनन्तत्वेन प्रध्वंसाभावरूपो यदाहुः—“सादिरनन्तः प्रध्वंसाभाव” इति । न च तस्य सत्तास्वकारणयोः समवायोऽस्ति, वस्तुतापत्तेः । अथ कथं निश्चिकथियेदम्? यदुताभावोऽपि पक्षे न्यक्षेऽपि, नहि कोऽपि प्रविश्य मनो द्रष्टुमीष्टे, तस्मान्नो बहुबुधाकृतयोधवन्धुरबुद्धे । यो रसरहितो भासुरः स एवासाभिरिह धर्मी निर्मीयते स्मेति स्मेरतामेति

= भौमोऽपमोऽस्मा-१, भौमो स्मा-७५५१

= अस्मा-

नतरामेप दोषः । सत्यम् । किन्तु विश्वेश्वरो द्विरञ्जलोलिङ्घितप्राकृतकुन्तलपर्यायं कुरुते न वा? यथायस्तदा-
कथमभावोऽपि न पक्षान्तःपातुकः? शङ्करकरणीयसकलकार्याणां पक्षेण निजकुक्षौ निक्षेपणात्, तस्य चाभाव-
रूपत्वात्, द्वितीयश्चेत्तदा भङ्ग इव सर्गोऽपि खल्वहेतुभ्य एव भविष्यति तत्को विशेषस्तस्य दृगविषयीकृ-
तस्यापि हेतुत्वकल्पनया । ततः—“गोविन्दोऽनुयुनक्ति मुक्तिगमनेच्छनां मनः कीदृशं?, संबोधं मतिमोदनस्य
सुधिया पक्षस्य सम्पाद्यते । किंभूतां सुभटः करोत्यरिघटां दान्तप्रदानादृत्तान्यार्थं तदद् हेतुरापदियता कां
तावकोऽसिद्धताम् ॥ २६ ॥” प्रश्नोत्तरम् । “अस्ति स्वस्तिकरस्तमस्तिरयिता . श्रीनन्दिरत्नो रविस्तत्पादप्रणये
परायणतया कोकायते यः कविः । आद्यस्तत्कृतजल्पकल्पलतया क्रीडीकृतः साधनासिद्ध्याख्यस्तयको वभूव
बहुलामोदः सुधीमण्डनः ॥ २६ ॥” हे अ- सशना वर्तते इति से, कुत्वे स्त्रिनञ् समासे ऽस्मि, हे ऽस्मि अ-
क् = इकारस्यान्त . शेषात्, धत्तापराधीं तत् = उत्तर वर असिद्धता इकारदाने ऽस्मिद्धतां । (पमविः)

इति श्रीतपागच्छशुक्लायुगोचमगुरुश्रीसोमसुन्दरसूरिपट्टपाथोधित्रिपथगाप्रवाहोपमथीसुनिसुन्द-
रसूरिथीजयचन्द्रसूरिथीरत्नशेखरसूरीन्द्रशिष्याणुरत्नमण्डनकृतायां जल्पकल्पलतायां,

मण्डनाङ्कः साधनासिद्धिनामाद्यः स्तयकः ॥ १ ॥

कौशेयांशुकखण्डमण्डितमरुद्धूतकणत्किङ्किणि, ब्राह्मीकेलिनिकेतनघृतश्रीः केयमिन्दूज्वला । निर्याति
 युवतः कलध्वनिमुनेरेषा सुखाम्भोरुहादस्याद्राधरविम्बरुक्कवरिता दन्तद्युतां धोरणी ॥ १ ॥ इत्यादिजल्पद्व-
 लोककलोककदम्बदर्शनानन्दमुत्पादयन्मुनिपुरन्दरः पुनरिदमुदीरयामास । मा सर्वेषामेकत्र विकल्पजल्पना-
 युदेगो भूदिति भो दक्षप्रतीक्ष्य ! कार्यलक्षणपरीक्षणमुपेक्ष्यापि ब्रूमहे । महेशजन्यतां जगतः साधयता त्वया
 कार्यत्वादित्यत्र कार्यमात्रमभिप्रेतं तद्विशेषो वा । शेषो वादी यदीहार्थं स्यात्तदाप्यनयोः पक्षयोरेकमपि
 कक्षीकुर्याणो न समर्थः साधयितुं साध्यम् । साध्यन्तःकरणं करोति त्वत्वादिमः, कार्यमात्रं हि कुलालादि-
 तुलालातृकर्तृमात्रस्यैव साधकं स्यात् न तु लोकोत्तरबुद्धिमद्वेतोः, तेन साङ्गु-हि तस्य व्यासिर्वासवसूरिणापि
 दुःसाध्या (धा), साधारणाच्च साधनादसाधारणसाध्यसिद्धावसदादिनिर्लभ्यत्वादिमानात्मत्वादीश्वरवदित्या-
 दिप्रयोगादुपनिष्टशामपि नित्यनिखिलार्थनिष्ठज्ञानादिसिद्धिर्दुर्निवारा । वाराक्षिधेः सेतुनेव तस्याः प्रमाणादिना
 स्वलना स्यादेवं, न च वचनीयं यं हेतुं भवदभिमतेऽपि प्रमाणादिधाया दर्शिताः दर्शयिष्यते च पुरः । पुरवैरिणं द्वि-
 पदे मुने ! त्वमिदमभ्यधाः, परं यथा विवादाध्यासिता भावाः कस्यचित्प्रत्यक्षाः प्रमेयत्वात्करमौक्तिकवत् इत्यत्र
 प्रमेयत्वमात्रादेशोपवित्पुरुषविशेषो वः सिद्ध्यति, तथा कार्यत्वमात्रादलौकिकबुद्धिमद्वेतोः सिद्धिर्नः कथं न
 भविता ? । भविता तावदाक्षरमेतद्बुद्ध ! साधनाभ्यासिसाध्यसमभ्यासिष्यतिरेकव्यासिकयोग्यदेशावस्थितत्वो-
 पाधिबाधितत्वात् { अप्रयोजकेन प्रमेयत्वेहेतुना कार्यत्वेहेत्वाभासस्य तुलनादन्धान्यबाहाविलगनन्यायो
 नावदाता 'क्षरमेतद्बुद्ध' सो दाहुरण - अने मी २०१५ भाते ५१४६.

कु-जल्प-

॥१०॥

त्वम्
claly

Yady

व्यञ्जयांभूवे खल्वेतेन । तेन वाष्पधूमयोः केनचिदंशेन सादृश्येऽपि कुतश्चिद्विशेषाद्भूमौ धूमध्वजमवबोध-
 येन्न वाष्पादिस्तथा पृथिव्यादीतरकार्यत्वयोरपि किञ्चिदन्तरमङ्गीकार्यं मनीषिणा । मनीषित्तूतदङ्गीकारे तु—“हेतुः
 साध्यं गमयितुमलं किन्तु दृष्टान्तवर्ती, न स्याद्यद्वा नृपतिरपि न द्वे विधातुं समर्थः । श्रीडामग्रप्रसृतकरणी-
 न्द्रेषु वातायनेषु, स्निग्धच्छायातरुषु वसतिं रामगिर्याश्रमेषु ॥२॥” स **अ**मस्यान्ते **मि**पुधिभिव द्वितीयमपीयता
 युक्तिपृष्टकमुक्तं वादिषुभदो भजेदिष्टजयवैभवः । भवतु वा यथाभवदभिप्रायं हेतुः किं साध्यविपर्ययसाधना-
 द्विरुद्धतां दयदसौ जायते युष्मद्यशोरजनिजानिदर्शः । निदर्शनीकृतघटानुसारेषु तत्कतुदृष्टवपुरादिदिविशेषयन्तं
 हि विश्वविधातारमसौ प्रत्याययत्यसाननु । ननु भोस्तपोऽष्टपेटकदङ्कारितुकीर्त्तिघण्टाकप्रकदतामदत्पयाश-
 यालता भवतः केवलकार्यतावशदृष्टान्तीकृतघटनिष्ठकार्यादियुक्तुर्जन्यतालक्षणान्यधमर्पिपा **म**तोपपादनेन
 चिरुद्धतां कथयतः । यतः—“वेणिः कृष्टकृपाणवद्यदि तदापथेत किं भीष्मता ? वक्रं पर्वगुगाङ्गवद्यदि तदापथेत
 किं श्यामिका ? । तन्व्याः काञ्चनवक्रपुर्यदि तदापथेत किं ताल्यता ? ॥३॥” गृहीतंशुक्ताक्षरजल्पः ॥
 दृष्टान्तस्थस्यानिष्टस्य धर्मस्य प्रसञ्जनं चोत्कर्षसमाना **ज**ातिरेव स्याद्यदुक्तम्—“उत्कर्षापर्याभ्यां प्रत्यवस्था-
 नमुत्कर्षापर्यासमे जाती ।”

तत्र यदा वादिना गदितेऽनुमाने प्रतिवादी दृष्टान्तस्य धर्मं कञ्चित्साध्यस्य धर्मिण्यापादयेत्तदो-

१ द्वितीयस्वकारम्भात् । २ असमस्तपदजल्यारम्भ ।

दृष्टान्तस्थस्य प्रतीपस्य, AMi, दृष्टान्तस्थप्रतीपस्य Ohi Oान्तेभिं आश्रमेषु ५१४ ल्लेखे.

त्कर्पसमा जातिः, यथा यदि घटवत्कृतकत्वाद्भ्रुर; शब्दो घटवदेव सूक्तोऽपि भवेत् न चेन्मूर्त्तौ घटवद्भ्रु-
 हुरोऽपि मा भूदिति शब्देऽन्यं धर्मसुत्कर्पयुतीति । सा च दूपणं न भवेत्, किन्तु दूपणवदाभासतेऽतः कामपि
 शङ्कां नास्माकमुत्पादयेत् । दृष्टान्तेन समं दार्ष्टान्तिकस्य च यदि समग्रं साम्यं गवेष्यते तर्हि सर्वत्र हेतूनां
 विसंवादितैव स्याद्, इति चेत्, ब्रूहि बहुशः शोभना भणितीः । परमसौ दोषाणामाकरो न हेतु-
 भविता, न हि रासभस्ताडितस्तुरङ्गतां दुग्धेन क्षालितो मौकुलिः कलहंसतां वा कलयेत् । कुतः इति चेत्
 तदाकर्ण्यतां, नर्त्तक्येव रसनया मण्डपं विडम्बयितरि तुण्डे वितण्डायास्ताण्डवं मण्डितवतां जडानां
 तावदेतदेव पल्लवनं, यद् जातीयुजां जल्पनं न तु मौक्तिकानां शुक्तय इव . यशसां प्रसविन्यो युक्तयः । कः
 खलु जाम्बूनदस्य भल्लीं जम्बाले क्षिपेत् ? सा तु चोत्कर्पसमाया जातेः स प्रयोगावासायावासायते, यत्र
 साध्यं श्लिष्टं, ततः सा तत्र खैरं कथं न प्रसरमासादयेत् । वरं सा प्रसरिसर्तुः यदि श्लिष्टं साध्यं स्यात् अत्र
 तु खभेऽपि तन्नास्तीति चेन्न, पक्षे नित्यत्वे सति सर्वमश्रुवानायाः सपक्षे च ततो, विपरीताया बुद्धेराश्रयस्य
 कर्तुर्विवक्षणेन साध्ये सुपरिश्लेषस्य दर्शनात् । ननु कश्चित्कमप्याख्यद् यदुत तव माता मे मात्रा इमशाने
 दृष्टा, तदान्येनोक्तम्—तर्हि तेऽपि तत्र माता न लक्षणवती या तत्र यायादित्युपाख्यानेन वितण्डां वितन्वान
 इव न जातिं प्रयुञ्जानोऽपि जनो जानत्तरो जल्पनीयः इति चेत्, तदस्माकं प्रियम्भावुकं, परमस्माभिः सूद्यत एव
 दोष उद्घुष्यते न तु जातिः, जगतो बुद्धिमता हेतुना कृतत्वे सिद्ध्यति सति बुद्धेः कायस्य नियतमपेक्षणेन तद्वतो

हेतोरवश्यं शरीरितायाः सिद्धेः । कृतका मतिः कायमपेक्षते न तु नित्येति चेत्, तदास्माकं वागुरावत् गरी-
यसि गिरां गुम्फे कुरङ्गपातं पतितोऽसि, यतः सर्गे योपयोगिनी गिरीशस्य गीः सा कृतकैव प्रपद्यते धूर्जटीयैः,
जाघटीति च तथैव । इत्यागच्छदिच्छां विनापि शरीरितायाः स्वीकारः । अथ मतमवमत्य नित्यया मत्या
निर्माल्यसौ विश्वमित्यभिधत्से, तदपि मोघतामातेष्टिधीति, तस्या एकतया स्वीकरणस्तु (णात्त)या कृत्वा
कृतानां कार्याणामप्येकतायाः प्रसक्तेः, घटस्य धिया क्रियमाणो हि घट एवोरुपद्यते न तु पटः । किञ्च नित्यायां
बुद्धौ सम्वन्धस्याभावेन, कथमुपनमतु मतुः प्रत्ययः ? । यदि अस्ति सम्वन्धस्तदा स किं संयोगः समवायो
वा? इति भेदयोः प्रमदायाः पयोधरयोरिव यामलं सुधियामलं मनः क्षोभयितुं सम्पनीपद्यते । असंस्तपदजल्पः ।

तत्रायो वैफल्यः काशकुसुमसङ्काशः प्रकाशते । स्त्रीपुंसयोरिव द्रव्ययोरिव संयोगो (गो)ऽभ्युपगतेः । धीस्तु गु-
णत्वाद्गुणस्तेन समवैति न तु संयुज्यते । द्वितीयस्तर्हि बहिर्णायतां मनोवन इति चेन्न । समवायोऽपि यतो (न)ऽयुत-
सिद्धानामभ्युपगम्यते । अयुतसिद्धिश्च देशकालस्वरूपेषु कस्यैक्येन । न तावत् देशैक्यतः शक्यते सा घटयितुं
केनापि न हि य एव तन्तूनां कालः स एव चीवरस्यापि । तथात्वे कार्यकारणभावः केन सुधिया सुसाधः ।
कारणेन हि कार्यमन्यतः सिद्धं सत्तुल्यकालं स्यात् । सिद्धोपस्थायि च कथं कारणं प्रागेव कार्यसिद्धेः ? । स्वरूपै-
क्ये तु दयोरप्यैक्यात्किं कुत्र समवैतु । तत्रायुतसिद्धेरसिद्ध्याऽसुश्चित्समवायो विद्यते । भावे वा विभुते-

१ तत्र श्वेततगारभ्य । २ पतलधर ।

आकाशकामतस्तु सर्वेषामेकदेशत्वमापद्यते । न च तदेकदेशत्वं नभसो निर्देशता स्वीकृतेः । पत्या
दिवनस्य देशाः कल्प (स्य ०) न्त इति चेन्नद्रुकम् । कल्पितानां ध्रुवमनुत्वेऽयुतसिद्धिः कथं स्या-

क्यास्यां कुलालेपि मेलिततद्धीः स्यात् । नन्वनित्या धीर्या यस्य सा तस्यैवेति कुतोऽनियता । तादात्म्य-
सम्बन्धाद्या यत्रोत्पेदे सा तस्यैवेति द्रुमः । न चात्मैकान्तनित्यो येन तदात्मतया धीर्नोद्भवेत् । ततो बुद्धिमद्धेतोः
कृतकैव धीरभ्युपगन्तव्या । तथा चाङ्गसिद्धौ तत्कुलालाभतासिद्धेर्विरुद्धोऽयम् । समसंख्याक्षरवाक्यजल्पः ।
(अष्टादशाक्षरीयः) ॥

एतेन ननु भोस्तपोऽट्यादि यज्जगदे तच्छङ्कामुत्पादयेदित्यन्तमुच्चिच्छेदे । अथ दृष्टान्तदाष्टान्तिकेति यद-
भाणि, तदपि न प्रामाणिकप्रीतिविभ्राणि । यतो यादृशात्कारणाद्यादृशं कार्यं दृष्टं, तादृशादेव तादृशं अनु-
मीयमानं तार्किकेष्टं । यथा यावद्धर्माद्धूर्वावद्धर्मात्मकस्य धूमस्योत्पत्तिः सुदृढप्रमाणात्प्रतिपन्ना, तादृशादेव
धूमाच्छैलादौ तादृशमेव कृशानुमनुमि(म)ते प्रमाणविन्ना । घटादिकं च दृश्यविशेषाधाराद्दृष्टमुत्पेदानं, ततो घसु-
धाद्युत्पादस्यापि तादृशादेव कर्तव्यमनुमानम् । नत्वदृश्यविशेषस्फीतेः, ततः स्वप्नेऽप्यप्रतीतिः । न चैतावतोदाहा-
र्योदाहरणैः समग्रसाधम्यान्वेपणं, येन जायेत नः सकलहेत्वनुपपत्तिदूषणम् । तदेवम्—“त्वदरिमधुपनीपप्राय-
साध्यप्रतीप—प्रथनुपदुभुयेद्धः स्पष्टदृष्टो विरुद्धः । तवकतयविलोकयोत्सर्पिकल्लोलजल्प—जलजलनिधिसेतुः
स्यात्कथं सैप हेतुः ॥ ४ ॥”^२ नियतानुप्रासजल्पः ॥ कथयविकट्योत्स ^{३००},

तथा भोः कुवादिगजपारीन्द्राः ! पार्थादिव रवितनुशुवा समवतीर्णेन सङ्गरे हेतुनामुना प्रसरद्भयुतिपृपत्कौ-
घेनापि व्यभिचारादवाप्यते गरीयानवश्यमनवश्यमन्थः । अकृष्टप्रभवैर्वनवनस्पतिभिर्विपक्षभूतैरप्युपात्त-

त्वात् । कार्याः किल ये भावास्ते द्वेषोपलभ्यन्ते । केचिद्धीमता जनिताः कुम्भगवाक्षाग्रतःसराः । केऽपि च तद्विपरीतास्तृणतरुप्रभृतयः । तेषां पक्षीकारादव्यभिचारौकस्त्वमेवं चेत् तदेदं पाथो रेखायते सर्वत्र व्यभिचारविषयस्य पक्षगतीकर्तुं शक्यत्वेनापव्यभिचारतया मेघादि क्षणनश्वरं सत्त्वाद्विद्युद्बदित्यादिप्रयोगप्रकारौघस्यापि साधकत्वानुपह्नात् ॥ गुप्त(रघुप्रथम)श्लोकजल्पः ॥

अथ तत्रापि तपस्यमानमस्तक इव चक्षुरगोचरीकृतः शङ्कर एव रचयितेति चेत्, घटेऽपि स एवाद्दृश्यः पिपासितपान्थपङ्क्तिरिव कर्त्ताऽस्तु न कुलालः । तथा च कथं तद्दृष्टान्तेन श्रुजार्तसुतस्येवातिमात्रेहितस्य(तस्यः) कर्तुः सिद्धिः । कुलालं कुरुक्षेत्रमिव कुर्वन्तमनेकशो विलोकितवन्तः कथमपरं कल्पयामः ? इति चेत्, तदा दृष्टकर्तृकाणां शङ्करेणाऽकरणात्कथं येन जघटे जगदिति गीः सुघटा ? घटास्थानीव सारकासार इव स नोदकः संस्तेषां कर्त्ताऽन्येषां च मुल्यतयेति चेन्न, संहि यदि समर्थस्तिर्हि धनवानिव सर्वं स्वेन कुर्यात्, यदि वा श्रुतदेवतेयेशानस्तदा घटादीनिव पर्वतादीनिव कैश्चित्कारयेत्, नो चेत् सामर्थ्यैश्वर्ययोरेकतराभावः सुवैष्णवयोरीव स्यात्, अथ कृपणानिव स्वतः समुद्भवतस्तानपि नोदयेचेत् तदानीमन्यथाभवदुत्पादतयापनिद्रनेत्राणामिवाऽस्वापेक्षिणामपि विष्टपतिष्ठत्पदार्थानां नोदनां विदधानः स नोन्मत्तादतिरिच्यते ॥ श्लेषजल्पः ॥

किञ्च-ईदृक्किरीटस्यानयोरगोचरचारितायां किमस्याभावो विद्यादिप्रभावोऽसदाद्येतद्वैगुण्यं दवीयस्तादिचेत्येतावन्तौ विरुल्पाः कीर्त्तिकन्येदमित्थंकरणसमये चतुर्भङ्गलुलामङ्गीकुर्वन्ते । तेषु प्रथमे तावदीदृगा-

कारशिलासीनात्मन इव तस्य तन्वभावे कर्तृत्वानुपपत्तिरियद्वेतुंदोषाणामन्तिमस्य प्रस्तावे विस्तारं गिष्यते । अनादिमे च ५ किमा किं मा नमश्चन्मुलं मयुखेनेत्थं कृतमिव तव स्यात्, यदि हि विद्यादिप्रभावा-
दनिभाल्यताभागसौ भवेत्तर्हि कापि कस्यापि दृग्मार्गमागच्छेत्, न खलु विद्यादिशालिनः शाश्वतिकम-
द्दृश्यत्वं दृश्ये पिशाचादिवत् । तृतीयः सबलकालप्रियाकोशेत्थं कृतिन्यायप्रत्यायनीयः, सर्वजनादृष्ट (नदृष्टि) वै-
गुण्यस्य प्रत्यायनान्यान्यप्रकाराभावात् । चरमोऽपि न चिद्रूपाणामेतद्रूपतामरसमीदृशं कुरुते, अदृश्यत्वं
हि दवीयस्तादेरियद्विधाच्छिष्टैरूपदिष्टं, यदाहुः—“अतिदूरात् सामीप्यादिन्द्रियघातान्मनोऽनवस्थानात् ।
सौक्ष्म्याद् व्यवधानादभिभवात् समानाभिहाराच्च ॥ ५ ॥” तस्य च व्यापकत्वादिनाऽदृश्यत्वे नैतेष्वेकमपि
कारणं सम्भवेत्—“एतावन्नयनस्य विश्वजनताऽनालोक्यता सङ्गतिं, नागच्छन्त्य(ल्य)पि तावकादविरताधीताऽ-
नगच्छन्दसः । एतस्मात्पतति स निःस्रग्दस्तेन प्रपन्ना वयं, सस्तां परान्कण्टकाशनशकृद्गोलाऽशनन्यायतः ॥
६ ॥” करपल्लवीजल्पः ॥

किन्तु वपुरभावेऽपि या धूर्जटेर्जगतः प्रक्रिया, तथा बोधयते बुधमनोवृत्तिः सविस्मया । यतः सा किं प्रयो-
जनवत्तया कर्मप्रेरणया यदि वा तादृक्षस्वभावतया ? इति भिदात्रयं दात्रयन्नायते कुमतवह्निवनलवनाय प्रयुक्तं
मया । तेषु प्रथमे (तासु प्रथमायां) कथं न हानिः कृतकुल्यतायाः ? प्रयोजनमुद्दिश्य तस्य जगज्जने तत्परतायाः । अ-
न्यथा तु न तस्य प्रवृत्तिः प्रेक्षापूर्वकताकमनीया ।—“प्रेक्षावतां यतो वृत्तिर्व्यासाऽऽस्ते काथेवत्तया । प्रवर्तते विनार्थं

न, सोऽपि यद्वीः स्तनन्धयी ॥ ७ ॥” किञ्च-प्रयोजनेनापि तस्य भाव्यं करुणया, क्रीडयाऽथवा निग्रहानुग्रहविधि-
 त्स्या ।—“तेषु त्रिषु त्रिनेत्रस्य, कृपया यदि तत्क्रिया । सृजेत्तच्छुभमेवेदं, शुभं नोदितस्तया ॥ ८ ॥” कामनु-
 रूपां च सूचयति च्छागपुरोगाणां पुरीपादेर्वर्तुलीक्रिया । तत्र तत्करणे कारणं कणिकापि करुणायाः । अभिधास्यते
 भिद्धितीया, सा वेगवदापगापूरुह्लाव्यमानमानवकुशकाशावलम्बनप्राया । डिम्भस्येव हि क्रीडासु वर्तने तस्य
 जायेतार्थता सव्यपाया । अपरं च यत्तस्य पूर्यते रसः क्रीडायाः । सम्पद्यन्ते च प्राणान्ताः प्राणिनामपायाः ।
 तदपनयति सिन्दुरः स्कन्धस्य कण्डूयां, पतति च मन्दिरं यातयामायाः । नापि तृतीया विधाऽभिधानीया ।
 स हि यदि निग्रहानुग्रहौ करोतीश्वरतया । तर्हि रागद्वेषोदयेन संसारसागरे मल्लनाज्जायते सदृशीकृताच्छयाः

(न्याः) तायाः तबः प्रयोजनपक्षो दुःसाधसाध्याऽसाधनप्रथयाः । वाक्यान्तवर्णैक्यजल्पः ॥

अथ कर्मप्रणयेत्यङ्गीकुरूपे । तदार्बुदाऽसारकोरोपकरणन्यायेन कर्मणामेवेशत्वमुपकुरुते । ननु
 तेषां तदायत्तोत्पत्तिकतया कथमिदं व्याकुरूपे ? मैवं, यदि ह्यसौ कर्माणि कुरुते । हन्त तर्हि सर्वेषामपि शुभा-
 न्येव कुर्यात्, परोपकारैकव्रतत्वाद्दुत्तमानाम् । अथ न भूपो भृत्येभ्यः कर्तव्यानुरूपं फलं कुर्वाणः स्वस्यो-
 त्तमतामपाकरोति, एवं शुभाशुभकृतानुसारेण प्राणिनां कर्माणि कुर्वन्नपर्णापतिरपीति चेत् ? कृतं काचपिच्येन,
 भूपतिश्च समर्थश्चेत्, (साहि यद्यङ्गीकरोति सामर्थ्यं तर्हि) सर्वैः शुभमेव कारयेत् । नो चेदवश्यमसामर्थ्यमसा-

धुतां वा स्त्रीकुर्वीत । चरमोऽपि दुःखाचरीकस्ति वः, तदीयस्वभावस्य निल्यैकतया सर्गसंहारयोश्च परस्परविरुद्धतयैकतरस्यैव करणापत्तेः । अन्यथा तयोरेकतां स्वभावस्य भिन्नतां वा गलेपादिकयापि त्वमं(गी)कारिष्येत । तन्न वनस्पत्यादीनुपि स एव करोतीति प्रतीतिकरम् । वनतर्वादेरपि तेनैव करणं चमदचीकरचतुरचेतः— “शस्येतरास्तः करवीरमालानुकारिणीयं व्यभिचारवत्ता । परासनार्थं(य) प्रगुणीकृतं ते, पर्यस्करोत्तस्करतुल्यहेतुम् ॥ ९ ॥” एतेनाग्नेरनुष्णत्वे साध्ये द्रव्यत्ववत् कालात्ययापदिष्टतयापि हेतुमवचेक्रीयते चतुरचक्रम् । वनवनस्पत्यादावावालगोपालं कर्तुरसाक्षाचरिः क्रियमाणत्वात् । असदृशस्य तस्य च कर्तृतायाः पराचक्रवत्त्वात् । ततः— “चेतो वः कमलाकरोति किमिह प्रश्नोत्तरे के वद(व्याकुरु)प्राक् पुण्यापगमेन का किमकरोल्लक्ष्मीवतोऽप्यालये । श्रीरामस्य समागमोऽवनिशुवा लङ्कास्थया किं कृतस्त्वद्हेतुः क्रियते स्म काननवनस्पत्यादिभिः कीदृशः ॥ १० ॥” कालात्ययापदिष्टः ॥ कृगघातुजल्पः ॥

अथ कथमथर्वेव निर्वेदकोऽरण्यभण्यताम्बरीभर्तुर्हितुर्न भावत्कः, तत्कालप्रतिकूलसाधकहेत्वन्तरतुरगवेगोपबौकितप्रौढप्रकरणसमतानिर्मिथोन्माथत्वात्तथाहि— गिरीशो नेच्छाकारी, अंशरीरित्वाद्, योऽशरीरी स नेच्छाकारी यथा संसारपारीणः, अशरीरी चोरीचरीकरांचक्राणो गिरीशः, तस्मान्नेच्छाकारी इति प्रतियोगः शङ्करसकाशाशात्रिलोकैच्छाकारित्वं चकदलनदन्ताबलोदसनलीलयोदलीललत् । आः साधु साधुपु धुरन्धरोवादिसिन्धुरमदग्रासमधुकरो भवानिदमवम्भणीत् । गिरिशं नः स्वाग्निमिह धर्मिणं निर्भिमाणस्य तवापि तद-

भ्युपगमावश्यकरणीयत्वात्, इतरथा साहसाङ्गविवेकावासितकेवलकविनिकेतवन्दुरायां धारायां कवि-
 ताविकलस्येव हेतोरश्रयासिद्धिर्बोभूयादिति चेत्, तदविचारितं चार्त्तां चञ्चुरीति । न खल्वभ्युपगम्य-
 मान एव धर्मीति मतिमतामेकान्तो वरीवर्त्ति । तमोऽभावरूपतासाधनादानभ्युपगतस्यापि तमःप्रमुख-
 धर्मिणः प्रयोगात् । हेत्वाश्रयासिद्धता तु प्राय उभयत्रापि तुल्याक्षेपोत्तरा चेत्तेति । न च वयमीश्वरं नाभ्यु-
 पजङ्गमः । ततो यूयं यमभिमंमनामासिवांस ईश्वरं, स किलेन्दुकलाक्यलीकपालादिविकलतीसकलवि(प)-
 तादिस्वरूपः परमात्मैव । तं च सुपरिप्रतिजाज्ञति जैना अपि । (नच)विवावर्दयन्ते नो । पुनस्तत्रासम्भविनो
 भुवनविधानादिकियद्दर्मा एव । तत् कथमयमाश्रयासिद्धतामाशेश्रीयात् ॥ चेक्रीयितक्रियाजल्पः ॥

ननु विद्यमानेऽपि चपुपि ज्ञानेच्छाप्रयत्नानां समस्तानां वाऽभावे कुम्भकारादावपि कर्त्तृतां नोप-
 लम्भगोचरयामः । तेनादौ कार्योत्पादकारणकलापाकलनं, ततः करणेच्छा, तदनु प्रयत्नस्तदनन्तरं फलनि-
 स्पत्तिरित्यमीपां त्रयाणामेव कार्यकर्त्तृत्वे सर्वत्राव्यभिचारात्कर्त्तृत्वसामग्र्यामङ्गमनुपयोगिताऽजागलस्तना-
 धत्ते । तत्कुतोऽशरीरिखहेतुमन्वयव्यतिरेकाघटनया कृटमप्रचकट इति चेत्, सुशलाग्रधियः कुशला ईदृगिगरा
 शृङ्गारयन्ति खजिह्वां ननु कुशाग्रधियः । यतो हन्त हे तार्किकमन्य ! विना देहं तस्य ज्ञानादयो चन्ध्या-
 स्तनन्धयायन्ते, तेषामुत्पत्तावस्य मुख्यनिमित्तकारणत्वात्, अन्यथा मुक्तात्मन्यपि कस्तानुत्पद्यमानानर्ग-
 लयेत् । अथ प्रमथनाथः प्रथमं खं चपुपा सनाथ इति पश्चात्तेन सहकारिणा. जगत्कर्तुमोङ्कारयतीत्ये-

तावता किं चक्रं नो मनो मन्दाग्रेयेतेति चेत्, वपुरभावे स्वयं वपुरकरणं तत्करणायापरपरमेशकल्पनाऽन-
वस्थापारवश्यमित्यादि तदित्युत्तरायामः । ननु भोः ! क्षुल्लकमतल्लिकागल्लफुल्लिकाभिलोकहृद्व्योचनानि चिराय
चित्रीयन्ताम् । परं कृतार्थत्वोपाधिवाधितत्वेन व्याप्यत्वासिद्धतां यातो हेतुरयं साध्यविपर्ययं साधयितुं कथ-
मोजायिष्येते ? सत्यमेतत्, तथापि व्याप्यत्वासिद्धतोपाध्योः किं लक्षणं कमलीयते हृदयनालीके ? येन तौ
सिद्धपुरुपाश्लिष्यमाणानलीकव्यासिपाञ्चालीकमनीये मदनुमानहर्म्यकहेतुहरिचन्दनस्तम्भे कटरि काष्ठकीटा-
येते ॥ नामधातुजल्पः ॥

हन्तेदं तत्तथाहि-दृष्टान्तप्रभवेनोपाधिना याधितो हेतुरप्रयोजकापरपर्यायो व्याप्यत्वासिद्धः ? साध-
नाव्यापकः साध्यसमव्यासिरूपाधिः, यथा—दृथिव्यादि सकर्तृकं, कार्यत्वाद्, घटवदित्युक्ते शरीरिजन्यत्वं
३, हेतौ सत्युपाधेरभावः साधनाव्यासिस्तत्र दृष्टान्तः पक्षः ३, साध्योपाध्योरन्योऽन्यव्यापकत्वे साध्यसम-
व्यासिस्तत्र सपक्षः ४, उपाध्यभावे साध्यभावो व्यतिरेकव्यासिस्तत्र विपक्षः ५, स एव च तदाभासो यदि
व्यतिरेके प्रत्युपाधिर्यथा अस्यैव यच्छरीर्यजन्यं तदकर्तृकं यथा व्योमेत्युक्तेऽकार्यत्वं ६, उपाधिलक्षणं भो-
विचक्षणवरेण्य ! क्षतक्षुण्णमेव न्यक्षमेतल्लक्षणं, परमकृतार्थत्वं कथमुपाधिः ? अशरीरित्वे सत्यकृतार्थस्य कस्या-
प्यभावेन साधनाव्याप्तौ निदर्शनादर्शनात्, ईश्वरस्य तु विश्वरचनातः क्रीडाद्येकतरार्थकल्पनयाऽकृतार्थ-
त्वेऽस्मदादेरिव शरीरित्वादिप्रसङ्गोऽनर्गलः ! नच तत्कल्पना न्याय्या, प्रागेव तन्निरासस्य प्रतिपादनात् । ये

धान्ये जगति, चेतनास्तेऽकृतार्थाः परं भोगायतनभाज एव । अचेतनास्तु तदभावेऽपि नाकृतार्थाः । कृतार्थान्कृतार्थत्वयोरजडस्यैव धर्मत्वात्, तन्नोपाधिबाधया व्याप्यत्वासिद्धोऽयम् ॥ गम्यांस्तिजल्पः ॥

ततः—“दुष्टोपाधिविधिन्तुदा विधुरितो दुयुक्तिभूयुक्तिभूच्छायच्छिन्नवदुक्तहेतुशशिनस्तेजोयुनानोऽधुना । विद्यन्मानसनीरजन्मसुकृतोह्लासस्तदभ्यन्तरे, हेल्ले हेलितुलां वहेत न कथं हेतुर्महेच्छो मम ? ॥ ११ ॥ एवं च पञ्चतयदोषविशेषदुष्टाद्धेतोरंतो (५) गिरिशिविध्वविधानसिद्धेः । यां तावके मनसि तिष्ठति कामनास्ता, नारी नपुंसकपतिप्रसवस्पृहाभा ॥ १२ ॥ अस्ति स्वस्तिकरस्तमस्तिरयिता श्रीनन्दिरत्नो रविस्तत्पादप्रणये परायणतया कोकायते यः कविः । श्लिष्टस्तत्कृतजल्पकल्पलतया शोपाब्धिसंख्योदयदोषाख्य स्त-यको धमूव सुधियामाधेतरो मण्डनम् ॥ १३ ॥

इति श्रीतपागच्छशृङ्गायुगोत्तमगुह्यश्रीसोमसुन्दरस्वरिपट्टपाथोधित्रिपथगाप्रवाहोपमश्रीमुनिसुन्दरस्वरिश्रीजयचन्द्रस्वरिश्रीरत्नशेखरस्वरीन्द्रशिष्याणुरत्नमण्डनकृतायां जल्पकल्पलतायां

मण्डनाङ्कः शेषहेतुचतुर्दोषोदयो नाम द्वितीयः स्तयकः ॥ २ ॥

अथ दूषितसाधनस्तपोधनरत्नं स चिरलधीनिधिः । कृतसाध्यनिरासवासनं; पुनराख्यज्जनराजिरञ्जनः ॥ १ ॥ ननु भोस्तर्करहस्याम्भोरुहोच्छासहेलयः ! हीर्यतां हेतुरेष दृपन्निरिचिशेषः, सन्ति साधनरत्नानि भूयांस्यपि तर्करत्नाकरे, परं यस्तेन परिचरिस्त्रिक्रयते पक्षपुरूपः, स एव निर्णिज्यताम् । अशुद्धे हि धर्मिण्याधीयमानं साध्नीयोऽपि साधनमयोमुद्रिकायां माणिक्यमिव न किञ्चिच्चकास्ति । ततो यदुदीरां वभूवे—भूधरधरादयो बुद्धिमद्धेतुका इत्यत्र त्वन्मनस्येको धीमद्धेतुरास्तेऽनेके वा? बहूनां विश्वविधातृत्वे परस्परविमतेरनिवार्यतयैकैकस्य वस्तुनोऽन्या(ना)न्यरूपेण निर्माणे सर्वमसमञ्जसं स्यादित्येकमेव तं वावश्यामहे । तर्हि मधुच्छत्रशक्र-मूर्द्धप्रासादप्रभृतयोऽनेकसरथाकीटिकाशिल्पिकल्पितत्वेऽप्येकरूपतया सम्यगवभान्तीति नैप मुनिरिव मनी-पिमनोवृत्तिवनितां निस्ते विकल्पः । अथानेके? दायते तदायमेकत्वाभ्युपगमो भवताम् । अपरं च—ते सर्वेऽप्ये-कमेव यदि जगद्विदधते तदा समुदितीभूय कार्यकारितया कथमीशा आक्शायन्ते । अथ पृथक्पृथक्त्वादा, जगदानैक्यादयो दोषाः प्रसूयन्ते । तन्मैकं शङ्करं शिष्येभ्यः शासिपीठाः ॥ अदादिक्रियाजल्पः ॥

यच्च त्वं गीः कलम्बैकलव्यायमानो धीमद्धेतुं विश्वव्यापकतया मन्यसे, तदप्यनुपलब्धिश्चद्वेयं मानसे मनु । छत्रम् । पतस्तस्य तथात्वे विश्वगतानियतदेशस्थवस्तूनां यथावन्निर्माणानुपपत्तिरेव कारणतामेल्यनूनाम् । धनुः । तत्र च पृच्छामो, जनवत्तनुव्यापारतः संकल्पमात्राद्वा जनयेदर्थोऽखिजगतः। मुशालम् । आद्ये एकस्यैव गिर्योदेः कृतौ

१ त्रिमुन्यसमाप्तमाप्तशब्दानुशासनप्रणयनप्रसिद्धशब्दानुशासनाचार्यपदवीकथीहेमाचार्यमते ह्यदिरप्यदायन्तर्गण इति न प्रकरणविरोधः । २ कृत्वा यद्बुद्धवन्त कर्मणि प्रयोगोऽयं, तथा च नादादित्त्वविरोधो, यतो यद्बुद्धवदादौ पठ्यते । ३ छत्रादिचिन्नविन्यासास्तु प्रणयन्ते द्रष्टव्याः ।

षहोः कालक्षेपस्य सम्भवाद्द्वितीयसाऽपि कालेन न सर्गावसायः । भल्लः । न च तस्य स्याद्बुः, पुरा श्रेततयु-
 त्तयास्य प्रतिपेधनेन । वज्रम् । द्वैतीयीकपक्षे तु दोषो न कश्चिद्, असौ ह्यन्यनाकसदत् सङ्कल्पात्तान्करोति,
 तथोररीकरणे त्वस्य व्यापकता व्यर्था । जलकमलम् । सर्वगत्वे च सोऽशुचिषु सर्वदुःखेषु श्वभ्रादिषु सञ्चरिष्णुः
 प्रसज्येत, तथा निष्टं वः । स्थलकमलम् ॥ चित्रवैचिन्ध्यजल्पः ॥

अथ सर्वज्ञत्वाभावे यथोचितोपादानकारणाद्यनभिज्ञतयाऽनुरूपकार्योत्पत्तिर्न स्यादिति हेतोः संविदात्मना
 विष्टपव्यापकः सोऽभ्युपगम्यते । तदाऽस्माकमपि निरतिशयसंविदात्मना परमपुरुषो विश्वत्रयं क्रोडीकरो-
 तीति भवतां सिद्धसाध्यतापद्यते । ननु ज्ञानात्मनापि विश्वव्यापनेऽशुचिरसांस्वादादीनामप्युपलम्भः सम्भ-
 द्यतीति युष्मार्कैर्प्यजनिष्ट प्रकृष्टमनिष्टम् । नन्वेकस्याः खल्वीपाया वर्गिनि द्वितीया स्वयमेव व्यूथतयिति न्या-
 यात्तुल्याभ्युपगमतयास्माकमप्रियं तव निरुपाधि प्रथममापतेत् । ज्ञानं चासन्मते अप्राप्यकारितया स्वस्थानस्य-
 मेव विषयं परिच्छिनत्तीत्यशुच्यादिषु तदप्राप्तेरेतदप्रियं प्राप्यकारिज्ञानवादिनां परेपामेव शीर्षे पतेत् । किञ्च-
 अशुचिज्ञानमात्रेण तद्रसास्वादानुभूतौ दामदुकूलेन्दुवदनाचन्दनादिचिन्तनमात्रादेव देहिनस्तत्सुखमनुभवि-
 व्यतीति तदवासिप्रयत्नस्तेषां मोघतामश्रुते ॥ संहित्वाक्यद्वयजल्पः ॥

विद्याणं निअणेअवत्थुविसरं गंतूण नुणंतरा, बाणो वेरिगणं रणंमिच परिच्छिदेइ एवं पुणो । तुम्हाणं वयणं
 मणाचि न मणं पीणेइ तस्सप्पणो, धम्मत्तेण हु निग्गमो कह बहिं सुक्खाइआणंपि च? ॥ २ ॥ तस्स य निस्स-
 णि २००

रणे जीवस्सावस्समचेअणत्तणाओ अजीवयावत्ती हवइ। अह—पच्चूसावसरे गुणा वि रू(वि)णो तेणेव कोडी-
कया, वीसुं वित्थरिऊण किं न किरणा भासिंति भूमंडलं। एवं अप्पसगासपत्तपसरं नाणंपि नाणापय-
त्थाणं फ़ासिअ पायडेइ पडलं ता बुत्तदोसो कहं? ॥ ३ ॥ एअंपि अविआरिज्जमाणरमणिज्जं, किरणाण गुण-
त्तणासिद्धीइ धम्मिणो समीवाओ धम्मस्स दूरवित्थरणे अवरदिट्ठताऽदरिसणाओ, तप्पभिइणो खलु तेउ-
पमुहपुगलमयत्तेण दब्बं चेवावज्जंति, जो पुण किरणाण पगासरूवो गुणो सो तेहिंतो कयावि न पिइ
होइ। तहाय धम्मसंगहणीए सिरिहरिमहाग्रियपाया—“किरणा गुणा न दब्बं, तेसि पयासो गुणो नया
दब्बो। जं नाणं आयगुणो, कहमदब्बो स अण्णत्थ ॥४॥ लोहोवलस्स सत्ती, आयत्था चेव भिन्नदेसंपि। लोहं
आगरिसंती, दीसइ इह कज्जपच्चक्खा ॥ ५ ॥ एवमिह नाणसत्ती, आयत्था चेव हंदि लोगंतं। जइ परि-
छिंदइ सम्मं, को णु विरोहो भवे तत्थ ॥ ६ ॥” तम्हा पडिहरिणो रहंगं व पइपउत्तं दूसणं तुह चेव
लगं ॥ प्राकृतजल्पः ॥

किञ्च-तत्सार्वाद्यं केन प्रमाणेन गृहीतम्? अनुमानेन चेत्, किंतेनाविनाभूतं साधनं? यदनुमानमुत्थापयेत्,
विष्टपवैचिन्यमेव चेत्, न, तस्य शुभाशुभकर्मविपाकादिवशेनोत्पद्यमानत्वात्, तत्र ज्ञानात्मनापि विश्व-
विभुः। प्रयोगोऽत्र ‘शर्वो, न सर्ववेदी, विसंवायार्थवादित्वाद्, युज्मदादिवत्’ तेन प्रणीतेषु तत्त्वेष्वायस्य द्रव्य-
स्यैव तावत्तदुक्तनवसंख्याकत्वव्यभिचारतो नायमसिद्धः स्याद्धेतुः। ननु कथमिदमिति चेत्, एते वदामः ‘भूज-

लानलानिलाकाशार्णोर्कात्मदिग्मनांसि' (इति) नव द्रव्याणि, तत्र न भूजलतेजोवायवः पृथग् द्रव्यम्, अपूनूनामेव
 स्वेन भेदमभेदुपां प्रयोगविश्रसाभ्यां पृथिव्यादित्वेन परिणमनात्, नचावस्थाभेदाद्द्रव्यभेदः समीचीनः, कुम्भा-
 शयन्यापन्नमृदादिद्रव्यस्यापि 'भेदापत्त्यानन्तद्रव्यसूक्तैः । 'नापि दिक, तस्या व्योमावयवत्वेन तत्पृथक्त्वा-
 नुपपत्तेः । अन्यच्च तमश्छायादयोऽप्यतदोऽन्तर्भवद्द्रव्यीभवन्ति तेषामपि रूपादिमत्त्वेन पृथिव्यादिवद् द्रव्य-
 त्वात्तेः ॥ जलपद्मजल्पः ॥

तथाहि—“घत्तेऽमोघसुदर्शनप्रसरतामन्यद्वितं तन्यते, ^Uसत्यादिब्रजवाञ्छितानि विमृतेऽवश्यं महोपा-
 स्यता । यचातीवतरां जने जनयति श्रीनन्दनस्योदयं, तत्कस्तार्किकीरुपुङ्गवे न गणयेत्कृष्णैकरूपं तमः ॥ ८ ॥”
 तच्च मेधाविमूर्त्वावधि सम्यगवगम्यमानश्यामरूपात्मकतया जलञ्चलनंवायुवियत्कालकाष्ठात्ममनोऽष्टके
 गन्धवैयुर्येण वसुधायां चानन्तर्भवत् क्रियाः पञ्चापि प्रपञ्चयच्च द्रव्यान्तरमवतिष्ठते । नूनं भो दम्भोजिज्ञतह-
 दम्भोजिनीवद्दम । वद सह्यदुतिप्रतिभतया समयमियन्तं युक्तिमयमाख्याय त्वष्टि(या)धिदं कथयता स्वस्य निर्ग-
 न्यतायाः प्रवृथांयभूवे द्वितीयोऽर्थः—तमो न रूपवत्, अस्पशवत्त्वात्, यद्यदस्पर्शवत्तन्न रूपवत्, यथाऽऽकाशं,
 अस्पशयच्च तमस्तस्मान्न रूपवदित्यप्रतिघप्रमाणपविपातव्यपाकृतरूपप्रवलमूलत्वात्तमोद्रव्यद्रुमस्य । साधन-
 सा(धी)यसीमाश्रयासिद्धिमाश्रयतीति श्रमणनिश्रेण आवणीयं, भास्वरभास्वदादिसम्बन्धिवस्त्वभावस्वभावस्य
 तमसोऽस्माभिः स्वीकारात्, अथ—“वातोद्भूतनिकेतकेतुचपलं व्यालः पयोमानुपीभूतानर्गलपांशुलः सलिलचू-
 -माश्रयासिद्धि-A, - मश्रयासिद्धि-B, (५१६७७७)

कुम्भीयमानाचलः । माणिक्योपमदीपकः प्रवहणप्रायालयः फेनिलस्ताराभिस्तिमिराब्धिराप चिपुलां पश्यामि
 तच्छ्यामिकः ॥१॥” इत्याद्युल्लेखशेखरितास्वलदुग्ध्यक्षादिबाध्यसाध्यतया कालात्ययापदिष्टं कथमिव स्यादिदं
 विप्रदिष्टं, मैवं, लेखनीयस्वनीलिसकृतस्वलस्य (नो) धामपि तदरूपितानुमानप्रवर्तनवदिहाप्यनादीनवमनुमान-
 प्रवृत्तेरुपपत्तेः । न च तथापि सत्यत्रिशैल्यप्रभृत्यसत्यप्रयोगा (नो) मिनिरुद्धप्रसरतया कालात्ययापदिष्टतापदप्रवृत्ता-
 मुपेता किमङ्गीकुर्याच्छरणमिति वाच्यं, तत्र तत्रोभयवादिसंमतुप्रथलवाधकप्रमाणे परिपोस्फुरीति तस्याः
 साधारतासम्पत्तेः, प्रकृते, तस्याभावात्, नामि जल्पाजिजिषुषे वञ्चस्तम्भतां विभ्रदेतदनुमानमाणिक्यपीठप्र-
 तिष्ठः स्वरूपासिद्धिरूपासिद्धिधाकरणविषयो हेतुरेषः, कदाचिदपि तमसः स्पर्शनस्पष्टतां (नि) नुभवत् ।
 “यथेवं न तदोरुशार्चतमस्यन्दोलितः श्रीमंतंश्छिद्रापेतकपादकापवरके पत्यङ्क आफलयते । यद्वा कौतु-
 कमीलिताक्षिकमलद्वन्द्वस्य पुंसः करुष्यापारादिह नास्ति वास्ति तम इत्युत्पयते प्रत्ययः ॥१०॥” न च दीपक-
 दीधितेरिवानुवीदीनुस्पर्शतया विरलावयवतया च तस्य तदुभयं नोर्धपद्यत इत्युत्पद्यमानमनवद्यं, यतो
 जातु बरलप्रदीपप्रभायामुष्णस्पर्श उपलभ्यते भास्वरूपेण च तदनुपलम्भेऽपि तदनुमानं भवेत्, तमसि तु
 न कदापि स्पर्शोपलम्भो, न च रूपात्तदनुमानं, तस्य प्रमाणेन पराकरणात् । अथ तिमिररूपि तदो, अमर-
 मरिचकं चकास्ति (तत्र) कुतः । इति यदि हृदि सन्दिग्धे, त्वदादिरादिश्यते तदिदम् ॥१॥ सर्वे चाक्षुषाः पदार्थाः
 आलोकसहकृतविलोचनविलोस्या, यत्र चालोको न स्यात्तत्र भावनिभालनाभावे भ्रान्त्या शुभ्रेतरताप्र-

तीतेन्द्रियः । किं हि प्रकाशेऽपि निमीलितनेत्रस्य प्रलीनदृशो वा भावादशने सर्वे जगदञ्जनपुञ्जनिमग्नमिव
 नायभासते ? किं किञ्चिद्रूपं चिद्रूपमन्येन माख्यन्त्यं तिमसः ? ततो युक्तिमयौक्तिकमौक्तिकलतामालभारिणी रम-
 णीया साध्यसिद्धिरमणी तिरस्कृतप्रतिकूलजल्पानल्पान्धकारशङ्काधिकटकण्टकोद्धारसाधुना साधनाध्वनाऽऽग-
 ल्य प्रतिज्ञातुल्यपल्पङ्कनिःशयालुं पक्षप्रियपुमांसं समाश्लिष्यतु । अथ “कुर्वानो मयि कुम्भपाटनचिकीः पञ्चान-
 नापाटनन्यायात्तावक्युक्तिगुम्फगुपङ्कसाय तूष्णीकताम् । स्वच्छन्दं यदियत्स्वयोदितमिह प्रामाणिकानाम-
 लङ्कूर्मीणं हृदयानि कार्मणयितुं कस्मिंश्चिर्मः किमप्युत्तरम् । १२ ।” यथा भोः सर्वान्तर्वाणिपार्षणशर्वरी-
 वरयितुर्वारिपीवरपयोदसोदरं तिमिरमिति या प्रतीतिर्वरीचरीतीति श्रातरदञ्चं तां भ्रान्तं मा तावद-
 भ्युपगम्याः । वेगवत्तरनीवर्त्तनो धावत्तर्वीदिसंचितेरिव तस्याः पुरो बाधकाभावात्, प्रक्रान्तप्रयोगस्य चा-
 यापि कूर्परकोटिसंढकितगुडगण्डलेहनेख्यंत्वात् । तमोऽतमोऽनीरूपमगन्धत्वान्मरुद्दित्यस्मात्तद्बाधेतिचेत्,
 तत्र चित्तं नः प्रीतिमश्नन्नुते, यतो गन्धप्रतिबन्धितया बन्धूकृतपम्पाकजम्पाकजं कृष्णरूपं तन्निवृत्तौ निवर्त्तता-
 मिह च पुनरपाकजः कालिमा कथं निवर्त्तते ? । यथा चानुष्णाशीतस्पर्शः पृथिव्यां गन्धाभिव्याप्तौ मारुते
 तद्विरहितेऽप्यनुभूतेरेव भवताऽभ्युपगम्यते तथा गन्धानधिकरणेऽप्यन्धकारे मेचकरूपमद्बाधुं बोभवदनुभव-
 यलादभ्युपेयम् । अथ जल्पाकपाकजयिना पाकज एवानुष्णाशीतस्पर्शो गन्धानुगन्ता कम्पाके तु सोऽपाकज-
 स्तत्र तदभावात्(न) भविष्युरिति भणिष्यते, तर्हि इयामिकापि पाकजैव गन्धप्रतिबन्धित्विद्विबन्धिनी, तमसि पुनः सो-

सा नो

पाथिकीति कुनो गन्धापगमात्वरीति^द तुल्यमेवोत्तरम् । नन्वालोकसहायसंगतद्गालोकयखिलोक्त्यन्तरे, वर्त्ति-
 ब्युः सकलोऽपि रूपविषयस्तेनान्धकारोऽप्यसौ । श्यामः स्याद्यदि तत्प्रकाशवियुतीभूयाक्षिसाक्षात्कृते, नाक्षत्रं
 भवतीति यायक इह प्रत्यक्षताऽसम्भवः । १३ ।” इतिचेन्मेदमपि वादीः, आलोकविरोधितां दधतः ध्वान्तस्या-
 लोकाभाव एवोन्नविष्णुतयाऽऽविद्धियुतनयनविषयत्वोपपत्तेः, नो चेदालोकाभावोऽपि नालोकविकलाम्बक-
 विलोकनीयः रूपवदभावत्वाद्यथा कुम्भायभाव इति प्रतिभापणे का गतिः?, हन्तेह पक्षव्यावृत्तसपक्षव्या-
 पकालोकी विन्दुतालक्षणोपाधिरेवात्र्वाहोत्तारणतरी वरीवर्त्तीति चेत्तदापङ्कान्तसूचितप्रत्यक्षता-
 ऽसम्भवप्रयोगेऽप्ययमुपाधिः समानः । नचालोकसचिवमेव लोचनं गोचरयति रूपाणीत्येकान्तः प्रामाणि-
 कान्तःकरणकान्तः, मूपकमार्जारदिचक्षुयामन्धतमसेऽपि वस्तु विषयीकरणात् । ननु भोः कलन्दिका-
 मन्दाकिनीकेलिकलहंस ! कलहं समुत्सृज्य त्वमनुयुज्यसे यदि यथा तद् एव तमसि तमालमालाश्याममात-
 त्रिलिनिमीलितदृशोऽपि कथं तदुपलम्भः ? रूपस्य दृष्टे व्यापारवत्त्वादर्शनात् । सत्यम्, तत्रापि सङ्घटितपक्ष्म-
 पुद्मध्यसंदङ्किः स्वतनिकदमपि तमःपटलमक्षिव्यापाराद्देवोपलभ्यते संविदांचरेण, कर्मक्षयोपशमस्य वैचि-
 न्यात् । यस्तु ललाटंतपतपनातपतापितस्यापवरकप्रविष्टस्य कतिपयप्रकाशावयवसंभेदादनीरन्ध्रतां दरिद्र-
 लपि तमसि मसिस्तोमसान्द्रतावगमः, स हि मिहिरमहोविहितदृगुपहृतिहेतुको भ्रमः । अत एव क्रमात्त-
 दुपपातविग्रमे यथावदसौ पश्यत्यपवरकवर्त्तिनी भावानच्छां च तत्र च्छायां, सा च सान्द्रापि धत्ते पदार्थांश्च

नेजमा विरलीकृता । तदेवं रूपव्यवस्थापनप्रपञ्चेन सर्वे चाक्षुषा इत्यादि यदवादि, तन्निरासः प्रत्यपादि । तथा
 “एतान्ते रूपरत्ननिप्रतिष्ठितयति इयामत्वसम्यग्घिया, साध्यं बाध्यतमं दघलयनुमितिः सत्या यदि स्यादियम् ।
 रूपान्ते रूपरत्ननिप्रतिष्ठितयति इयामत्वसम्यग्घिया, नैवाकीर्तिरिवाधजात् स्वलयितुं शक्त्या स्फुरन्ती सती । १४ ।”
 रूपान्ते रूपरत्ननिप्रतिष्ठितयति इयामत्वसम्यग्घिया, नैवाकीर्तिरिवाधजात् स्वलयितुं शक्त्या स्फुरन्ती सती । १४ ।”
 ननु यदि गमः इयामता सम्यग्दृश्या मता तर्हि सादृश्यात्तस्या व्यपस्या व्योम्नः इयामिकापि स्यात्तात्त्विकी,
 न, तस्या पियद्वीयस्त्गादिना प्रनीयमानतयाऽऽभासरूपत्वात्, अन्यथा किं नासन्नाकाशेऽपि साऽऽलोक्यते ।
 मय तत्रोभययादीत्याद्युक्तं, न तद्युक्तं, जलद्युक्तहृद्दशितप्रयोगेषु बाधकस्यादित एवोभया(यवा)दिसांमत्यास
 द्भयात्, किं त्रपाणे धौ(पा)धौ हेतौ कालातीतत्वं, तत्रेह साधितमले नाष्टे(धित्) किं बाधितविपयतां स तव हेतुः ।
 ननु भौ । विपधिराम द्रव्यमन्तश्चिन्मत्तश्चेत्तमः पदार्थस्तदा किं निल्योऽनिल्यो निल्यानिल्यो वेति “आन्वीक्षिकी-
 यदमन्त्रधुरेया, माशाश्रियश्चिवलीविलासम् । त्वां दक्षतालक्षितमीक्षमाणा, साकाह्वहृदीक्षयति स्वकीयम्
 । १५ ।” न तायप्रिल्यस्तस्य प्रत्यहमादिल्यदीधिल्यपास्यमानतादर्शनात् । अनिल्यश्चेत्तदुत्पादने किमुपादानं ? यदि
 यरमाणरन्मर्हि ते स्पर्शयन्तस्तत्रिरहिता वेति प्रकारावन्धकारपरकरणराकाशुगाङ्करविकिरणकारि-
 णायुदयेते । तत्र न स्पर्शयन्तस्तत्रन्यवस्तुनि स्पर्शानुपलम्भमात् । अथ भौः पृथुप्रज्ञपार्थिवाः ! प्रथन्त एव शीत-
 स्पर्शपिप्तापसागिनस्य मन्दस्य वा तापशान्तये वेयेन तमसि स्थापत्(नो)पिदेशाविति चेत्तदन(व)दातं यतः—
 कारागाराण्यकारमकरमृशभृते नष्टनिद्रोपयोगी, तिष्ठत्यापादकण्डं सुम्बहरणखलैः शृङ्खलैर्वेष्टिताङ्कः । तत्रापि

व्यापितापप्रसरदविरलखेदसन्दोहदम्भाज्जाने पानीयमस्योत्तरति नरपतिप्रौढमानाधिरूढम् । १६ । यद्विच-
 तद्विरहिताः ? तर्हि तामसाः परमाणवो नावयविनमारभन्ते स्पर्शरहितत्वान्मनोचदिति प्रयोगः पिङ्गजट इव
 जागर्त्ति जनितजागर्जन्धकारातिविध्वंसः । अथ नित्यानित्योऽन्धकारस्तर्हीह विधायामसाध्यं विरोधव्या-
 धिनं धन्वन्तरिप्रतिनिधिरपि धीनिधिर्निनिधुनीते, तस्माद्विजाचार्यविचार्यमाणमपि न केवलं द्रव्यतया भाव-
 तयापि न संभवतीति भासामभाव एव तमः । तथा सति च तिमिरमाधारमसाधितपूर्विणस्तव कृष्णरूपस्था-
 पनमनिर्जिततेजस्विनस्तज्जनकसज्जनचज्जानाति सज्जनसमानुः । अत्रोत्तरयामो-यत्तावकं विकल्पत्रयं तत्र वयं
 षिनित्यानित्यमद्वीकुर्मः कूर्म्मगुसेन्द्रियाः । समस्तवस्तूनामन्योऽन्यमनन्याभ्यां द्रव्यपर्यायाभ्यां नित्यतानित्य-
 तयोः प्रलयनात्, तथाभ्युपगमे च विरोधव्याधिरनुद्भूतिराकाशकार्यताधिकारे प्रकाशयामासे । ननु भोः ! श-
 म्मोर्नभोमूर्त्तिकीर्त्तिमालतीमालयार्चयितुमेकचित्तद्रव्यं परमाणवः, पर्यायस्तादाव्यस्तमोऽवयवी, तदुभयस्थैर्य-
 व्यरूपं च नित्यानित्यत्वमेवेति भवदभिप्रायं हृदयसुवि कुनाभिप्रायं वयंमवेमः, किन्तु स्पर्शो नास्ति, तत्कथं
 कार्यम् ? सत्यम्, भो भद्वटातुरापाह्वात्कुर्वन्ते तव हृदि स्पर्शाभावः । परमेतदर्थं न कदर्थनीयं त्वया च मया
 यिन्ताया चेतः । तत्र तंचितुम(तंचितुसु)लं साधयितुमलम्भूषुः स्वयमस्ति प्रतिभूरालोकः । स हि यदि स्पर्श-
 यांस्तदयमपि भवेन्न येत्तस्याप्यणूनां तद्भावात्तदनारम्भकत्वप्रसङ्गोऽभिमतभङ्गाय भवेत् । यदि च स
 तनास्ति परमनुद्भूतस्तदिहापि तदुत्तरं कुर्वन्तः किमपि वक्तुं न वक्रीभवेत् । यच्चोक्तं-तत्र स्पर्शानुपलम्भेऽपि

भास्वररूपात्तदनुमानमिति, तद् ध्वान्तेऽपि निर्द्धारितश्यामरूपे समानः, तस्य पुनरूपलभ्यते स्पर्शः "आवास-
 श्रीसरसिजदृशः काव्यकारिप्रसिद्धश्यामच्छायादिमरसमृत्तिः (ताभ्यन्तराले हृदीव । गर्भांगारे भृशशृत्तवति
 च्छायया संचरिष्णौ, घर्मात्तस्याखिलतनुलता शीतलस्पर्शवित्तिः । १७ ।" यथा च मन्दमन्दमरुद्धहरिपरि-
 चयः पयःस्पर्शस्याभिव्यक्तिर्हेतुस्तथा तमःस्पर्शस्यापि स्यात् । नचासौ कारौकसि घनघटितकपाटपाटसम्पुटे
 संप्रपते, न तेन तिभिरे सत्यपि शीतस्पर्शस्तत्र प्रतीयत इति कथंकारं कारान्धकारप्रकरणे व्यभिचारो
 य उक्तः स युक्तः? । एवंच यौष्माक्योः प्रथमान्तिमानुमानयोः स्वरूपासिद्धिरूपान्धकूपान्तःपातपराहृतो
 हेतुः, आर्हतानां तमस आरम्भकतास्पर्शवत्ताभ्युपगमादुभयविकलताकिम्पाक्लताविश्रामादुपतिष्ठत (ति) विचे-
 ष्टता चेह दृष्टान्तस्य (स्य) ततः स्वशिरस्ताडं पूच्छुर्वतामपि भर्त्सितवतामगमदशमं तमोद्रव्यं ननु भो निजनि-
 श्चलवचनप्रश्नवाच्यमीचेक्रीयमाणवाचालापरप्रावचनिकचक्रवालां ! न खल्व (स्वलित) मस्साकमीदृक्कर्म, यदेव-
 मर्तर्कितं द्रव्यमागच्छेत्, अभद्भुरभाग्याभोगभूपितं भूमानां भवादृशमेव तथा द्रव्यागमसम्भवात् । अतोऽन्या-
 नुविधायितया तद्गुणादि किं विघटते? ननु द्रव्यमिति चेत्, नायमाशयशयशयनीये शयानः संशयः शो-
 भनः श्रीमतामतानर्चनैव भक्तिभङ्गीभागीरथीसभाजनसञ्जातपातकत्रातशातनेऽद्भुतशुभकर्मानुभावादुत्तमा-
 द्भृशुद्गादेरसंभविनोऽपि भवितुमर्हत्या तमोद्रव्यतावतारवार्त्तायाः स्तोकत्वात्तथाहि—ननु कस्येदमनुविधायि

किमालोकावारकातपत्रादेः? किंच स्वनिवर्त्तकदीपादेः? इत्युद्भवत्युद्भवत्वादिभिर्दोषुगली दोर्युगललीलेव
 भीमस्य । तत्र नायश्चेतश्चारी विपश्चितां, निश्चलेऽप्यचलादौ तच्छायायाश्चलनोपलम्भात् । द्वितीयोऽप्य-
 तिभृताम्भस्युम्भस्यौदधिन्दुरिव बहिरेव पतति, तेन साकं तस्य प्रतिकूलवृत्तिप्रतीतिस्तद्यथा-पत्रियो यत्राग-
 च्छति सत्युपेत्य निकटं स्नेहातिरिक्तोऽजरीच्छु (जु)म्भदीपकदम्भसिंमदनो (जा)गोरोचनश्यामला । आलोकं निज-
 भोक्तुरि व्रजति सत्यायाति च द्राक्तरां पृष्ट्यै कातरमानिनी किमु निशि च्छायेयमच्छेतरा ? । १८ । विरोधि-
 त्वाद्य रुधं तदनुविधानोपपत्तिः । नच द्रव्यं न द्रव्यान्तरानुविधाय (यि) कान्तपार्थिवद्रव्योपष्टम्भेनाकरजकन-
 कादिरूपस्य जालमाणिक्यादिसंपर्किणो वा तेजोद्रव्यस्य स्थितिपतनादिक्रियादर्शनादुक्तंच-“कण्ठालिङ्गनम-
 भ्रमं विलुठनं पीनस्तनोरस्तटे, हस्ताम्भोरुहलालनं मृगदृशौ गण्डस्थलीमण्डनम् । श्रोणिस्पर्शनमंद्दिपद्मपतनं किं
 भ्रयसा तेजसः, सर्वं सौख्यमभ्रुन्मणेरधिगमे धिक् चन्द्रचन्द्रद्युतेः । १९ ।” तत्रान्यानुविधानादप्यद्रव्यमाशङ्क्याः ।
 यदिच काप्यन्यापि विधायिकीचूतोद्याने हृद्याशङ्कालता (दकुसुमा) क्वाह तर्हि साऽप्येतर्हि प्रकाश्यैव,
 परं न्यायनिहुरनरेशानशासनरेखाञ्जन इवान्धकारो द्रव्यतां नातिवर्तिष्यते । एवं सत्यालोक इव सत्याने-
 कगुणं वसत्यारामादौ तमस्तेन श्रुमा (स्फुरेत्या) धिपि सुषोचं न किं? आचक्ष्यते स्म च रोमाश्चकचतुरम-
 चर्चिकाश्रीराजशेखराचार्यः--मादित्वात्नाशित्वादालोकतमोऽभिधानराशियुगात् । निजसामर्थ्युत्पादान्नालो-

कामायता तमश्छाये । २० । तस्मादालोकावरणादिसहकारिणा सापेक्षं वित्रसापरिणामसम्पन्नपर-
 स्परनैरन्तर्यावस्थानलक्षणयन्धयादरीभृतसर्वशक्तिमयपरमाणुसमूहस्वरूपं स्पर्शरसरूपगन्धपरिणामसंयोग-
 विभागादिगुणं गमनादिक्रियाकारि तेजोचिनम्बरं दशमं तमोऽपि द्रव्यं सिद्धिमध्यारोहत् । तथा सति च
 म्बरं सर्वत्रि(दो)यर्दिन्तु विदुरंमन्याः परे वादिनः, खं देवं पुरवैरिणं भवति यत्काणापि राज्ञी निजा । अद्वैयः
 सुप्रिया तथाविधतया न त्वन्धकारादिकं, द्रव्यासव्यभिचारकेवलनचद्रव्याभिधानेन सः । २१ ॥ तमोद्रव्यता-
 न्यस्यापनस्यलम् ॥

तदेवं दर्शितदिशा विसंवाद्युर्थवादित्वादितिहेत्वादिभ्यः स्फुरदूसिद्धिनीरन्ध्रनीरदपटलटलनोज्ज्व-
 लाभिस्तमोभावसायनप्रत्यलाभिस्तादृगोभिस्तावकहृत्कञ्जलसुद्धास्य शर्वसर्वज्ञतादिशुग्रहभृङ्गकुलनिश्चिन्तिः
 कासयतात् सत्यस्ती(सून्यस्ता) भारतीयर्भतनुभूर्वेभाज्याणाभ्रामाभ्रमीभावुकोऽर्भकभावेपि योगभृतां भवतां
 भापिताभोगशुभोदकाभ्युपगमः। किंतु "केनेदं सचराचरं विरचयांचक्रे जगत्तत्पुनः, सु(ल)लोकोत्तरसंविदे(सु)मु-
 क्षुरे संक्रान्तमालोक्यते । किं यद्वाणि कियन्ति कानि जगति द्रव्याणि चेति त्रयं, वक्तुं त्वद्रसनासुखासनसना-
 सीना श्रुतस्वामिनी । २२ ।" यथेवं तदा प्रियजीवितपदाजिवदिशदसौजन्ये जागरूकाः श्रीजानकीजानिज-
 नरुचटशोधितगरासौधद्वक्कौशल्यामोगवन्तः स्वकर्णयोः पीथूप(धु)युषं पाययध्वं, यथा न तावदिदं पुरारि-
 पुरुयोत्तमपुराणपुरोगेण केन निष्पादितं, परं तदुपरिचर्त्तिसर्वकर्त्तव्यकर्मठकर्मभ्ररणादिसहकारिसाहायकसहित-

निजनिजोपादानजं, न जाखनीदृग्भावं जग्मिवज्जगद्विद्यते । तच्च कर्मधःस्तोमधंत्कीव्रतोपोऽनलकृतमलापो-
हजलरलत्कुर्वदात्मैक्यामीरुरप्रष्टमरुंजमञ्जुलचिमलकेवलज्ञानवन्तोऽनेके भवस्थाः श्रीसीमन्धरप्रभृतयः, नि-
र्मुताः पुनरनन्ताः रुरतामरसमुत्कुरुक्ताफलव्यक्तमालोक्ते । तथा धर्माधर्माकाशकालपुद्गलजीवाः पद् द्र-
व्याणि । तत्र मत्स्थानामम्भ इव गमनप्रवृत्तानां जीवाणूनां गत्युपष्टम्भकृहेतुर्द्धर्मः १, पशूनां पृथ्वीव-
स्यायुक्तानां तेषां स्थित्युपष्टम्भकृदधर्मः २, मोदकानां मणिक इवाऽवगाहकानां धर्मादीनामवकाशदं सर्व-
गमाकाशं ३, वर्त्तनालक्षणो नरक्षेत्रवर्त्ती समयदिवहुभेदः कालः ४, वर्णगन्धरसस्पर्शमानात्मानो वि-
चित्रपरिणामाः स्कन्धदेशप्रदेशाणुभेदाः प्रयोगविश्रसाभ्यां पूरणगलनधर्मणः पुद्गलाः ५, शुभाशुभकर्मकृत्त-
त्फलभोक्ता वयुःपरिमाणः परिणाम्युपयोगरूपः पट्टकायो जीवः ६, “रूपं पञ्च विपुद्गला न दधते पञ्चास्तिकाया
रिना, कालं पुद्गलजीवयुग्मवियुताश्चत्वार एवाक्रियाः । आद्यौ लोकनभोविभू तदपरे भोष्ठ(ग) प्रमव्यायुताः,
मन्त्येणु छितयेऽन्तिमा इति पडप्यस्तोकवाच्यास्पदम् । २३ ।” अमीपां च सव्यासव्याख्यायामूहप्रत्यूहादिना
ग्रन्थान्तरमिव स्यादतो गीतवादित्रयोर्दत्तां सारमिति न्यायेन तत्त्वमाकर्ण्यताम् “शुद्धद्रव्यस्थितिबुधपरीक्षासु
लब्धप्ररुपमुद्रां विभ्रप्रिमुयनजनस्यापि नामानुरूपात् । सर्वाभीष्टार्पणपटुकलं दृक्कशालीयमन्तश्चेतोभूमि
न्यसितुमुचिनं शामनं जैनमेव । २४ । तं जागर्त्तदनल्पजल्पलधेरुत्तीर्य तत्तीरसत्ताम्बूलीतुलिताः श्रयंस्त-

दनु तास्ताश्चद्भरद्गाः स्तुतीः । चञ्चचारुवचःप्रपञ्चनचमच्चक्राणचेतोऽञ्चितो, भट्टेशोऽर्भकभारतीति यतिनं मध्ये-
 ममं सोऽभणत् । २५ । एवं निर्भरशङ्करस्फुरदहङ्कारान्धकारोत्करध्वंसोल्लासिमहःसमूहदशदिककुक्षिभरैः
 कोविदैः । सोत्कण्ठं निजकण्ठकर्णहृदयालङ्कारतां लम्बितः, श्रीमानप्रथयज्जने स मुनिपो नामार्थमाणिक्य-
 ताम् । २६ । अस्ति स्वस्तिकरस्तमस्तिरयिता श्रीनन्दरलो रविस्तत्पादप्रणये परायणतया कोकायते यः कविः ।
 श्लिष्टस्तत्कृतजल्पकल्पलतिकामैकादिमन्यम्बकासिद्ध्याख्यस्तवकस्तृतीय उदयांचक्रे सुधीमण्डलः ॥ २७ ॥

रति श्रीतयागच्छुद्भारयुगोत्तमगुरुश्रीसोमसुन्दरसूरिराजपट्टपाथोधित्रिपथाप्रवाहोपमथीमुनिसुन्द-
 रसूरिश्रीजयचन्द्रसूरिश्रीरत्नशेखरसूरिशचिपतिशिष्यरत्नमण्डनकृतायां जल्पकल्पलतायां

मण्डनाद्गुण्डेन्दुमुकुटैक्यादिखण्डनस्तृतीय स्तवकः समाप्तः ॥ ३ ॥

तत्समाप्तौ समाप्तश्चायं ग्रन्थः ।

आ संस्था तरफथी सुद्रित थयेल ग्रन्थोनुं सूचीपत्र.

ग्रन्थाङ्क.	नामादिक.	मूल्य—रुपिया.
१	श्रीचीतरागस्तोत्रम्—श्रीमद्देवचन्द्राचार्यकृतमूलं, प्र- भानन्दसूरिकृतविरण, श्रीविद्यालराजशिष्यकृताऽव- चूरिमेमेतम्.	० ८ ०
२	श्रीश्रमणप्रतिक्रमणसूत्रवृत्तिः—दूर्गाचार्यकृता	० १ ६
३	श्रीस्यावृवाद्भाषा—श्रीमच्छुभविजयगणिकृता	० १ ६
४	श्रीपाक्षिकसूत्रम्—आमां पाक्षिकपत्र अने खामणापर श्रीयशोदेवसूरिकृतटीकानो समावेश करवामां आवेल छे ०	६ ०
५	श्रीअध्यात्ममतपरीक्षा—न्यायाचार्य—श्रीयशो- विजयप्रणीतटीकायुक्त, अन्ते छट्टुं मूल पण प्रसिद्ध करवामां आवेल छे.	० ६ ०
६	श्रीपोढशकप्रकरणं—श्रीहरिभद्रसूरिकृतमूलं, अने श्रीमयगोभद्र, तथा श्रीयशोविजयनीकृत वने टी-	

ग्रन्थाङ्क.	नामादिक.	मूल्य—रुपिया.
	काओ सहित अने मूलमात्र पछाडी जूदुं लेवामां आवेल छे. ० ६ ०	
७	श्रीकल्पसूत्रवृत्तिः—श्रीविनयविजयोपाध्यायकृत- 'सुबोधिका' टीकासहिता.	० १२ ०
८	श्रीवन्दारवृत्त्यपरनाम्नी श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्र- वृत्तिः—श्रीमद्देवेंद्रसूरिवररचिता.	० ८ ०
९	श्रीदानकल्पद्रुमः—परमगुरुश्रीसोममुन्दरशिष्यश्री- जिनकीर्तिसूरिकृतः.	० ६ ०
	वेचाता मलवानुं टेकाणुं—	
	मगनलाल बेलचंद, शेठ देवचन्द लालभाई	
	पुस्तकोद्धार फण्ड ऑफिस.	
	C/o शेठ देवचन्द लालभाई धर्मशाला, बटेन्ना चकलो. सुरतसिटी.	

इति श्रीमद्रत्नमण्डनकृता श्रीजल्पकल्पलता समाप्ता ।

इति श्रेष्ठि-देवचन्द्र लालभाई-जैनपुस्तकोद्धार-ग्रन्थाङ्कः ११.